

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Dace Landmane

**Identifikācija ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcija un
attieksme pret trūcīgajiem sociālo darbinieku un trūcīgo
izlasē**

Promocijas darbs psiholoģijas doktora grāda iegūšanai psiholoģijas
zinātņu nozarē sociālās psiholoģijas apakšnozarē

Darba zinātniskais vadītājs:
Prof., *Dr. psych*, Viesturs Reņģe

Rīga 2011

Pateicība	3
Ievads	4
1. Teorētiskā daļa	13
1.1. Identifikācija ar trūcīgajiem	13
1.1.1. Trūcīgo identifikācija ar trūcīgajiem	14
1.1.2. Sociālo darbinieku identifikācija trūcīgajiem	17
1.2. Nabadzības atribūcija	19
1.2.1. Nabadzības atribūcijas skaidrojumu struktūra	19
1.2.2. Nabadzības atribūcijas veidošanās process	22
1.2.3. Nabadzības atribūcijas kļūda	25
1.2.4. Nabadzības atribūcija dažādās valstīs	29
1.2.5. Nabadzības atribūcija sociālo darbinieku un trūcīgo izlasē	32
1.3. Attieksme pret trūcīgajiem	34
1.3.1. Attieksmes pret trūcīgajiem struktūra	34
1.3.2. Sociālo darbinieku attieksme pret trūcīgajiem	37
1.4. Identifikācija ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem	39
1.4.1. Nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem	39
1.4.2. Identifikācija ar trūcīgajiem un nabadzības atribūcija	42
1.4.3. Identifikācija ar trūcīgajiem un attieksme pret trūcīgajiem	45
1.5. Kopsavilkums	48
2. Metode	54
2.1. Pētījuma dalībnieki	54
2.2. Mērījumi	55
2.3. Procedūra	61
2.4. Datu analīzes un apstrādes metodes	61
3. Rezultāti	62
3.1. Pārbaudes rezultāti 1., 2. un 3. pētījuma hipotēzei	62
3.2. Pārbaudes rezultāti 4., 5. un 6. pētījuma hipotēzei	70
3.3. Pārbaudes rezultāti 7., 8. un 9. pētījuma hipotēzei	76
4. Iztirzājums	79
4.1. Pētījuma praktiskais lietojums	89
4.2. Secinājumi	90
Nobeigums	91
Izmantotās literatūras saraksts	94

Summary	103
1. pielikums	104
2. pielikums	105
3. pielikums	108
4. pielikums	110

Pateicība

Visvairāk es vēlos pateikties darba vadītājam profesoram Viesturam Reņģem, kas noticēja manām spējām un sniedza savus padomus un atbalstu disertācijas tapšanā. Paldies profesoram par izvirzītajiem augstajiem standartiem, kas ļāva izvirzīt man arvien augstākas prasības un tiekties tās realizēt.

Paldies profesorei Malgožatai Raščevskai par ieteikumiem mērījumu instrumentu adaptācijā. Paldies sociālās psiholoģijas nozares pārstāvjiem par korekto kritiku un ieteikumiem, kas palīdzēja arvien uzlabot un pilnveidot promocijas darbu.

Izsaku pateicību Rīgas Kurzemas rajona Sociālā dienesta Atbalsta nodaļas ģimenēm ar bērniem vadītājai Annai Meņkovai un Sociālo darbinieku biedrības valdes priekšsēdētājai Ievai Lāss, kas palīdzēja noorganizēt fokusgrupu mērījumu instrumentu adaptācijas procesā. Paldies „Rīgas patversmes” vecākajai sociālajai darbiniecei Marutai Bubenei par atsaucību, aptaujājot trūcīgos iedzīvotāju. Paldies jāsaka arī Talsu pilsētas domes sociālā dienesta vadītājai Dacei Uplejai, kas palīdzēja labāk izprast sociālo sistēmu un sociālo darbinieku specifiku darbā ar trūcīgo klientu. Pateicos atsaucīgajiem sociālo dienestu darbiniekiem un trūcīgajiem, kas atvēlēja savu laiku anketu aizpildīšanai.

Liels paldies meitenes, Jums, Inese Muzikante, Irina Šķupele un Līva Van Skotere par vērtīgajām diskusijām, savstarpējo atbalstu, iedrošinājumiem, kas palīdzēja nepadoties, pilnveidot sevi un sasniegt izvirzīto mērķi.

Disertācijas tapšanā materiālo atbalstu sniedza Eiropas Sociālā fonda projekta “Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē” Nr.2009/0138/1DP/1.1.2.1.2/09/IPIA/VIAA/004 stipendija, kas tika piešķirta laika posmā no 2009.gada 1.oktobra līdz 2010.gada 30.septembrim un laika posmā no 2010.gada 1. novembra līdz 2011. gada 31.oktobrim.

Vissirsnīgākais paldies manai ģimenei - vīram, meitai un dēliņam. Bez Jūsu mīlestības, atbalsta, sapratnes un uzmudinājumiem es to nebūtu paveikusi!

Ievads

Nabadzība tiek uzskatīta par globālu un vienmēr aktuālu tēmu, savukārt sociālajā psiholoģijā ir pārsteidzoši maz pētījumu, kuros ir analizēta nabadzības atribūcija un ar to saistītie jēdzieni. Daudz lielāku interesi par nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem izpēti ir izrādījuši sociologi un sociālie darbinieki. Oslands (Aasland, 2006) ir veicis nabadzības iemeslu socioloģisko izpēti Latvijā un secinājis, ka nabadzības fenoms tiek skaidrots strukturāli. Latvijā nav pētīta attieksme pret trūcīgajiem.

Līdz ar Latvijas neatkarības atjaunošanu un pāreju uz tirgus ekonomiku aktualizējās jautājums par nabadzību un sociālo atstumtību Latvijā. Latvija vienmēr ir bijusi viena no nabadzīgākajām Eiropas Savienības dalībvalstīm, kurā ir ļoti liels trūcīgo cilvēku īpatsvars. Turklāt ekonomiskās lejupslīdes dēļ 2009. gadā trūcīgo skaits Latvijā dubultojās - ja 2009.gada janvārī bija 48 680, tad decembrī jau 89 234 trūcīgās personas¹. Rīgā 2009. gadā garantētā minimālā ienākuma (GMI) pabalstu² saņēmuši 15 574 iedzīvotāji, no kuriem 10067 bijušas ģimenes ar bērniem. Kopumā Rīgas pašvaldība 2009. gadā materiālo palīdzību pabalstu veidā sniegusi 24 124 trūcīgajām personām, starp kurām ir ģimenes ar bērniem, bezdarbnieki, strādājošie ar minimāliem ienākumiem, invalīdi, pensionāri un citas sociālās grupas (Rīgas domes Labklājības departaments, 2009). Tātad 2009. gadā ekonomiskās krīzes dēļ par trūcīgām tika atzītas gan ilgstošā nabadzībā nonākušas personas, gan arī krīzes ietekmē nonākušās iedzīvotāju grupas (piemēram, bezdarbnieki, strādājošie ar minimāliem ienākumiem).

Kā pierādījusi citu valstu prakse, būtiski situācijas uzlabojumi ir panākami, tikai atklājot nabadzības cēloņus, tādēļ pabalstu piešķiršana, lai novērstu ekstremālu nabadzību, nav risinājums, tas nesamazina trūcīgo cilvēku skaitu Latvijā (Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2003). Rīgas domes Labklājības departamenta 2009. gada gadagrāmatā arī ir norādīts, ka „sociālie pabalsti ir tikai viens no mehānismiem, kā palīdzēt Rīgas pašvaldības iedzīvotājiem, it īpaši ģimenēm ar bērniem, pārvarēt krīzes situāciju un attīstīt spēju pašiem

¹ Saskaņā ar Ministru kabineta 2009. gada 3. marta noteikumiem Nr.214 „Noteikumi par ģimeni vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu” ģimene (persona) atzīstama par trūcīgu, ja tās ienākumi uz katru ģimenes locekli pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 50% no attiecīgā gada 1. janvāra spēkā esošās minimālās darba algas valstī un ja:

- (2.1.) tai nepieder naudas līdzekļu uzkrājumi un vērtspapīri,
- (2.2.) tai nav parādsaistību, kā arī tā nav izsniegusi aizdevumu,
- (2.3.) tai nepieder īpašums, kuru var izmantot ienākumu gūšanai,
- (2.4.) tā nav noslēgusi uztura līgumu,
- (2.5.) tā neatrodas pilnā valsts vai pašvaldības apgādībā.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2008. gada 23. septembra noteikumiem Nr.791 „Noteikumi par minimālo mēneša darba algu un minimālo stundas tarifa likmi” minimālā mēneša alga normāla darba laika ietvaros ir 180, - Ls. Noteikumi stājās spēkā 2009. gada 1. janvārī. Pamatojoties uz Ministru kabineta noteikumiem Nr.214 un Nr.791, pašvaldības sociālais dienests par trūcīgu var atzīt ģimeni (personu), ja tās ienākumi uz katru ģimenes locekli pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 90, - Ls.

² Saskaņā ar Rīgas domes 2007.gada 3.jūlija saistošo noteikumu Nr.84 "Noteikumi par Rīgas pilsētas pašvaldības sociālajiem pabalstiem" 28. punktu tiesības saņemt pabalstu garantētā minimālā ienākumu līmeņa (GMI) nodrošināšanai ir ģimenēm vai atsevišķi dzīvojošām personām, kas atbilst trūcīgas ģimenes (personas) statusam.

nodrošināt savu labklājību. Krīzes situāciju pārvarēšanas pamatā ir kvalitatīvs sociālais darbs un sociālo darbinieku atbalsts” (21.lpp.).

Tādēļ būtiski ir noskaidrot, kā sociālie darbinieki un arī paši trūcīgie skaidro nabadzības cēloņus un kāda ir viņu attieksme pret trūcīgajiem. Kā norāda Šeks (Shek, 2004a): „Ja trūcīgie ir pārliecināti, ka viņu nelabvēlīgās ekonomiskās situācijas pamatā ir apkārtējā vide, pār kuru viņiem nav kontroles, viņi var neko nedarīt un justies frustrēti. No otras puses, ja trūcīgie ir pārliecināti, ka viņu trūcīgā situācija ir viņu pašu nekompetences dēļ, viņi var justies bezpalīdzīgi un depresīvi” (240.lpp.). Savukārt sociālo darbinieku nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem var ietekmēt to, kā tiks definēti trūcīgo nabadzības cēloņi un izvēlēts noteikts palīdzības veids trūcīgo problēmu risināšanai.

Sociālajā psiholoģijā ir neliels skaits pētījumu, kuros tiek novērtēta nabadzības atribūcijas saistība ar attieksmi pret trūcīgajiem, un secināts, ka nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem ne vienmēr ir savstarpēji saistītas. Tādēļ ir būtiski apkopot iepriekšējo pētījumu rezultātus un atklāt jaunus faktorus, kas palīdz labāk izprast nabadzības atribūciju, kā arī attieksmi pret trūcīgajiem.

Nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem līdz šim ir tikusi novērtēta dažādās sociālajās grupās, pamatojoties uz šo grupu objektīvajām pazīmēm, neņemot vērā, vai indivīds identificē sevi ar trūcīgajiem vai nē. Tā kā trūcīgo un sociālo darbinieku nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem rādītāji ir pretrunīgi, būtiski ir novērtēt ne tikai piederību kādai konkrētai grupai pēc tās objektīvajām pazīmēm, bet arī izvērtēt, vai konkrētais indivīds identificējas ar trūcīgajiem vai nē. Šajā pētījumā tiek izvērtēta identifikācija ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem, tāpat arī tiek izvērtēta trūcīgo un sociālo darbinieku identifikācija ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem.

Identifikācija ar trūcīgajiem darbā tiek analizēta, pamatojoties uz sociālās identitātes pieeju, kas ietver sociālās identitātes teoriju (*Social identity theory*, Tajfel & Turner, 1979) un „Es” kategorizācijas teoriju (*Self-categorization theory*, Turner, 1985; Turner, Hogg, Oakes, Reicher, & Wetherell, 1987). „Es” paplašināšanās modelis (*Self-Expansion Model*, Aron & Aron, 1986) tiek pamatots ar starpgrupu kontakta hipotēzi (*Intergroup contact hypothesis*, Allport, 1954). Sociālās identitātes pieejā un „Es” paplašināšanās modelī identifikācija ar grupu tiek skaidrota līdzīgi. Sociālās identitātes pieejā identifikācija ar grupu tiek skaidrota kā grupas locekļu ietveršana „Es” koncepcijā (Tajfel & Turner, 1986), savukārt „Es” paplašināšanās modelī identifikācija ar grupu tiek definēta kā pakāpe, kādā iekšgrupa tiek iekļauta sevī (Tropp & Wright, 2001; Wright, Aron, & Tropp, 2002).

Saskaņā ar sociālās identitātes teoriju indivīdam var būt objektīvas grupas pazīmes, tomēr cilvēks var neizjust piederību šai grupai. Cilvēki parasti nevēlas identificēties tieši ar zema statusa grupu. Tā kā trūcīgo grupa ir grupa ar zemu statusu, identifikācija ar trūcīgajiem var būt

apgrūtināta. Savukārt „Es” paplašināšanās modelī tiek norādīts, ka indivīdam var nebūt objektīvas grupas pazīmes, bet indivīds var identificēt sevi kā daļu no ārgrupas, saglabājot identifikāciju ar savu grupu. Parasti šāda iespēja identificēties ar ārgrupu ir saistīta ar ciešām attiecībām starp iekšgrupas un ārgrupas locekļiem. Sociālajiem darbiniekiem un trūcīgajiem, savstarpēji komunicējot, veidojas ciešas attiecības, kas saskaņā ar „Es” paplašināšanās modeli pieļauj iespēju identificēties ar trūcīgajiem. „Es” kategorizācijas teorijā norādīts, ja cilvēks kategorizē vai identificē sevi ar īpašu iekšgrupu, normas, vērtības un pārliecība, kas raksturo grupu, tiek apgūtas un ietekmē grupas locekļu attieksmi un uzvedību (Turner, 1985).

Nabadzības atribūcija nosaka to, kā indivīds uztver nabadzības cēloņus (Feagin, 1972a, 1972b). Lielākoties pētījumi par nabadzības atribūciju pamatojas uz Haidera (Heider, 1985) teorētisko pieeju, kurā tiek analizēta uzvedības cēloņu skaidrojumu struktūra. Haiders (Heider, 1985) uzsver, ka, interpretējot sociālo pasauli, iespējamās uzvedības cēloņus var iedalīt personiskajos cēloņos (t.i., uzvedības cēloņi tiek piedēvēti subjektam) un cēloņos, kuri meklējami apkārtējā vidē (t.i., uzvedības cēloņi tiek piedēvēti apstākļiem). Fegins (Feagin, 1972a), savukārt, pamatojoties uz Haidera (Heider, 1958) uzvedības cēloņu skaidrojuma pieeju, aizsāka nabadzības pētījumus ASV un atklāja, ka nabadzības cēloņiem var būt trīs skaidrojumi: individuālistiskais, strukturālais un fatālistiskais.

Gandrīz visos nabadzības atribūcijas pētījumos tiek novērtēti un analizēti nabadzības skaidrojumi dažādās sociālajās un sociāldemogrāfiskajās grupās, kas nav pietiekami, lai atklātu nabadzības atribūcijas veidošanās procesu. Jaunākajos pētījumos nabadzības atribūcija tiek novērtēta, pamatojoties uz Vainera sasniegumu motivācijas un emociju atribūcijas teoriju (*Attributional theory of achievement motivation and emotion*, Weiner, 1985), kur atribūcijas procesu analizē saskaņā ar atribūcijas-emocijas-darbības teoriju (*Attribution-emotion-action theory*, Weiner 1986). Zukers un Vainers (Zucker & Weiner, 1993), pamatojoties uz Vainera atribūcijas-emocijas-darbības teoriju, analizē, kā nabadzības kauzālā atribūcija ir saistīta ar emocionālu reakciju un uzvedības nodomu attieksmē pret trūcīgajiem. Savukārt Kozareli, Vilkinsons un Tēglers (Cozzarelli, Wilkinson, & Tagler, 2001) pētījumā analizē nabadzības atribūcijas saistību ar afektīvo un kognitīvo attieksmi pret trūcīgajiem. Jāuzsver, ka šie divi pētījumi ir devuši būtisku pienesumu nabadzības atribūcijas izpētē. Tomēr ir būtiski akcentēt to, ka Zukers un Vainers (Zucker & Weiner, 1993) pētījumu veic saskaņā ar atribūcijas teoriju, savukārt Kozareli u.c. (Cozzarelli et al., 2001) skaidri atdala attieksmes un atribūcijas jēdzienus. Zukera un Vainera (Zucker & Weiner, 1993), Kozareli u.c. (Cozzarelli et al., 2001) pētījumos tiek atklāts, ka nabadzības strukturālā/eksternālā atribūcija ir saistīta ar pozitīvu attieksmi pret trūcīgajiem un emocionālu reakciju – līdzjūtību pret trūcīgajiem, savukārt nabadzības individuālistiskā atribūcija saistīta ar emocionālu reakciju – dusmām pret trūcīgajiem.

Kultūrai ir būtiska nozīme nabadzības atribūcijas veidošanā, tādēļ, analizējot nabadzības atribūcijas rādītājus, ir jāņem vērā arī noteiktas kultūras faktors. Kā atklāj pētījumi, cilvēki dažādās valstīs nabadzību skaidro atšķirīgi. Piemēram, ASV (Feagin, 1972a, 1975; Klugel & Smith, 1986) un Lielbritānijā (Furnham, 1982) nabadzību skaidro - individuālistiski, savukārt Indijā (piemēram, Nasser, Singhal, & Abouchedid, 2005; Pandey, Sinha, Prakash, & Tripathi, 1982), Turcijā (Morcol, 1997) un Libānā (Abouchedid & Nasser, 2001) kā nozīmīgākā tika norādīta nabadzības strukturālā atribūcija. Krievijas iedzīvotāji nabadzību skaidro strukturāli un fatalistiski (Muzdibajev, 2001). Tika atklāts, ka cilvēkiem no individuālisma kultūrām (piemēram, ASV, Austrālijas, Lielbritānijas) ir tendence nabadzību skaidrot individuālistiski (Feagin, 1972a, 1975, Feather, 1974, Furnham, 1982), savukārt cilvēkiem no kolektīvisma kultūrām (piemēram, Indijas, Libānas, Turcijas) – strukturāli (Abouchedid & Nasser 2001; Morcol, 1997; Pandey et al., 1982). Pastāv arī vairāki izņēmumi, piemēram, tādās individuālisma kultūrās kā Portugālē (Abouchedid & Nasser, 2002) un Dienvidāfrikā (Nasser & Abouchedid, 2006) nabadzību skaidro strukturāli. Pretrunīgie pētījuma rezultāti ļauj secināt, ka ne vienmēr kultūras faktors ir noteicošais, skaidrojot nabadzības cēloņus.

Līdztekus nabadzības atribūcijas pētījumiem ir pētīta **attieksme pret trūcīgajiem**. Attieksme tiek definēta kā pozitīvs vai negatīvs objektu novērtējums (Eagly & Chaiken, 1998). Attieksme pret trūcīgajiem tiek analizēta saskaņā ar divu veidu pētījuma pieejām. Pirmajā pieejā tiek novērtēta un atainota vispārējā attieksme pret nabadzību un trūcīgajiem (Atherton et al., 1993), savukārt otrajā pieejā tiek analizēts un novērtēts kāds no attieksmes komponentiem: afektīvais un uzvedības (Zucker & Weiner, 1993), afektīvais un kognitīvais (Cozzarelli et al., 2001), uzvedības (Hine & Montiel, 1999).

Pirmajā pētījuma pieejā ir izvērtēta dažādu sociālo grupu attieksmi pret trūcīgajiem. Lielu interesi zinātnieki ir izrādījuši par sociālo darbinieku un sociālā darba studentu attieksmi pret trūcīgajiem. Pētījumos iegūtie rādītāji atklāj, ka gan sociālajiem darbiniekiem (Atherton et al., 1993; Rehner et al., 1997), gan arī sociālā darba studentiem (Gasker & Vafeas, 2003; Proctor et al., 2010) ir tendence veidot pozitīvu attieksmi pret trūcīgajiem.

Otrajā pētījumu pieejā zinātnieki novērtē attieksmes komponentu savstarpējo saistību. Piemēram, Zukers un Vainers (Zucker & Weiner, 1993) ir atklājuši, ka izteiktas dusmas ir negatīvi saistītas ar rīcības nodomu – personīgā palīdzība un sociālā palīdzība. Savukārt cieša pozitīva saistība pastāv starp līdzjūtību un rīcības nodomu – personīgā palīdzība un sociālā palīdzība (Zucker & Weiner, 1993). Kozareli u.c. (Cozzarelli et al., 2001) secināja, ka izteikta pozitīva afektīva attieksme pret trūcīgajiem ir saistīta ar izteiktiem pozitīviem stereotipiem par trūcīgajiem. Kā norāda Fišbeins un Ajzens (Fishbein & Ajzen, 1975), trīs komponenti var būt pretrunā viens ar otru un tikai afektīvais attieksmes komponents norāda uz cilvēku attieksmi pret objektu.

Savukārt Kozareli ar kolēģiem (Cozzarelli et al., 2001), kā arī Zukera un Vainera (Zucker & Weiner, 1993) pētījumos afektīvais attieksmes komponents ir saistīts gan ar uzvedības, gan arī ar kognitīvo attieksmes komponentu. Var secināt, ka nav nepieciešams veikt visu trīs attieksmes komponentu mērījumus, lai izpētītu cilvēku attieksmi pret trūcīgajiem, bet jānovērtē tikai afektīvā attieksme pret trūcīgajiem.

Analizējot iegūtos nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem rādītājus sociālo darbinieku un trūcīgo izlasē, tika atklāts, ka sociālie darbinieki un sociālā darba studenti nabadzību skaidro ar strukturāliem faktoriem (Bullock, 2004; Ljubotina & Ljubotina, 2007; Sun, 2001) un veido pozitīvu attieksmi pret trūcīgajiem (Atherton et al., 1993; Gasker & Vafeas, 2003; Proctor et al., 2010 Rehner et al., 1997). Savukārt pusaudžiem no trūcīgajām ģimenēm, kuri ilgāk dzīvo nabadzībā, mazinās tendence nabadzību skaidrot ar personiskajām problēmām (Shek, 2004b). Trūcīgo attieksme pret citiem trūcīgajiem nav zināma. Pētījumos netiek skaidrots, kāpēc sociālie darbinieki un reizēm trūcīgie skaidro nabadzību pretrunā ar grupu apstiprinošo kļūdu, kur sociālajiem darbiniekiem būtu jāskaidro nabadzība individuālistiski, bet trūcīgajiem - strukturāli.

Līdz šim pētījumos nabadzības atribūcija ir izvērtēta sociālo darbinieku un trūcīgo izlasē, pamatojoties uz to grupu objektīvajiem rādītājiem, neņemot vērā, vai indivīds izjūt piederību noteiktai sociālajai grupai vai nē. Tādēļ darbā tiek novērtēta identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem savstarpējā saistība sociālo darbinieku un trūcīgo izlasē, pamatojoties uz šo izlašu objektīvo rādītāju novērtējumu. Pētījumā tika iesaistīti Rīgas domes sociālo dienestu sociālie darbinieki un personas, kurām pēc materiālā stāvokļa izvērtējuma ir piešķirts trūcīgā statuss. Izvērtējot sociālo darbinieku un trūcīgo materiālo stāvokli, tika konstatēts, ka sociālie darbinieki atbilst vidēju ienākumu grupai, savukārt trūcīgie uzskatāmi par vismaznodrošinātāko sabiedrības daļu.

Pētījuma **zinātniskā novitāte** saistīta ar identifikācijas ar trūcīgajiem izpēti. Promocijas darbā pirmo reizi tiek izvērtēta identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem savstarpējā saistība. Promocijas darbā pirmo reizi tiek izvērtēta arī noteiktu sociālo grupu - trūcīgo un sociālo darbinieku - identifikācija ar trūcīgajiem, pamatojoties uz sociālās identitātes pieeju un „Es” paplašināšanās modeli. Turklāt trūcīgajiem un sociālajiem darbiniekiem tiek atsevišķi pārbaudīta identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem savstarpējā saistība.

Pētījuma **praktiskā lietderība** saistīta ar sociālo darbinieku un trūcīgo nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem izvērtēšanu. Kā norāda Rajevska (2006): „Sociālie darbinieki ir vieni no svarīgākajiem pārmaiņu aģentiem Latvijas sociālās sistēmas attīstībā. Viņi arī ir vistuvāk nabadzīgo un atstumto vajadzībām, jo sastopas ar tām savā ikdienas darbā” (38.lpp.). Tātad sociālajiem darbiniekiem zināšanas par nabadzību balstītas uz ikdienas

novērojumiem. Trūcīgie, savukārt, izpratni par nabadzību balsta uz personīgo pieredzi, dzīvojot nabadzībā. Šo divu sociālo grupu nabadzības atribūciju izvērtējums ļauj atklāt nabadzības cēloņus no divām dažādām pozīcijām, kas vislabāk ir informētas par nabadzību Latvijā. Sociālā darba speciālistiem un trūcīgajiem kontaktējoties, veidojas savstarpēja izpratne par nabadzības cēloņiem, kas, savukārt, ietekmē attieksmes pret trūcīgajiem veidošanos.

Izvērtējot sociālo darbinieku nabadzības atribūciju, kļūst saprotamāks, kā sociālie darbinieki definēs, kāpēc kāds trūcīgais ir nabadzīgs. Savukārt no tā ir atkarīgs, kādu palīdzības veidu sociālais darbinieks izvēlēsies darbā ar trūcīgo klientu. Attieksmes pret trūcīgajiem mērījumi ļauj labāk izprast, kāda ir sociālo darbinieku attieksme pret trūcīgo klientu. Tas, savukārt, ļauj prognozēt, kāds ir sociālo darbinieku uzvedības nodoms (piemēram, kāds palīdzības veids tiks izmantots darbā ar trūcīgo).

Apkopojot visu iepriekšminēto, **pētījuma mērķis** ir izvērtēt identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem savstarpējo saistību, kontrolējot grupas (trūcīgie un sociālie darbinieki) piederību, kā arī izvērtēt identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem savstarpējo saistību atsevišķi trūcīgajiem un sociālajiem darbiniekiem.

Pirmkārt, pētījumā tiek noskaidrots, vai, kontrolējot grupas piederību (trūcīgie un sociālie darbinieki), nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem. Pētījumā tiek izvirzītas šādas **hipotēzes**:

H.1. Izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, savukārt mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības individuālistisko atribūciju.

H.2. Izteiktāka nabadzības strukturālā atribūcija un nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

H.3. Izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

Papildus pētījumā tiek noskaidroti šādi **pētījuma jautājumi**:

1. Vai respondentu vecums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?
2. Vai pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās?

Otrkārt, pētījumā tiek noskaidrots, vai trūcīgajiem nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem. Lai atklātu trūcīgajiem

saistību starp identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem, tiek izvirzītas šādas **pētījuma hipotēzes:**

H.4. Trūcīgajiem mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības individuālistisko atribūciju.

H.5. Trūcīgajiem izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

H.6. Trūcīgajiem mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

Trūcīgo izlasē papildus tiek noskaidroti šādi **pētījuma jautājumi:**

3. Vai trūcīgajiem trūcīgā statusa ilgums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?
4. Vai trūcīgajiem vecums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?
5. Vai trūcīgajiem pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās?

Treškārt, pētījumā tiek noskaidrota sociālo darbinieku identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem savstarpējā saistība. Pētījumā tiek izvirzītas šādas **pētījuma hipotēzes:**

H.7. Sociālajiem darbiniekiem izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju.

H.8. Sociālajiem darbiniekiem izteiktāka nabadzības strukturālā atribūcija un nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

H.9. Sociālajiem darbiniekiem izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

Sociālo darbinieku izlasē papildus tiek noskaidroti šādi **pētījuma jautājumi:**

6. Vai sociālajiem darbiniekiem darba stāža ilgums sociālajā dienestā ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?
7. Vai sociālajiem darbiniekiem vecums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?
8. Vai sociālajiem darbiniekiem ar augstāko izglītību un sociālajiem darbiniekiem ar vidējo izglītību pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības?

Pētījuma priekšmets: identifikācija ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcija (nabadzības strukturālā atribūcija, nabadzības individuālistiskā atribūcija, nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija), attieksme pret trūcīgajiem.

Pētījuma izlase tika veidota no Rīgas sociālā dienesta 100 sociālajām darbiniecēm un 96 trūcīgām sievietēm vecumā no 20 līdz 82 gadiem ($M = 47,28$, $SD = 13,61$). 53% respondentes norādīja, ka viņām ir augstākā izglītība, 38% - vidējā izglītība, 9% - pamatizglītība.

Sociālo darbinieču vecums bija no 21 līdz 62 gadiem ($M = 41,04$, $SD = 10,26$), darba stāžs sociālajā dienestā no sešiem mēnešiem līdz 16 gadiem ($M = 41,04$, $SD = 10,26$). Augstākā izglītība bija 93%, bet vidējā izglītība - 7% sociālo darbinieču.

Trūcīgo vecums no 20 līdz 82 gadi ($M = 53,77$, $SD = 13,69$), trūcīgā statusa ilgums no viena mēneša līdz 16 gadiem ($M = 2,88$, $SD = 3,47$). Augstākā izglītība bija 11%, vidējā izglītība - 70%, bet pamatizglītība - 19% trūcīgo.

Lai novērtētu identifikāciju ar trūcīgajiem, tika izmantota Grupas identifikācijas skala (*Group Identification Scale*, Brown, Condor, Matthews, Wade, & Williams, 1986). Novērtējot nabadzības atribūciju, tika izmantota Nabadzības atribūcijas aptauja (*Attributions for Poverty Questionnaire*, Bullock, William, & Limbert, 2003; Bullock, 2004). Savukārt, mērot attieksmi pret trūcīgajiem, tika izmantota Attieksmes pret trūcīgajiem aptauja (*Attitudes toward Poverty and the Poor Questionnaire*, Atherton et al., 1993).

Pētījuma izlase tika veidota no Rīgas sociālā dienesta sociālajiem darbiniekiem un trūcīgajām personām. Pētījuma dati tika ievākti no 2009. gada jūlija līdz oktobrim. Sociālie darbinieki tika aptaujāti savās darba vietās, savukārt trūcīgie tika aptaujāti, saņemot pašvaldības sociālo palīdzību - dienas centros, zupas virtuvēs, nakts patversmēs.

Lai sasniegtu pētījuma mērķi un pārbaudītu pētījuma hipotēzes, tika lietota multiplā mediācijas analīze, izmantojot SPSS 17.0 versiju ar Prīčera un Heisa veidoto sintaksi SPSS programmai (Preacher & Hayes, 2008). Izmantojot Prīčera un Heisa (Preacher & Hayes, 2008) multiplās mediācijas pieeju, tika veikta *Bootstrapping* analīze, lai pārbaudītu (1) *kopējo netiešo ietekmi* no identifikācijas ar trūcīgajiem uz attieksmi pret trūcīgajiem caur nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, nabadzības individuālistisko atribūciju un nabadzības strukturālo atribūciju; (2) *specifisko netiešo ietekmi* no identifikācijas ar trūcīgajiem uz attieksmi pret trūcīgajiem caur nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju; (3) *specifisko netiešo ietekmi* no identifikācijas ar trūcīgajiem uz attieksmi pret trūcīgajiem caur nabadzības individuālistisko atribūciju; (4) *specifisko netiešo ietekmi* no identifikācijas ar trūcīgajiem uz attieksmi pret trūcīgajiem caur nabadzības strukturālo atribūciju; (5) *tiešo ietekmi* no identifikācijas ar trūcīgajiem uz attieksmi pret trūcīgajiem. Savukārt, lai pārbaudītu pētījuma hipotēzes, tika veikta multiplās mediācijas modeļa individuālo daļu regresijas analīze, pamatojoties uz *bootstrapping* analīzi. Pētījuma jautājumu pārbaudei tika izmantota Pīrsona korelāciju analīze, vienkāršās dispersijas analīze, regresijas analīze un t–tests.

Promocijas darba izstrādes laikā tika veikti šādi **uzdevumi**: 1) zinātniskās literatūras par pētījuma tēmu apzināšana un analīze; 2) pētījuma projekta izstrāde; 3) pētījuma instrumentu

adaptācija; 4) pētījuma metožu aprobācija pilotpētījumā; 5) datu vākšana, apstrāde un analīze; 6) rezultātu apzināšana un interpretācija; 7) secinājumu izdarīšana.

Aizstāvēšanai izvirzītās tēzes:

1. Izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, savukārt identifikācija ar trūcīgajiem neprognozē nabadzības individuālistisko atribūciju.
2. Izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija un nabadzības strukturālā atribūcija neprognozē attieksmi pret trūcīgajiem.
3. Pastāv respondentu vecuma saistība ar identifikāciju ar trūcīgajiem un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju. Pieaugot vecumam, respondentiem ir izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem un izteiktāka nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija. Nav konstatēts, ka vecākiem respondentiem ir pozitīvāka attieksmi pret trūcīgajiem.
4. Pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības fatālistiskās/ģimenes atribūcijas, nabadzības strukturālās atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās. Tika konstatēts, ka respondentiem ar augstāku izglītības līmeni ir izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem, savukārt respondentiem ar zemāku izglītības līmeni ir izteiktāka nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija un nabadzības strukturālā atribūcija. Respondentiem ar augstāku izglītības līmeni ir pozitīvāka attieksme pret trūcīgajiem. Nav konstatēts, ka nabadzības individuālistiskā atribūcija atšķiras dažādās izglītības līmeņa grupās.
5. Trūcīgajiem izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības individuālistisko atribūciju, nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju.
6. Trūcīgajiem izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, bet nabadzības strukturālā atribūcija un nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija neprognozē attieksmi pret trūcīgajiem.
7. Trūcīgajiem identifikācija ar trūcīgajiem neprognozē attieksmi pret trūcīgajiem, bet tai ir netieša ietekme caur nabadzības atribūciju un nabadzības individuālistisko atribūciju uz attieksmi pret trūcīgajiem.
8. Trūcīgajiem vecums nav saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem un nabadzības atribūciju, savukārt pastāv saistība starp trūcīgo vecumu un attieksmi pret trūcīgajiem. Pieaugot trūcīgo vecumam, samazinās nabadzības strukturālā atribūcija. Savukārt, palielinoties vecumam, pieaug pozitīvāka attieksme pret trūcīgajiem.
9. Trūcīgajiem pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem un nabadzības strukturālās atribūcijas atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās. Trūcīgajiem ar pamatizglītību ir izteiktāka

identifikācija ar trūcīgajiem un izteiktāka nabadzības strukturālā atribūcija. Nav konstatēts, ka nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija, nabadzības individuālistiskā atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem atšķiras dažādās izglītības līmeņa grupās.

10. Sociālajiem darbiniekiem izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, bet nabadzības strukturālā atribūcija un nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija neprognozē attieksmi pret trūcīgajiem.
11. Sociālajiem darbiniekiem ar augstāko un vidējo izglītību pastāv atšķirības attieksmē pret trūcīgajiem. Sociālajiem darbiniekiem ar augstāko izglītību ir pozitīvāka attieksme pret trūcīgajiem. Nav konstatēts, ka identifikācijas ar trūcīgajiem un nabadzības atribūcija atšķirtos sociālajiem darbiniekiem ar augstāko un vidējo izglītību.

Promocijas darbs sastāv no četrām nodaļām. Pirmajā nodaļā analizētas teorētiskās nostādnes identifikācijas ar grupu, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem izpratnē un veikts izvirzīto pētījumu hipotēžu un pētījumu jautājumu pamatojums. Otrajā nodaļā atspoguļota pētījuma metode, kurā atainoti pētījuma dalībnieki, pētījuma instrumenti, pētījuma procedūra, kā arī datu analīzes un apstrādes metodes. Trešajā pētījuma nodaļā veikta pētījumu hipotēžu un pētījumu jautājumu pārbaude un analizēti iegūtie rezultāti. Kopīgo rezultātu skaidrošana, galvenie secinājumi un pētījuma praktiskais pielietojums atspoguļots ceturtajā nodaļā. Promocijas darbā ir iekļautas 18 tabulas un četri attēli, izmantojot atsauces uz 125 literatūras avotiem. Darba apjoms bez pielikumiem ir 103 lappuses.

1. Teorētiskā daļa

1.1. Identifikācija ar trūcīgajiem

Identifikācija ar trūcīgajiem tiek skaidrota, pamatojoties uz „Es” paplašināšanās modeli (*Self-expansion model*, Aron & Aron, 1986), kā arī sociālās identitātes pieeju, kas ietver sociālās identitātes teoriju (*Social identity theory*, Tajfel & Turner, 1979) un „Es” kategorizācijas teoriju (*Self-categorization theory*, Turner, 1985; Turner et al., 1987). „Es” paplašināšanās modelis tiek pamatots ar starpgrupu kontakta hipotēzi (*Intergroup contact hypothesis*, Allport, 1954), kas palielina izpratni par identifikāciju ar grupu un atklāj, kādos apstākļos ir iespējama identifikācija ar ārgrupu.

Saskaņā ar sociālās identitātes pieeju identifikācija ar grupu tiek skaidrota kā grupas locekļu ietveršana „Es” koncepcijā (Tajfel & Turner, 1986). Savukārt „Es” paplašināšanās modelī identifikācija ar grupu tiek definēta kā pakāpe, kur iekšgrupa vai ārgrupa tiek iekļauta sevī (Tropp & Wright, 2001; Wright et al., 2002).

Identifikācija ar trūcīgajiem tiek skaidrota no starpgrupu attiecību perspektīvas. Sociālās identitātes teorijā ar jēdzienu „starpgrupu attiecības” parasti tiek saprastas attiecības starp savu

un citām grupām, kuras tiek apzīmētas kā iekšgrupa un ārgrupa. Sociālās identitātes teorijā indivīds kategorizē savu sociālo pasauli iekšgrupā un ārgrupā (Turner et al., 1987), savukārt „Es” paplašināšanās modelī iekšgrupa tiek skaidrota kā daļa no savas „Es” koncepcijas, bet ārgrupa nav daļa no savas „Es” koncepcijas (Aron, Aron, & Norman, 2004).

Pētījumā tika iesaistītas personas, kurām pašvaldības sociālais dienests, pamatojoties uz materiālā stāvokļa izvērtējumu, ir piešķīris trūcīgā statusu, kā arī pētījumā tika iesaistīti Rīgas domes sociālo dienestu sociālie darbinieki. Novērtējot identifikāciju ar trūcīgajiem, būtiski ir atklāt, vai respondenti pēc objektīvo rādītāju izvērtējuma atbilst trūcīgo grupai vai nē.

Izvērtējot pētījumā iesaistīto respondentu materiālo stāvokli, tika konstatēts, ka 2009. gadā pašvaldības sociālais dienests par trūcīgu varēja atzīt ģimeni (personu), ja tās ienākumi uz katru ģimenes locekli pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedza 90, Ls. Savukārt sociālo darbinieku amatalga 2009. gadā bija 460, Ls pirms nodokļu nomaksas. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem (Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2009) strādājošo iedzīvotāju mēneša vidējā darba samaksa bruto bija 461, Ls. Izvērtējot sociālo darbinieku 2009. gada ienākumus saistībā ar citu Latvijas iedzīvotāju ienākumiem, var secināt, ka sociālie darbinieki atbilst vidēju ienākumu grupai. Apkopojot trūcīgo un sociālo darbinieku ienākumus, var secināt, ka, pēc objektīvo rādītāju izvērtējuma, trūcīgie uzskatāmi par vismaznodrošinātāko sabiedrības daļu, savukārt sociālie darbinieki pieder vidēju ienākumu grupai.

Līdz šim sociālo darbinieku (piemēram, Bullock, 2004) un trūcīgo (piemēram, Bullock, 1999, Bullock & Limbert, 2003; Shek, 2004b) nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem tika izvērtēta, pamatojoties uz grupu objektīvo rādītāju izvērtējumu, neņemot vērā, vai viņi izjūt vai neizjūt piederību kādai noteiktai grupai. Darbā tiek ne tikai ņemta vērā piederība sociālo darbinieku un trūcīgo grupai, bet arī analizēta un novērtēta trūcīgo un sociālo darbinieku identifikācija ar trūcīgajiem, kas parāda, vai konkrētās grupas loceklis izjūt piederību trūcīgo grupai vai nē.

1.1.1. Trūcīgo identifikācija ar trūcīgajiem

Līdz šim nav veikti pētījumi, kas novērtētu identifikāciju ar trūcīgajiem. Identifikācija ar trūcīgajiem tiek skaidrota, pamatojoties uz sociālās identitātes teorijas (Tajfel & Turner, 1979) un „Es” kategorizācijas teorijas (Turner, 1985; Turner et al., 1987) atziņām.

Sociālās identitātes teorijā tiek apskatīts, kā indivīds kategorizē savu sociālo pasauli iekšgrupā un ārgrupā. Indivīdam sociālās identitātes izjūta sniedz zināšanas, ka viņš/viņa pieder noteiktām sociālajām grupām ar emocionālu un vērtību nozīmi viņam/viņai kā šīs grupas loceklim. Sociālā identitāte ir daļa no indivīda „Es” koncepcijas (Tajfel, 1978).

Sociālās identitātes veidošanās procesā tiek izdalīti trīs psiholoģiskie procesi: sociālā kategorizācija (*social categorization*), sociālā identitāte (*social identity*) un sociālā salīdzināšana (*social comparison*). Sociālā kategorizācija ir personas domāšanas veids, nosakot viņa vai viņas vietu sociālajā pasaulē. „Es” koncepta daļa, kas izriet no viņa vai viņas zināšanām par piederību sociālajai kategorijai kopā ar emocionālo nozīmi, kļūst par personas sociālo identitāti (Tajfel, 1978).

Salīdzināšana ir cilvēka tendence salīdzināt sevi (savu grupu) ar citiem (citām grupām), lai pasargātu un uzturētu pozitīvu savu un savas grupas tēlu (Tajfel & Turner, 1979). Sociālās identitātes teorijas pamatā ir pieņēmums, ka pozitīva sociālā identitāte galvenokārt pamatojas pozitīvā starppersonu salīdzinājumā. Sociālās identitātes veidošanās procesā nepārtraukti notiek sociālā salīdzināšana (*starppersonu vai starppersonu*), kad cilvēks savas personīgās īpašības novērtē, salīdzinot sevi ar citiem cilvēkiem (Sociālās salīdzināšanas teorija - *Social comparison theory*, Festinger, 1954). Ja šāds salīdzinājuma veids izrādās veiksmīgs, tad cilvēks ir apmierināts, bet, ja šāda salīdzināšana ir neveiksmīga, viņa pozitīvā sociālā identitāte ir apdraudēta. Pozitīvs vai negatīvs savas grupas tēls veidojas atkarībā no tā, kādu vietu tā ieņem sabiedrībā. Ņemot vērā, ka sociālā grupa vai kategorija „trūcīgie” sabiedrībā tiek stigmatizēta vai arī atrašanās trūcīgo grupā tiek uztverta kā sociāla neveiksme (Zucker & Weiner, 1993), trūcīgo pozitīva sociālā identitāte var tikt apdraudēta. Saskaņā ar sociālās identitātes teoriju indivīds ir motivēts sasniegt un saglabāt pozitīvu sociālo identitāti (Tajfel & Turner, 1979). Tedžfels un Tērners (Tajfel & Turner, 1979) norāda, ka gadījumos, kad cilvēks pieder zema statusa grupai, viņš var izmantot trīs izturēšanās stratēģijas (individuālo mobilitāti, sociālo konkurenci, sociālo kreativitāti), lai sasniegtu pozitīvu sociālo identitāti.

Izmantojot *individuālo mobilitāti*, indivīds mēģina atstāt iekšgrupu, pievienojoties labākai ārgrupai, vai, ja tas nav iespējams, persona var mēģināt neidentificēties tik izteikti ar iekšgrupu un fokusēties uz citām (labākām) grupām, kurām viņš vai viņa pieder, vai arī fokusēties labāk uz personīgo nekā sociālo identitāti. *Sociālā kreativitāte* var ietvert šādas stratēģijas: salīdzina iekšgrupu ar ārgrupu jaunā dimensijā; maina ārgrupu, ar kuru salīdzina iekšgrupu; grupu salīdzināšanai izvēlas jaunu īpašību. *Sociālā konkurence* izpaužas tādējādi, ka iekšgrupas locekļi var meklēt pozitīvu atšķirtspēju, tieši konkurējot ar ārgrupu (Tajfel & Turner, 1979).

Tātad zema statusa grupas locekļi var izmantot kādu no šīm stratēģijām, lai saglabātu pozitīvu sociālo identitāti. Kuru stratēģiju indivīds izmantos, nosaka trīs sociālstrukturālie mainīgie (caurlaidība, likumība, stabilitāte). Individuālā mobilitāte tiek izmantota, kad robežas starp sevi un augsta statusa grupu tiek uztvertas kā caurlaidīgas. Kad individuālā mobilitāte nav iespējama, jo grupas robežas tiek uztvertas kā necaurlaidīgas, tad kļūst nozīmīga sociālā konkurence un sociālā kreativitāte (Tajfel & Turner, 1979). Ja indivīds no zema statusa grupas uztvers savu statusu kā stabilu un likumīgu, tiks izmantota sociālā kreativitāte, savukārt sociālā

konkurence tiks izmantota, ja zema statusa grupas locekļi uztvers savu statusu kā nestabilu un nelikumīgu (Tajfel & Turner, 1986). Identifikācija ar grupu būs mazāk izteikta, kad indivīds lieto individuālo mobilitāti, bet identifikācija ar grupu būs izteiktāka, ja indivīds izmantos sociālo kreativitāti vai konkurenci. Tātad saskaņā ar sociālās identitātes teoriju indivīdam var būt grupas objektīvās pazīmes, bet viņš var neidentificēt sevi ar šo grupu.

Tērners ar kolēģiem (Turner, 1985; Turner et al., 1987), pamatojoties uz sociālās identitātes teorijas atziņām, izveido „Es” kategorizācijas teoriju. „Es” kategorizācijas teorijā tiek akcentēta sociālā kategorizācijas procesa nozīme grupu veidošanā un uzvedībā.

Tērners (Turner, 1999) pieņem, ka sociālā un personiskā identitāte nav atšķirīgi identitātes veidi. Identitāti var apskatīt kā kontinuumu, kura vienā pusē ir sociālā identitāte un otrā – personīgā identitāte, un šie abi identitātes veidi savstarpēji variē. *Personīgā identitāte* attiecas uz „Es” kategorizāciju, kur indivīds tiek definēts kā unikāla persona ar savām individuālajām atšķirībām attiecībā pret citām (iekšgrupas) personām. *Sociālā identitāte* attiecas uz ”sevi” un „citi” sociālo kategorizēšanu, kad indivīds tiek definēts līdzībās ar noteiktu sociālo kategoriju dalībniekiem salīdzinājumā ar citām sociālajām kategorijām (Turner, 1999).

Kategorizācija ietver *meta-kontrasta principu*, kad maksimāli tiek palielinātas līdzības kategorijā un atšķirības starp kategorijām. Ja kategorizācija notiek grupas līmenī, tas rada *prototipu veidošanos*, kas ietver „tipisku” grupas locekli (Turner et al, 1987). *Prototipiskums* saskaņā ar „Es” kategorizācijas teoriju tiek definēts kā pakāpe, kurā ikviens kategorijas loceklis vairāk vai mazāk nosaka kategoriju kā veselumu. Sociālais konteksts ir mainīgs, līdz ar to mainīgas var būt kategorijas, kurās indivīds sevi vērtē.

Kad cilvēks kategorizē vai identificē sevi ar īpašo iekšgrupu, tiek apgūtas normas, vērtības un pārlicības, kas raksturo grupu, un tās ietekmē grupas locekļu attieksmi un uzvedību. Tas rada sava veida *depersonalizāciju*, kad cilvēks sevi uztver kā savstarpēji saistītu ar citiem iekšgrupas locekļiem (Turner, 1985). Grupas prototipiskums un depersonalizācija ir grupas uzvedības pamatā, kas var novest pie tā, ka cilvēki var sākt sevi uztvert stereotipizēti un rīkoties atbilstoši stereotipiem.

Gan sociālās identitātes, gan arī „Es” kategorizācijas teorijā tiek norādīts, ka indivīdu „Es” koncepcija ir daļēji atkarīga no grupas, kurai viņš/ viņa pieder (Turner et al., 1987). Abās teorijās tiek akcentēta sociālā konteksta nozīme cilvēku sevis uztverē un uzvedībā. Tā kā sociālais konteksts ir mainīgs, līdz ar to mainīgas var būt kategorijas, kurās trūcīgais sevi vērtē. Tendence novērtēt savu grupu (iekšgrupu) un tās locekļus labvēlīgāk nekā citu grupu (ārgrupu) vai tās locekļus var veicināt atribūciju kļūdu veidošanos. Atribūcijas kļūda var ietvert uzvedību (diskrimināciju), attieksmi (aizspriedumus), kognitīvo aspektu (stereotipus) (Hewstone, Rubin, & Willis, 2002).

Ņemot vērā, ka trūcīgo grupa sabiedrībā tiek stigmatizēta un nabadzība tiek uztverta kā sociāla neveiksme, identifikācija ar trūcīgajiem var tikt apgrūtināta. Saskaņā ar sociālās identitātes teoriju trūcīgais var izmantot kādu jaunrades stratēģiju, lai saglabātu pozitīvu savu un savas grupas tēlu, savukārt saskaņā ar „Es” kategorizācijas teoriju trūcīgais var identificēties ar kādu citu noteiktā kontekstā nozīmīgāku sociālo grupu. Darbā tiks izvērtēta trūcīgo identifikācija ar trūcīgajiem, kā arī noskaidrots, vai identifikācija ar trūcīgajiem prognozē nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem.

1.1.2. Sociālo darbinieku identifikācija ar trūcīgajiem

Identifikācija ar ārgrupu tiek skaidrota, pamatojoties uz „Es” paplašināšanās modeli. „Es” paplašināšanās modelī tiek skaidrots, cik daudz paša „Es” pārklājas ar partnera „Es”. To darot, cilvēku „Es” izjūta var kļūt plašāka, ietverot citus savā „Es” koncepcijā, šo procesu definējot kā „citu iekļaušanu sevī” (Aron & Aron, 1986). Palielinot izpratni par „citu iekļaušanu sevī” grupas līmenī, iekšgrupas iekļaušana sevī var tikt saprasta kā identifikācija ar iekšgrupu (Tropp & Wright, 2001). Savukārt, kad ārgrupas locekļi ir iekļauti sevī, viņu grupas identitāte var arī tikt iekļauta savā „Es” koncepcijā (Aron, McLaughlin-Volpe et al., 2004).

Arons ar kolēģiem (Aron, McLaughlin-Volpe et al., 2004) norāda, ka „Es” paplašināšanās modelis ietver divus galvenos principus: „Galvenā indivīda motivācija ir paplašināt savu „Es” un veids, kā cilvēki meklē šādu paplašināšanu, ir ciešas attiecības, kur kāds ietver kādu citu savā „Es” koncepcijā” (103.lpp.). Sākotnēji šis modelis tika pamatots ar ciešām attiecībām, tādām kā mīlestība, draudzība, savukārt jaunākajos pētījumos „Es” paplašināšanās modelis tiek apskatīts jau starppersonu attiecībās, kur tiek akcentēta empātijas un palīdzības loma „citu grupu iekļaušanai sevī” (Aron, McLaughlin-Volpe et al., 2004).

Tātad „Es” paplašināšanās modelis apskata, kādos gadījumos ir iespējama identifikācija ar ārgrupu, pamatojoties uz Olporta starppersonu kontakta hipotēzes (*Intergroup contact hypothesis*, Allport, 1954) ideju, kad noteiktos apstākļos kontakts ar ārgrupu var mazināt aizspriedumus pret šo grupu. Autori ierosina, ka, pamatojoties uz „Es” paplašināšanās modeli, starppersonu aizspriedumi mazinās, ja ar kādu ārgrupas locekli saista cieša draudzība (Wright et al., 2002). Starppersonu attiecībās „Es” paplašināšanās modelis paredz, ka ārgrupas iekļaušana sevī iespējama, iekļaujot sevī draugu no ārgrupas. Savukārt, kad ārgrupas locekļi tiek iekļauti sevī, arī viņu grupas identitāte var tikt iekļauta sevī (Aron, McLaughlin-Volpe et al., 2004). Arī Petigrjū (Pettigrew, 1997, 1998) akcentē, ka draudzība var būt īpašs starppersonu attiecību veids, kas var veicināt aizspriedumu mazināšanos pret ārgrupu. Petigrjū (Pettigrew, 1997), fokusējoties uz starppersonu draudzību, ierosina, ka šāda draudzība veicina empātiju un identifikāciju ar ārgrupu. Tātad starppersonu attiecībās „Es” paplašināšanās modelī norādīts, ka, veidojot attiecības

ar indivīdu no ārgrupas vai arī apzinoties, ka kāds jūsu iekšgrupā ir draudzīgs attiecībās ar ārgrupu, jāsamazina aizspriedumi pret šo ārgrupu. Tātad, ja kāda draugs ir no ārgrupas, tad kā daļa no šī drauga iekļaušanas savā „Es” koncepcijā tiek iegūta šī drauga grupas identitāte, tādējādi apdraudot negatīvas jūtas pret ārgrupu. Ir veikti vairāki pētījumi, pamatojoties uz šīm idejām, kuras deva pozitīvu rezultātu (Aron, Aron et al., 2004).

Apskatot empātijas un palīdzības nozīmi, tika secināts, ka, ideja par „citu iekļaušanu sevī” vairākos pētījumos atklāj, ka ciešās attiecībās citu ieguvumi daļēji ir arī paša iznākumi. Šādi ir iespējams skaidrot šķietami nesavtīgo uzvedību, kas dažkārt sastopama ciešās attiecībās. Tika ierosināts, ka „citu iekļaušana sevī” varētu būt novērojama attiecībās ar svešiniekiem. Arons ar kolēģiem apskatā (Aron, Aron et al., 2004) min pretējus uzskatus par šo jautājumu. Virkne autoru (Cialdini, Brown, Lewis, Luce, & Neuberg, 1997) atbalsta šo viedokli, tomēr citi (Batson, et al., 1997) noraida. Aktuāls ir jautājums, vai „citu iekļaušanu sevī” var pilnībā izskaidrot ar empātiju pret svešiniekiem. Dažos pētījumos, koncentrējoties tikai uz empātiju (kā iespējamo starpnieku palīdzībai), tika ierosināts, ka empātija veicina „citu iekļaušanu sevī”. Kā norāda Raits ar kolēģiem (Wright et al., 2002), indivīds, identificējoties ar ārgrupu, tai pašā laikā var saglabāt identifikāciju ar savu grupu.

Saskaņā ar „Es” paplašināšanās modeli indivīdam var nebūt grupas objektīvās pazīmes, bet viņš var identificēt sevi ar ārgrupu, vienlaikus saglabājot identifikāciju ar iekšgrupu. Tātad sociālo darbinieku identifikācija ar trūcīgajiem iespējama, pamatojoties uz „Es” paplašināšanās modeļa galvenajām atziņām: pirmkārt, ciešās attiecības starp sociālajiem darbiniekiem un trūcīgajiem var veicināt identifikāciju ar trūcīgajiem, otrkārt, sociālo darbinieku empātija un palīdzība trūcīgajiem arī var veicināt identifikāciju ar trūcīgajiem.

Tā kā trūcīgie var saņemt GMI pabalstu³ un pretendēt vēl uz citiem pabalstiem,⁴ sociālo darbinieku ģimeņu ienākumi reizēm nav būtiski lielāki kā trūcīgajiem. Tādēļ pastāv iespēja, ka sociālie darbinieki reizēm paši jūtas kā trūcīgie. Sociālos darbiniekus ne vienmēr var uzskatīt par krasi atšķirīgu ārgrupu attiecībā pret trūcīgajiem, jo sociālajiem darbiniekiem salīdzinājumā ar

³ Saskaņā ar Rīgas domes 2007.gada 3.jūlija saistošajiem noteikumiem Nr.84 „Noteikumi par Rīgas pilsētas pašvaldības sociālajiem pabalstiem” maksimālais GMI līmenis saskaņā ar 30.1. punktu bērniem un jauniešiem līdz 20 gadu vecumam, kuri mācās vispārīgglītojošā skolā vai iegūst profesionālo izglītību, – Ls 48 apmērā; 30.3. punktu -vienam no vecākiem vai aizbildnim ģimenēs ar bērniem – Ls 48 apmērā. Savukārt saskaņā ar 29. punktu GMI apmērs klientam mēnesī ir noteikts Ministru kabineta 2003. gada 9.decembra noteikumos Nr.693 „Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni un pabalsta apmēru garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai” saskaņā ar 2.punktu GMI personai ir 37 latī mēnesī.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2009. gada 17. jūnija noteikumiem Nr.550 „Kārtība, kādā aprēķināms, piešķirams, izmaksājams pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai un slēdzama vienošanās par līdzdarbību” 4. punktu pabalsta apmēru aprēķina kā starpību starp Ministru kabineta vai pašvaldības noteikto garantēto minimālo ienākumu līmeni katram ģimenes loceklim un trūcīgās ģimenes (personas) kopējiem ienākumiem, izmantojot šādu formulu: $P = GMI \times n - I$, kur P – pabalsta summa; GMI – Ministru kabineta vai pašvaldības noteiktais garantētais minimālais ienākumu līmenis; n – ģimenes locekļu skaits; I – ģimenes (personas) vidējie mēneša ienākumi, kas novērtēti atbilstoši normatīvajiem aktiem par ģimenes (personas) atzīšanu par trūcīgu.

⁴ Saskaņā ar Rīgas domes 2007.gada 3.jūlija saistošajiem noteikumiem Nr.84 „Noteikumi par Rīgas pilsētas pašvaldības sociālajiem pabalstiem” trūcīgie var pretendēt uz šādiem pabalstiem: GMI pabalstu, pabalstu veselības aprūpei, pabalstu aprūpes māju nodrošināšanai, pabalstu mācību līdzekļu iegādei un citiem pabalstiem.

trūcīgajiem materiālie ienākumi uz ģimeni kopumā reizēm krasi neatšķiras. Darbā ir būtiski izvērtēt sociālo darbinieku identifikāciju ar trūcīgajiem, kā arī noskaidrot, vai identifikācija ar trūcīgajiem prognozē nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem.

2. Nabadzības atribūcija

Saskaņā ar atribūcijas teoriju tiek analizēts, kā cilvēki skaidro citu cilvēku un savu uzvedību – viņu kauzālo atribūciju (cēloņu piedēvējumu) vai veselā saprāta izskaidrojumu (Hewstone, 1996). Daudzos pētījumos ir tikusi analizēta dažādu uzvedību kauzālā atribūcija, savukārt, pētījumi par nabadzības atribūciju fokusējas tieši uz to, kā cilvēki skaidro to, kāpēc kāds indivīds ir trūcīgs (Feagin, 1972a, 1975).

Atribūciju skaidro vairākas teorētiskas pieejas: veselā saprāta psiholoģija (*Common sense psychology*, Heider, 1958); dispozicionālā jeb atbilstošo secinājumu teorija (*Theory of correspondent inference*, Jones & Davis, 1965); kovariācijas modelis (*Covariation model*, Kelly, 1967); atribūciju teorija (*Attributional theory*, Weiner, 1985); starpgrupu perspektīva (*Intergroup perspective*, Hewstone, 1989). Atribūcijas teorijas nosacīti var iedalīt teorijās, kas analizē atribūcijas cēloņu skaidrojumus (Heider, 1958; Weiner, 1985, 1986), un teorijās, kas analizē atribūcijas veidošanās struktūru (Jones & Davis, 1965; Kelly, 1967; Weiner 1985, 1986). Nabadzības atribūcijas pētījumu klāsts ir ievērojams, tomēr lielākoties pētījumi par nabadzības atribūciju tiek pamatoti ar Haidera (Heider, 1985) un Vainera (Weiner, 1985, 1986) teorētiskajām pieejām, kas arī turpmāk tiks apskatītas darbā.

Cilvēki ne vienmēr veido atribūciju saskaņā ar kādu noteiktu atribūcijas teoriju. Pastāv virkne apstākļu, kuri var novest pie izņēmumiem. Šādi izņēmumi tiek analizēti un sistematizēti, pamatojoties uz atribūcijas kļūdu izpēti. Vairākos nabadzības atribūcijas pētījumos iegūtie rādītāji analizēti, pamatojoties uz galveno atribūcijas kļūdu (Cozzarelli et al., 2001; Harper & Manasse, 1992; Harper, Wagstaff, Newton, & Harrison, 1990; Zucker & Weiner, 1993) un uzvedības subjekta-novērotāja efektu (Hine & Montiel, 1999).

1.2.1. Nabadzības atribūcijas skaidrojumu struktūra

Atribūcijas teorijas pamatlicējs ir Fricis Haiders (Heider, 1958). Viņš pievērsa uzmanību tam, ko viņš sauca par „veselā saprāta” vai „naivo” psiholoģiju. Cilvēks ir kā „naivais zinātnieks”, kurš ne tikai novēro parādības, bet arī tās analizē, lai noskaidrotu notiekošā cēloņus. Pēc Haidera domām, cilvēki mēģina izprast citu cilvēku uzvedību, apvienojot vienkopus pieejamo informāciju un mēģinot izveidot loģisku uzvedības cēloņu skaidrojumu.

Haiders (Heider, 1958) uzsver, ka, interpretējot sociālo pasauli, īpaši svarīgi ir nodalīt faktoros, kas ir cilvēkos, no tiem, kuru avots ir šo cilvēku apkārtējā vidē. Haidera galvenais ieguldījums ir tas, ka viņš pirmais ir iedalījis iespējamās uzvedības cēloņus personiskajos cēloņos (t.i., uzvedības cēloņi tiek piedēvēti subjektam), un cēloņos, kas meklējami apkārtējā vidē (t.i., uzvedības cēloņi tiek piedēvēti apstākļiem). Viņš pierāda, ka gandrīz vienmēr priekšroka tiek dota personiskajiem cēloņiem, jo cilvēki vairāk sliecas uzskatīt, ka uzvedības cēloņi meklējami pašos cilvēkos, viņu raksturā, nevis apkārtējā vidē (Heider, 1958).

Nabadzības atribūcijas pētījumi apstiprina cēloņu skaidrojumu iedalījumu internālajos un eksternālajos, kā arī atklāj jaunus cēloņu skaidrojumus. Fegins (Feagin, 1972a, 1975), pamatojoties uz Haidera (Heider, 1958) pieeju, aizsāka atribūcijas pētījumus ASV, novērtējot pieaugušo pārliecību par nabadzības cēloņiem. Lai veiktu pētījumu, viņš izveidoja īpašu aptauju (*Beliefs about the causes of poverty in the US*) un pēc iegūtajiem rezultātiem secināja, ka nabadzības cēloņi iedalāmi nevis divās skaidrojumu kategorijās, kā tika norādījis Haiders, bet gan trīs skaidrojumu kategorijās: individuālistiskie cēloņi (nabadzībā vaino nabadzīgo cilvēku spēju, piepūles vai taupības trūkumu), strukturālie cēloņi (nabadzībā vaino ekonomiskos vai sociālos apstākļus) un fatālistiskie cēloņi (nabadzībā vaino likteni vai veiksmes trūkumu) (Feagin, 1972a, 1975; Feather, 1974; Furnham, 1982). Haidera personisko cēloņu kategorijai atbilst Fegina individuālistiskais skaidrojums, savukārt Haidera apkārtējās vides cēloņu kategorijai atbilst Fegina strukturālais skaidrojums. Fegins pirmais atklāja un izdalīja trešo nozīmīgo cēloņu kategoriju – fatālistiskos cēloņus. Lai arī Fegins (Feagin, 1972a) atklāj, ka nabadzības cēloņi iedalāmi trīs cēloņu kategorijās, nevis divās, tomēr viņš arī secina, ka lielākā daļa amerikāņu nabadzību raksturo ar individuālistiskiem faktoriem. Turpmākie pētījumi apstiprina Fegina nabadzības cēloņu iedalījuma trīs kategorijas (Feather, 1974; Furnham, 1982). Ir arī pētījumi, kuros tiek izdalītas divas nabadzības cēloņu kategorijas: individuālistiskie un sociālie skaidrojumi (Smith & Stone, 1989; Zucker & Weiner, 1993).

Fegina pieeja kļuva par pamatu turpmākajiem nabadzības atribūcijas pētījumiem visā pasaulē, tomēr tās nozīmīgs trūkums ir tas, ka ilgstoši dažādos pētījumos un dažādās valstīs tika lietota Fegina izveidotā nabadzības atribūcijas skala. Kā norāda Harpers (Harper, 1996), nabadzības atribūcija nav konstants lielums, tā mainās gan laikā, gan arī dažādās situācijās, tādēļ būtiski ir atklāt jaunus nabadzības cēloņu raksturojumus. Jaunākajos nabadzības atribūcijas pētījumos tiek paplašināta nabadzības atribūcijas izpratne, pievienojot nabadzības atribūcijas skalai jaunus apgalvojumus un tādējādi atklājot jaunākas cēloņu kategorijas (Cozzarelli et al., 2001). Kozareli u.c. (Cozzarelli et al., 2001) secina, ka ir iespējami trīs skaidrojumi: individuālistiskais jeb internālais, strukturālais jeb eksternālais un kultūras skaidrojums (uzskats, ka trūcīgie ir nabadzīgā subkultūrā vai dzīvo nelabvēlīgos apstākļos, kurus viņi nespēj kontrolēt). Arī Buloka u.c. (Bullock et al., 2003) uzskata, ka nabadzību būtiski var raksturot kultūras faktori.

Padziļināti skaidrojot nabadzības cēloņus, Buloka (Bullock, 2004) nabadzības atribūcijas aptaujai pievieno jaunus strukturālus apgalvojumus, kas raksturo diskrimināciju un ģimenes vidi. Tādējādi jaunā nabadzības atribūcijas aptauja ietver četrus faktorus: individuālistisko (piemēram, slinkums, inteliģences trūkums), ekonomisko/strukturālo (piemēram, zemi atalgots darbs), aizspriedumu/strukturālo (piemēram, valsts nespēj nodrošināt ar kvalitatīvu izglītību, aizspriedumi un diskriminācija), ģimenes/fatālistisko (piemēram, viena vecāka ģimenes, neveiksme) (Bullock, 2004). Savukārt Šeks (Shek, 2004b) izveido četrus faktorus: personiskās problēmas (saistītas ar nabadzīgu cilvēku personiskajām problēmām), iespēju trūkums (saistīts ar veiksmes trūkumu, mēģinot tikt ārā no nabadzības), izmantošana (saistīts ar sociālo netaisnību), liktenis (nabadzībā vainīgs liktenis).

Ir arī pētījumi, kuros tiek analizēta trešo pasaules valstu nabadzības atribūcija citu valstu skatījumā. Harpers u.c. (Harper et al., 1990) aizsāka trešo pasaules valstu nabadzības atribūcijas pētījumus Lielbritānijā. Lai skaidrotu nabadzību trešās pasaules valstīs, tika izveidota Trešās pasaules valstu nabadzības cēloņu skala (*Causes of Third-World Poverty Scale*) un noteikti četri galvenie nabadzības cēloņu skaidrojumi: vainīgi ir nabadzīgie, vainīgas ir trešās pasaules valstu valdības, vainīga ir daba, vainīga ir ekspluatācija (Harper et al., 1990). Haine un Monteils (Hine & Montiel, 1999) paplašina nabadzības atribūcijas izpratni trešās pasaules valstīs un nosaka piecus cēloņu skaidrojumus: vainīga ir ekspluatācija, vainīgi ir trūcīgie, vainīgi ir konflikti, vainīga ir daba un klimats, vainīgas ir trešās pasaules valstu valdības.

Vainers (Weiner, 1979) daudz detalizētāk izstrādā Haidera (Heider, 1958) sākotnējo konceptu par uzvedības cēloņu skaidrojumiem un piedāvā daudzdimensionālu pieeju, skaidrojot panākumu un neveiksmju cēloņus. Galvenokārt, indivīds savus veiksmes un neveiksmes cēloņus skaidro, pamatojoties uz četriem savstarpēji saistītiem faktoriem – spējām, sasniegumiem, uzdevumu grūtību un veiksmi –, kas transformējas divās galvenajās cēloņu dimensijās: stabilitātē (stabilis, nestabilis) un kontroles lokusā (internāls, eksternāls). Vainers (Weiner, 1986) atklāj, ka spējas tiek klasificētas kā internālas un stabilas, sasniegumi – internāli un nestabili, veiksmes – eksternāla un nestabila, uzdevuma grūtības – eksternālas un stabilas. Cilvēka pašvērtējums ir atkarīgs no tā, kā tiks skaidrota paša un citu veiksmes un neveiksme. Veiksmes gadījumā indivīds sev piedēvē iekšējos cēloņus, neveiksmes gadījumā ārējos apstākļus; turpretī citiem neveiksmes gadījumā indivīds piedēvē iekšējos cēloņus, veiksmes gadījumā ārējos, tomēr citu cilvēku uzvedības skaidrošanai ir plašāka skaidrojumu variācija. Zukers un Vainers (Zucker & Weiner, 1993) savu pētījumu pamato ar Vainera teorētiskajām nostādnēm un pieņem nabadzību kā neveiksmi, īpaši neizvērtējot, vai respondenti uztver nabadzību kā neveiksmi vai nē.

Vainers (Weiners, 1979) identificē trešo cēloņu dimensiju, kuru nosauc par vadāmību, un secina, ka uztvertās veiksmes un neveiksmes cēloņi iedalāmi nevis divās, bet trīs cēloņu dimensijās - kontroles lokuss (internāls vai eksternāls), stabilitāte (stabilis vai nestabilis) un

kontrolējamība (kontrolējams vai nekontrolējams) –, kas ir savstarpēji saistītas. Dažāda šo dimensiju kombinācija sniedz astoņus iespējamus modeļus, kur katra cēloņu skaidrojumu kombinācija ir atkarīga no atšķirīgas motivācijas. Svarīgi saprast, ka Vainera cēloņu dimensijas skaidrojumi ir jāskatās atbilstoši atribūcijas teorijai, neatraujot tos no kopējā modeļa.

Zukers un Vainers (Zucker & Weiner, 1993) analizē nabadzības atribūciju, pamatojoties uz divām cēloņu dimensijām: kontroles lokusu un vadāmību. Autori ir vienīgie, kuri nabadzības skaidrojumu analizē ne tikai no kontroles lokusa, bet arī no vadāmības perspektīvas. Jāsecina, ka nav pētījumu, kuros nabadzības atribūcija tiktu analizēta no stabilitātes vai citu cēloņu skaidrojumu dimensijām.

Nabadzības atribūcijas pētījumos tika atklāts, ka nabadzību var skaidrot ar kādu no trim atribūcijas faktoriem (fatālistiskais, strukturālais un individuālistiskais) (piemēram, Feagin, 1972a, 1975; Bullock, 2004). Nabadzības atribūcija nav konstants lielums (Harper, 1996). Tādēļ, izvērtējot nabadzības atribūciju, ir būtiski sniegt jaunus nabadzības raksturojumus.

1.2.2. Nabadzības atribūcijas veidošanās process

Džounss un Deiviss (Jones & Davis, 1965) sistematizē Haidera priekšstatus un sniedz skaidrojumu, kā tiek īstenots pats atribūcijas process (loģisks ceļš, kuru veic cilvēks, piedēvējot cēloņus citu cilvēku uzvedībai), izstrādājot dispozicionālo jeb atbilstošo secinājumu (*Dispositional or correspondent inference theory*) teoriju. Savukārt Kellijs (Kelly, 1973) piedāvā atribūcijas teoriju saskaņā ar divām dažādām situācijām, kuru pamatā ir informācijas apjoms, kas ir pieejams cilvēkam, kas veido atribūciju: cilvēks iegūst informāciju no vairākiem novērojumiem (Kovariācijas princips vai variācijas analīze - *Analysis of variance, ANOVA*), cilvēks iegūst informāciju tikai no viena novērojuma (Konfigurācijas princips vai kauzālo shēmu teorija).

Vainers (Weiner, 1985) izstrādā sasniegumu motivācijas un emociju atribūcijas teoriju (*An Attributional Theory of Achievement Motivation and Emotion, 1985*), kurā atklāj, ka kauzālajam aprakstam ir galvenā nozīme, tomēr ar sasniegumu saistītam kontekstam ir noteicošā loma veiksmes un neveiksmes cēloņu uztverē.

Dispozicionālajā jeb atbilstošo secinājumu (*Dispositional or correspondent inference theory*) teorijā tiek izdalīti divi posmi: nolūku piedēvēšana un īpašību piedēvēšana. Uzvedības subjekts un novērotājs interpretē uzvedību atšķirīgi. Uzvedības subjektam, pirmkārt, piemīt noteiktas personības iezīmes – dispozīcijas, tad nolūks – intencija. Pēc tam tiek aktualizētas zināšanas vai spējas, pēc kurām seko darbība un sekas. Novērotājam ir atšķirīga kārtība, kā atklājas notikumi: indivīds, pirmkārt, novēro kāda cita cilvēka darbības sekas vai pašu darbību. Bet vairāk viņš neko novērot nevar, tālāk novērotājs veic noteiktu domāšanas operāciju, ko

autori nosauca par „atbilstošo secinājumu”, t.i., secināt, pamatojoties uz novēroto informāciju. Novērotājs īsteno „piedēvēšanas” procesu (atbilstošu secinājumu procesu). Šāda pakāpeniska domāšana var iekļaut virkni atribūcijas kļūdu (Jones & Davis, 1965).

Kellijs (Kelly, 1973) kovariācijas modelī attēlo cilvēku, kurš sistemātiski un loģiski meklē vienas vai otras darbības cēloņu skaidrojumus. Lai saprastu, kāpēc cilvēks uzvedas tieši tā, bet ne citādi, mēs no atmiņas iegūstam savas zināšanas vai pieņēmumus un variējam iegūto informāciju. Papildinot kovariāciju, Kellijs (Kelly, 1972) izvirza otru atribūcijas principu – konfigurācijas principu vai kauzālo shēmu teoriju, kuru izmanto gadījumos, kad cilvēkam nav informācijas par subjekta reakcijām uz citiem analogiskiem stimuliem vai citu subjektu reakcijām tieši uz to stimulu, par kuru konkrētajā situācijā ir runa. Kauzālā shēma ietver jau izveidojušos uzskatus, pārliecības, kas ir indivīda pieredzes pamatā – kā noteikti cēloņi var novest pie konkrēta rezultāta.

Kellija piedāvātajās atribūcijas teorijās cilvēka uztvere tiek analizēta kā racionāla personības uztvere, kura it kā pārzinātu ANOVA modeli un zinātu kādā veidā nepieciešams piedēvēt cēloņus. Cilvēki bieži izmanto ANOVA modeli, tomēr šī teorija arī apgalvo, ka praksē bieži vien viss notiek pavisam citādi: cilvēki veido atribūciju ātri, izmantojot ļoti maz informācijas (parasti vienu vienīgu novērojumu) un demonstrē pietiekami kategoriskus spriedumus. Pārvaldīt šo principu nav viegli: ir vēl virkne apstākļu, kuri var radīt izņēmumus. Tās var būt sekas atribūcijas „kļūdei”. Kellijs (Kelly, 1973) identificē dažas „kļūdas” vai „aizspriedumus”, kas ir iemesls novirzīšanai no ANOVA modeļa.

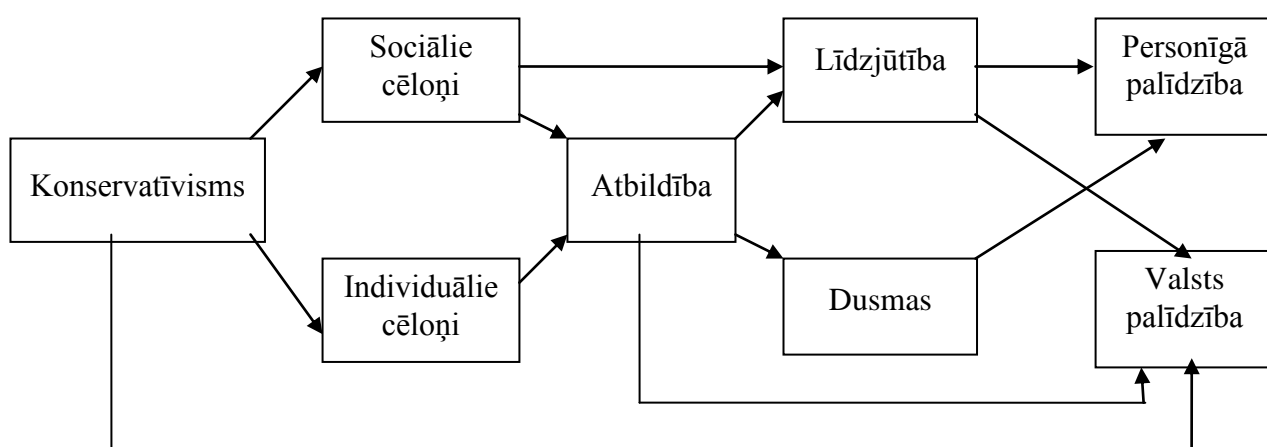
Tātad iepriekšējās atribūcijas teorijās tiek apskatīta saistība starp stimulu vai informāciju un kauzālo atribūciju (Jones & Davis, 1965; Kelly, 1967). Savukārt Vainers (Weiner, 1985, 1986) sasniegumu motivācijas un emociju atribūcijas teorijā apgalvo, ka kauzālajam aprakstam ir galvenā nozīme, tomēr sasniegumu saistītajam kontekstam ir noteicošā loma cēloņu uztverē. Vainers sasniegumu motivācijas un emociju atribūcijas teorijā apvieno vairākas teorētiskas pieejas.

Sasniegumu motivācijas un emociju atribūcijas teorijā atribūcijas process sākas ar indivīda motivāciju saprast citu cilvēku darbības cēloņus un sekas, t.i., saprast cilvēku savstarpējo attiecību jēgu. Cilvēkam, protams, vienmēr pastāv vajadzība saprast šīs attiecības, kā arī vajadzība paredzēt tālāko attiecību gaitu. Cēlonis, ko indivīds piedēvēs citu cilvēku darbībai, ietekmēs arī viņa jūtas un uzvedību (piemēram, ja indivīds skaidros nabadzību ar ārējiem faktoriem, bet viņš nav trūcīgs, tad jāsaprot, ka, skaidrojot ar iekšējiem faktoriem, cilvēkam ir jāpieņem, ka arī viņš kādreiz varētu kļūt trūcīgs). Atribūcijas process ietver ne tikai virkni izziņas un motivācijas operāciju, bet arī virkni emocionālo komponentu apzināšanos (Weiner, 1985).

Vainers (Weiner, 1985) pamato atšķirības starp diviem sasniegumu saistītajiem emociju veidiem: iznākumu atkarīgām (*outcome dependent*) un atribūciju atkarīgām (*attribution dependent*) emocijām. Novērtējot iznākumu kā panākumu vai neveiksmi, tas noved pie iznākumu atkarīgām emocijām, kas izpaužas kā vispārējas emocijas. Šīs emocijas sauc par iznākumu atkarīgām, jo tās ir atkarīgas no sasniegta/nesasniegta vēlamā mērķa. Tālāk tiek veidota atribūcija, kas rada no atribūcijas-atkarīgas emocijas, kas ir skaidri noteiktas (līdzjūtība, dusmas). Atribūcijas dimensiju īpašības izraisa atribūciju dimensiju-atkarīgas emocijas un gaidāmo iznākumu nākotnē (piemēram, ja indivīds neveiksmes cēloņus uztvers kā citu vadītus, tas izraisīs dusmas). Tādējādi šīs emocijas un gaidāmais rezultāts nākotnē tiek noteikts darbībā. Tātad dažādi iznākumi, atribūcijas un emocijas ietekmē dažādas uzvedību sekas.

Pamatojoties uz Vainera teorētisko konceptu, var izdalīt divu veidu pētījumu pieejas. Pirmajā pieejā analizēts, kā veiksmes un neveiksmes cēloņi ietekmēs atribūciju un tās dimensiju veidošanos. Otrajā pieejā, savukārt, analizēts, kā kauzālā atribūcija ir saistīta ar emocionālo reakciju un uzvedības nodomu.

Ar Zukera un Vainera (Zucker & Weiner, 1993) pētījumu, kurā nabadzības atribūcija tiek analizēta no atribūcijas-emocijas-darbības teorijas perspektīvas, izpratne par nabadzības atribūciju kļūst daudz kvalitatīvāka. Pētījumā autori pieņem, ka nabadzība tiek uztverta kā sociāla neveiksme, tādējādi pētījumā netiek izvērtēts, vai respondenti uztver nabadzību kā sociālu neveiksmi, tas tiek pieņemts kā fakts. Zukers un Vainers (Zucker & Weiner, 1993) atribūcijas teoriju lieto, saistot kauzālo nabadzības skaidrojumu (individuālistisko, strukturālo, fatālistisko) ar afektīvu reakciju (līdzjūtība/dusmas) un uzvedības nodomu (personas palīdzība un sociālā palīdzība) (skat. 1. attēlu).

1.attēls. Konservatīvisma, nabadzības atribūcijas (individuālie faktori, sociālie faktori), uztvertās vadāmības, emocionālās reakcijas (līdzjūtība, dusmas) un rīcības nodoma (personīgā palīdzība, valsts palīdzība) savstarpējo attiecību modelis (Zucker & Weiner, 1993, 935. lpp.)

Pētījumā tiek novērtēta arī vadāmības un vainas/atbildības atribūcija. Autori norāda, ka attieksme pret nabadzību ir ļoti kompleksa un ir saistīta vēl ar daudz citiem faktoriem, kas nav apskatīti pētījumā. Zukera un Vainera (Zucker & Weiner, 1993) pētījumā Vainera atribūcijas-emocijas-darbības teorija tika apstiprināta, secinot, ka nabadzības atribūcija ir saistīta ar afektīvu reakciju un uzvedības nodomu attiecībā pret trūcīgajiem. Turpmāk darbā tiks detalizētāk analizēti minēto autoru pētījumā iegūtie rezultāti.

1.2.3. Nabadzības atribūcijas kļūdas

Reizēm, izdarot secinājumus par citiem, tiek sagrozīta realitāte, t.i., tiek formulētas pavisam aplamas un realitātei neatbilstošas atribūcijas. Termins „kļūda” (*error*) atribūcijas teorijā tiek lietots pietiekami nosacīti. Tā nav kļūda, kā to saprot klasiskā loģika. Taču „kļūda” (*error*) vai „neobjektivitāte” (*bias*) ir novirze no normatīvā modeļa, aiziešana no pieņemtajiem validitātes kritērijiem. Termins „neobjektivitāte” tiek lietots, ja sociālais uztvērējs sistemātiski sagroza informāciju citādi pietiekami korektā uztveres procesā. Terminu „kļūda” var lietot kā „novirzi no normālā modeļa vai novirzīšanos no dažādiem vispārpieņemtiem validitātes kritērijiem”, un šāds modelis vai kritēriji parasti nav izmantojami atribūcijas pētījumos (Hewstone, 1996). Turpmākā tekstā tiks lietots apzīmējums ”kļūda”, lai gan precīzāk būtu lietot apzīmējumu „neobjektivitāte”.

Atribūcijas kļūdu pārzināšana ļauj labāk saprast reālo atribūcijas procesu. Zinātnieki ir veikuši ievērojamu skaitu atribūcijas kļūdu pētījumu un sistematizējuši iespējamās atribūcijas kļūdas. Ross (Ross, 1977) ievieš jēdzienu „galvenā atribūcijas kļūda”, analizējot Džounsa un Harisa (Jones & Haris, 1967) pētījumā iegūtos rādītājus un sniedzot tiem teorētisku pamatojumu. *Galvenā atribūcijas kļūda (fundamental attribution error)* izpaužas kā personisko faktoru pārvērtēšana un vides faktoru nenovērtēšana (Ross, 1977).

Cilvēki pieļauj galvenās atribūcijas kļūdas vairāku iemeslu dēļ. Viens no izplatītākajiem galvenās atribūcijas kļūdas cēloņiem ir *pārlicība par taisnīgu pasauli*. Viens no iemesliem, kāpēc cilvēki tiecas skaidrot uzvedību ar rakstura iezīmēm un dispozīcijām, ir tas, ka viņiem tas ir izdevīgi, tādēļ, ka sagādā mierinājumu, jo uztvertā informācija var būt nepatīkama un var apdraudēt pašu cilvēku. Cilvēkam ir nepieciešams uztvert pasauli kā stabilu, sakārtotu un paredzamu. Tiek pieņemts, ka slikti notikumi notiek ar sliktiem cilvēkiem, bet labi notikumi – ar labiem cilvēkiem (Lerner, 1980).

Nabadzības atribūcijas pētījumi apstiprina, ka spēcīga pārlicība par taisnīgu pasauli ir saistīta ar individuālistisko nabadzības atribūciju, savukārt vāja pārlicība par taisnīgu pasauli ir saistīta ar sociālo nabadzības atribūciju (Weiner & Zucker, 1993), kā arī ar eksternālo un kultūras atribūciju (Cozarelli et al., 2001). Analizējot trešās pasaules valstu nabadzības

atribūcijas saistību ar pārliecību par taisnīgu pasauli, tika secināts, ka pastāv saistība starp pārliecību, ka cilvēki saņem to, ko viņi ir pelnījuši, un nabadzības atribūcijas faktoriem, tādiem kā vainot trūcīgos un trešās pasaules valstu valdības (Harper et al., 1990). Savukārt tie, kam ir spēcīga pārliecība par taisnīgu pasauli, trešās pasaules valstu nabadzībā vainoja ekspluatāciju, pasaules ekonomikas sistēmu un karu (Harper & Manasse, 1992).

Džounss un Nisbets (Jones & Nisbett, 1972), savukārt, pirmie attaino *uzvedības subjekta–novērotāja efektu (actor-observer effect)*, kura galvenā doma ir, ka uzvedības subjektam ir vērojama tendence saistīt un skaidrot savu uzvedību ar situācijas iemesliem, savukārt novērotājam ir tendence saistīt un skaidrot šo pašu uzvedību ar dispozicionāliem iemesliem.

Jāņem vērā, ka visi pētījumi nav neapšaubāmi un neapstiprina uzvedības subjekta–novērotāja kļūdu. Heradsveita (Heradstveit, 1981) pētījumā attiecībā uz savu grupu uzvedības subjekts izmanto apmēram līdzīgā proporcijā gan ārējus, gan iekšējus iemeslus. Savukārt Kemdalas un Montgomerija (Kemdall & Montgomery, 2001) pētījuma rezultāti parāda, ka dalībnieki skaidro savu uzvedību pārsvarā ar ārējiem iemesliem, bet oponenta uzvedība tiek skaidrota ar ārējo un iekšējo faktoru kombināciju.

Bieži tiek uzsvērts, ka pastāv būtiskas atšķirības starp to, kā uzvedības subjekts un novērotājs skaidro uzvedību; to nosaka atšķirīgi psiholoģiskie procesi sevis un citu uztverē (Knobe & Malle, 2002). Pastāv trīs galvenie uzskati, kāpēc uzvedības subjekta–novērotāja uzvedību skaidro atšķirīgi. Pirmkārt, novērotā uzvedība tiek uztverta kā pozitīva vai kā negatīva (Nisbett, Caputo, Legant, & Maracek, 1973; Taylor & Koivumaki, 1976). Teilore un Kuvimaki (Taylor & Koivumaki, 1976) secina, ka cilvēki negatīvu uzvedību skaidro ar situatīviem faktoriem. Otrkārt, uzvedības subjektam un novērotājam atšķiras uzmanības fokuss, jo pastāv dažāds redzes viedoklis par uzvedības subjektu. Uzvedības subjekts ir orientēts uz situāciju, bet novērotājs fokusējas uz uzvedības subjektu un tā uzvedību (Storms, 1973; Jones & Nisbett, 1972). Storms (Storms, 1973) pētījumā „Skats no malas” piedāvā pētījuma dalībniekiem (divi sarunas dalībnieki un divi sarunas novērotāji) novērtēt savu uzvedību no malas, fiksējot to videoierakstā. Pētījumā iegūtie rezultāti parāda, ka sevis novērošana no malas nozīmīgi ietekmē secinājumu izdarīšanu. Sarunas dalībnieki pēc video noskatīšanās skaidro savu uzvedību jau daudz situatīvāk, nekā pirms video noskatīšanās (Storms, 1973). Treškārt, uzvedības subjektam un novērotājam ir pieejams dažāds informācijas apjoms: novērotājs maz zina par situāciju, kurā notiek darbība, savukārt uzvedības subjekts labāk atpazīst situāciju un darbības priekšvēsturi (Jones & Nisbett, 1972).

Analizējot trešās pasaules valstu nabadzības atribūciju no attīstīto valstu perspektīvas, var secināt, ka respondenti Lielbritānijā vaino ekspluatācijā citas valstis, trešās pasaules valstu valdības un dabu (Harper et al., 1990). Savukārt Haine un Montails (Hine & Montiel, 1999), salīdzinot nabadzības atribūciju trešās pasaules valstīs, iegūstot, trešās pasaules valsts (Filipīnas)

un attīstītās valsts (Kanāda) respondentu viedokļus, secina, ka Filipīnu iedzīvotāji nabadzībā vairo trešās pasaules valstu valdības un trūcīgo rakstura vājības, savukārt kanādieši vairāk vairo dabu un konfliktus. Šie rezultāti ir pretrunā ar uzvedības subjekta-novērotāja efektu.

Filipīniešiem (uzvedības subjektam) vajadzētu vairāk izvēlēties eksternālos faktorus (piemēram, dabu) un mazāk internālos faktorus (piemēram, pašus trūcīgos), kā to dara kanādieši (novērotāji).

Ja cilvēka pašvērtējums tiek apdraudēts, tiek izmantota *pašapstiprinošā kļūda* (*self-serving bias*). Šīs atribūcijas kļūdas pamatā ir tendence piedēvēt savus trūkumus un citus sliktus notikumus ārējiem faktoriem, bet panākumus un citus labus notikumus skaidrot ar iekšējiem faktoriem (Miller & Ross, 1975). Ir dažādi skaidrojumi, kāpēc cilvēkiem nepieciešama pašapstiprināšanas kļūda. Pirmkārt, cilvēki gandrīz vienmēr cenšas saglabāt savu pašvērtējumu, pat arī tad, ja tas deformē realitāti un sagroza izpratni. Cēlonis tiek meklēts tur, kur tas ir visizdevīgāk (Miller & Ross, 1975). Otrkārt, svarīgs ir arī cilvēka tēls citu cilvēku acīs – cilvēki vēlas, lai par viņiem domātu labu (Tetlock & Levi, 1982). Treškārt, cilvēki saskaras ar to, ka apkārt notiek traģiskas situācijas, kuras atgādina, ka arī ar mani var notikt traģisks notikums, ja tas ir noticis ar kādu citu. Cilvēkam ir grūti pieņemt, ka mēs esam mirstīgi un ka ar mums var notikt traģiski notikumi (Greenberg, Psyszczynski, & Solomons, 1986). Cilvēki cenšas dažādi noliegt šo faktu. Kā norāda Zukers un Vainers (Zucker & Weiner, 1993), nabadzības atribūcija ir jāuztver kā sociāla neveiksme, kas būtu jāņem vērā, analizējot nabadzības atribūciju pētījumos iegūtos rādītājus.

Ir vairāki mēģinājumi skaidrot atribūciju no starpgrupu perspektīvas (Hewstone & Jaspers, 1982). Pētījumi starpgrupu līmenī atklāj, ka atribūcija tiek veidota saistībā ar cilvēku piederību sociālajai grupai vai kategorijai (Hewstone & Jaspers, 1982). *Starpgrupu atribūcija* (*intergroup attribution*) parāda, ka dažādu sociālo grupu locekļi skaidro iekšgrupu un ārgrupu locekļu uzvedību atšķirīgi (Hewstone & Jaspers, 1982).

Petigrjū (Pettigrew, 1979) uzskata, ka galvenā atribūcijas kļūda starpgrupu kontekstā iegūst citu nozīmi, tādēļ piedāvā tai savu skaidrojumu, kuru nodēvē par *galējo atribūcijas kļūdu* (*ultimate attribution error*). Galējo atribūcijas kļūdu Petigrjū (Pettigrew, 1979) definē kā sistemātisku starpgrupu atribūcijas kļūdu veidošanu, kas daļēji rodas aizspriedumu dēļ. Petigrjū (Pettigrew, 1979) ierosina, ka galējā atribūcijas kļūda ir novērojama iekšgrupas locekļiem, (1) skaidrojot negatīvu ārgrupas uzvedību dispozicionāli, bieži ģenētiski nosacīti; un (2) skaidrojot pozitīvu ārgrupas uzvedību ar vienu vai vairākiem šādiem cēloņiem: (a) „izņēmuma gadījumu”, (b) veiksmi vai īpašām priekšrocībām, (c) augstu motivāciju un sasniegumiem, (d) manipulējamu situācijas kontekstu.

Hjūstons (Hewstone, 1990), analizējot vairākus zinātniskus pētījumus, ieguva tikai daļēju apstiprinājumu galējās atribūcijas kļūdas esamībai. Tādēļ viņš iesaka šo kļūdu formulēt daudz

vienkāršāk, ne tik visaptveroši, kā to darījis Petigrjū (Pettigrew, 1979), definējot to kā starpgrupu atribūcijas kļūdu (*intergroup biase*) vai grupu apstiprinošo kļūdu (*group serving biase*).

Grupu apstiprinošā kļūda parādās, cilvēkiem nosacīti iedaloties iekšgrupā un ārgrupā. Iekšgrupas un ārgrupas panākumi un, it īpaši, neveiksmes, tiek skaidrotas atšķirīgi (Hewstone, 1990). Grupu apstiprinošās kļūdas pamatā ir tendences skaidrot sliktu ārgrupas un labu iekšgrupas uzvedību internāli, bet skaidrot labu ārgrupas un sliktu iekšgrupas uzvedību eksternāli. Šī atribūcijas kļūda ļauj saglabāt pozitīvu stereotipu veidošanos par iekšgrupu. Ja attiecības starp grupām ir vājas, grupas locekļi tiecas veidot grupu apstiprinošo kļūdu (Hewstone, 1996).

Teilors un Dzagi (Taylor & Jaggi, 1974), veicot pētījumu, secina, ka sociāli vēlama uzvedība tiek skaidrota ar internālu atribūciju izteiktāk iekšgrupai, nekā ārgrupai, un sociāli nevēlama uzvedība skaidrota ar internālu atribūciju ir mazāk izteikta iekšgrupai, nekā ārgrupai. Hjūstons un Vords (Hewstone & Ward, 1985) pirmie pētījumā analizē vairākuma (malajiešu) un mazākuma (ķīniešu) etniskās grupas Malaizijā. Autori secina, ka vairākuma grupa (malajieši) ar internālu atribūciju skaidro iekšgrupas pozitīvu uzvedību daudz izteiktāk nekā negatīvu uzvedību. Savukārt, vairākuma grupa ārgrupas locekļu negatīvu uzvedību skaidro vairāk ar internālu atribūciju. Respondentu mazākuma grupa (ķīnieši) skaidro izteiktāk ar internālu atribūciju iekšgrupas locekļu negatīvu uzvedību kā pozitīvu. Savukārt mazākuma grupai, skaidrojot ārgrupas locekļu uzvedību, tiek sniegta daudz vairāk internāla atribūcija pozitīvai nekā negatīvai uzvedībai. Grupu apstiprinošā kļūda tiek novērota vairākuma grupā, turpretim mazākuma grupā iegūtie rādītāji neapstiprina kļūdas esamību.

Lai detalizētāki izpētītu grupu apstiprinošo kļūdu mehānismus, Islams un Hjūstons (Islam & Hewstone, 1993) veic pētījumu, kurā iegūtos rādītājus analizē saskaņā ar Vainera atribūcijas cēloņu dimensijām. Izpētot starpgrupu atribūcijas kļūdu musulmaņu (vairākuma) un hinduistu (mazākuma) grupā, viņu iekšgrupu un ārgrupu locekļu pozitīvu un negatīvu darbību skaidrojumi novērtēti četrās kauzālās dimensijās: lokuss, stabilitāte, kontrolējamība un globalitāte. Pētījumā iegūtie rezultāti atklāja, ka pozitīvi vērtēta iekšgrupas un negatīvi vērtēta ārgrupas uzvedība saņem vairāk internālus, stabilus, nekontrolējamus un globālus skaidrojumus. Negatīvi vērtēta iekšgrupas un pozitīvi vērtēta ārgrupas uzvedība tiek skaidrota eksternāli, nestabili un kontrolējami.

Hjūstons (Hewstone, 1990) uzsver, ka starpgrupu atribūcija un sociālā identitāte ir saistītas divos galvenos veidos: pirmkārt, pozitīva sociālā identitāte var tikt sasniegta vai aizsargāta, skaidrojot pozitīvu iekšgrupas vai negatīvu ārgrupas uzvedību internāli, stabili vai kontrolējami. Otrkārt, pozitīvu sociālo identitāti var saglabāt vai aizsargāt, skaidrojot negatīvu iekšgrupu vai pozitīvu ārgrupu uzvedību eksternāli, nestabili vai nekontrolējami. Saskaņā ar sociālās identitātes teoriju grupa nodrošina savus locekļus ar sociālo identitāti, kuru viņi ir motivēti vērtēt pozitīvi.

Sociālās identitātes veidošanās procesā nepārtraukti notiek salīdzinājums starp būtiskām iekšgrupām un ārgrupām. Starpgrupu pieejā tiek akcentēts, kad indivīds kādam „citam” piedēvē kaut ko, pamatojoties uz priekšstatu par savu grupu, un grupu, kurai pieder tas „cits”.

Zinātnieki nabadzības atribūcijas pētījumos novērtē, kā dažādas grupas skaidro nabadzības cēloņus. Būtiski būtu ne tikai novērtēt, kā dažādas grupas skaidro nabadzības cēloņus, bet arī analizēt iegūtos rādītājus saskaņā ar atribūcijas kļūdu teorētiskajām nostādnēm. Tas sniegtu daudz lielāku izpratni par nabadzības skaidrojumiem. Tomēr ir daži nabadzības atribūcijas pētījumi, kuros iegūtos rādītājus apskata starppersonu kontekstā, pamatojoties uz galveno atribūcijas kļūdu (Harper et al., 1990; Harper & Manasse, 1992; Weiner & Zucker, 1993; Cozzarelli et al., 2001) un uzvedības subjekta-novērotāja efektu (Hine & Montiel, 1999). Savukārt no starpgrupu perspektīvas nabadzības atribūcijas pētījumos iegūtie rādītāji netiek apskatīti. Kā norāda Petigrjū (Pettigrew, 1979), starpgrupu kontekstā atribūcijas kļūda iegūst citu nozīmi, tādēļ būtiski ir analizēt iegūtos rādītājus saskaņā ar grupu apstiprinošās kļūdas teorētiskajām nostādnēm.

1.2.4. Nabadzības atribūcija dažādās valstīs

Pēdējos gados zinātnieki ir pievērsuši uzmanību tieši kultūras nozīmei atribūcijas veidošanā un veikuši virkni starpkultūru pētījumu, iegūstot interesantus rezultātus. Sākotnēji zinātniekus interesēja, vai galvenā atribūcijas kļūda ir novērojama dažādās kultūrās (Lee, Hallaham, & Herzog, 1996; Miller, 1984; Morris & Peng, 1994), vēlāk tika pievērsta uzmanība arī uzvedības subjekta-novērotāja skaidrojumiem (Choi & Nisbett, 1998), kā arī citām atribūcijas kļūdām starpkultūru kontekstā.

Dažādās valstīs ir veikti arī nabadzības atribūcijas pētījumi. Liels skaits nabadzības atribūcijas pētījumu ir veikts tieši ASV. Pētījumu rezultāti parāda, ka ASV izteiktāka ir nabadzības individuālistiskā atribūcija (Feagin, 1972a, 1975; Klugel & Smith, 1986). Tika atklāts, ka Lielbritānijā nabadzību skaidro individuālistiski (Furnham, 1982), savukārt Indijā (piemēram, Nasser et al., 2005; Pandey et al., 1982), Turcijā (Morcol, 1997) un Libānā (Abouhedid & Nasser, 2001) kā nozīmīgāks ir norādīts strukturālais skaidrojums. Krievijas iedzīvotāji nabadzību skaidro ar strukturāliem un fatālistiskiem cēloņiem (Muzdibajev, 2001). Tātad var secināt, ka cilvēki dažādās valstīs nabadzību skaidro atšķirīgi. Ir arī vairāki nabadzības atribūcijas starpkultūru pētījumi (Abouhedid & Nasser, 2002; Carr & MacLachan, 1998; Feather, 1974; Hine & Montiel, 1999; Nasser & Abouhedid, 2006).

Sākotnēji galvenā atribūcijas kļūda tika uzskatīta par universālu izziņas kļūdu, tomēr, kā atklāja starpkultūru pētījumi, tā nav tik izteikta un dažreiz pat nepastāv Austrumāzijas (kolektīvisma) kultūrās (piemēram, Miller, 1984; Morris & Peng, 1994). Millers (Miller, 1984) ir

veicis starpkultūru pētījumu indiešu un amerikāņu bērnu (8, 11 un 15 gadu vecuma grupas) un pieaugušo izlasē, lai novērtētu kultūras nozīmes ietekmi uz sociālo skaidrojumu attīstību. Viņš ir atklājis, ka gados vecāki amerikāņi statistiski nozīmīgi vairāk izmanto dispozicionālo atribūciju nekā gados vecāki indieši. Savukārt indieši izmanto statistiski nozīmīgi vairāk situatīvo atribūciju (Miller, 1984). Millers (Miller, 1984) ir norādījis, ka, pieaugot amerikāņu vecumam, vairāk tiek izmantota dispozicionālā atribūcija, savukārt, pieaugot indiešu vecumam, vairāk tiek izmantota situatīvā atribūcija. Pētījumā iegūtie rādītāji liecina, ka starpkultūru un vecumposmu atšķirības rodas no atšķirīgām cilvēku kultūras uztverēm, kuras iegūtas, dzīvojot divās dažādās kultūrvidēs (Millers, 1984).

Kultūras ietekme uz galvenās atribūcijas kļūdu skaidrojumu ir guvusi apstiprinājumu arī turpmākajos pētījumos. Piemēram, Moris un Pengs (Morris & Peng, 1994) un Lī, Halahams un Hercogs (Lee et al., 1996) ir atklājuši, ka amerikāņi skaidro slepkavību un sporta notikumus, domājot dispozicionāli, turpretī Ķīnas (Honkongas) iedzīvotāji skaidro tos pašus notikumus situatīvi. Tātad starpkultūru pētījumi norāda, ka kultūra var būtiski ietekmēt sociālo skaidrojumu veidošanos. Cilvēki dažādās kultūrās vienu un to pašu notikumu var skaidrot atšķirīgi.

Ir arī vairāki nabadzības atribūcijas starpkultūru pētījumi (Abouchédid & Nasser, 2002; Feather, 1974; Nasser & Abouchédid, 2006). Pirmo nabadzības atribūcijas starpkultūru pētījumu ir veicis Feders (Feather, 1974). Viņš salīdzināja Fegina (Feagin, 1972a) nabadzības atribūcijas pētījumā iegūtos rādītājus amerikāņu izlasē ar austrāliešu izlasē iegūtajiem rādītājiem. Feders (Feather, 1974) atklāja, ka, salīdzinot ar amerikāņiem, austrālieši nabadzībā mazāk vaino pašus trūcīgos. Nasers un Abočēdids (Nasser & Abouchédid, 2006) izvirzīja hipotēzi, ka studenti no Dienvidāfrikas (individuālisma kultūra) nabadzību skaidro individuālistiski, savukārt studenti no Libānas to skaidro strukturāli. Izvirzītā hipotēze guva daļēju apstiprinājumu, jo pētījuma rezultāti liecina, ka gan studenti Dienvidāfrikā, gan studenti Libānā nabadzību skaidro strukturāli (Nasser & Abouchédid, 2006). Savukārt Abočēdids un Nasers (Abouchédid & Nasser, 2002), izvērtējot, kā nabadzību skaidro studenti Libānā un Portugālē, secina, ka studenti gan Libānā, gan Portugālē nabadzību skaidro strukturāli.

Pētījumos iegūtie rādītāji ļauj secināt, ka cilvēkiem no individuālisma kultūrām (piemēram, ASV, Austrālijas, Lielbritānijas) ir tendence nabadzību skaidrot individuālistiski (Feagin, 1972a, 1975, Feather, 1974, Furnham, 1982), savukārt cilvēkiem no kolektīvisma kultūrām (piemēram, Indijas, Libānas, Turcijas) – strukturāli (Abouchédid & Nasser 2001; Morcol, 1997; Pandey et al., 1982). Ir arī vairāki izņēmumi, piemēram, tādās individuālisma kultūrās kā Portugālē un Dienvidāfrikā nabadzība tiek skaidrota strukturāli.

Čois un Nisbets (Choi & Nisbett, 1998) ir pētījuši atribūciju saskaņā ar uzvedības subjekta-novērotāja pieeju un atklāja, ka nepastāv atšķirības starp korejiešiem un amerikāņiem, skaidrojot savu un citu uzvedību. Gan korejieši, gan arī amerikāņi skaidro savu un citu uzvedību situatīvi.

Ir vairāki nabadzības atribūcijas starpkultūru pētījumi, kuros arī tiek lietota uzvedības subjektu-novērotāja pieeja (piemēram, Carr & MacLachan, 1998; Hine & Montiel 1999). Šajos pētījumos tiek analizēts, kā nabadzību skaidro trešās pasaules valstu un attīstīto valstu iedzīvotāji. Kārs un Mahlahans (Carr & MacLachan, 1998) ir atklājuši, ka Malāvijas studenti nabadzību skaidro vairāk ar individuālistiskajiem cēloņiem, salīdzinot ar studentiem no Austrālijas, kuri kā nozīmīgākus norāda strukturālos cēloņus. Pētījumā iegūtie rādītāji ir pretēji uzvedības subjekta-novērotāja efektam. Savukārt Haine un Montails (Hine & Montiel, 1999), izmantojot uzvedības subjekta-novērotāja pieeju, atklāj, ka filipīniešiem ir tendence nabadzībā vainot trūcīgos daudz izteiktāk nekā kanādiešiem. Kā norādīja Haine un Montails (Hine & Montiel, 1999), pētījumā iegūtie rādītāji neatbilst uzvedības subjekta-novērotāja efektam, saskaņā ar kuru trešās pasaules valstu respondentiem vajadzētu daudz vairāk norādīt eksternālos faktorus (piemēram, dabu) un mazāk norādīt internālos faktorus (piemēram, pašus trūcīgos) salīdzinājumā ar kanādiešiem.

Pretrunīgie pētījumu rezultāti ļauj secināt, ka ne vienmēr kultūras faktors ir noteicošais, skaidrojot nabadzības cēloņus. Iegūtie nabadzības atribūcijas rādītāji variē ne tikai atkarībā no piederības kādai kultūrai, bet arī saistībā ar dažādiem sociāldemogrāfiskajiem rādītājiem: piemēram, vecuma, izglītības līmeņa (Feather, 1974) un ienākumu līmeņa (Feagin, 1972a, Feather, 1974). Individuālistisko skaidrojumu sniedz gados vecāki respondenti (Feagin, 1972; Feather, 1974), savukārt strukturālo skaidrojumu sniedz respondenti, jaunāki par 30 gadiem (Feagin, 1972a). Individuālistisko skaidrojumu sniedz respondenti ar augstāku izglītības līmeni, savukārt ar zemāku izglītības līmeni – strukturālo skaidrojumu (Feagin, 1972a; Feather, 1974; Furnham, 1982). Viens no svarīgākajiem sociāldemogrāfiskajiem rādītājiem nabadzības atribūcijas pētījumos ir ienākumu līmenis. Pētījumos iegūtie rādītāji atklāj, ka cilvēkiem ar zemiem ienākumiem (Feagin, 1975; Klugel & Smith, 1986) ir tendence veidot nabadzības strukturālo atribūciju, savukārt nabadzības individuālistisko atribūciju sniedz respondenti ar vidējiem (Bullock, 1999; Feather, 1974) un augstiem (Feagin, 1975; Muzdibajev, 2001) ienākumiem.

Lai arī nabadzības atribūcijas pētījumos tika atklāts, ka ne vienmēr kultūra ir noteicošā atribūcijas veidošanā, tomēr pastāv tendence, ka cilvēki individuālisma kultūrās piemēro individuālistiskos skaidrojumus, savukārt kolektīvisma kultūrās - eksternālos skaidrojumus (Nisbett, 2003). Hittingers (Huettinger, 2008), pamatojoties uz Hofstede's kultūras dimensijām, veica pētījumu Latvijā un secināja, ka Latvijas sabiedrībai ir raksturīga individuālisma kultūra. Viņa pētījumā iegūtie rezultāti rādītāji liek domāt, ka Latvijas iedzīvotājiem būtu tendence skaidrot nabadzību individuālistiski. Oslands (Aasland, 2006), veicot nabadzības iemeslu socioloģisku izpēti, secina, ka respondenti Latvijā nabadzības fenomenu skaidro ar strukturāliem

iemesliem, tomēr būtu nepieciešama nabadzības papildus izpēte, jo pētījumā izmantotajai četru apgalvojuma aptaujai nav veikta ticamības un validitātes pārbaude.

1.2.5. Nabadzības atribūcija sociālo darbinieku un trūcīgo izlasē

Dažus zinātniekus īpaši interesē nabadzības atribūcijas izpēte sociālās palīdzības saņēmēju vai trūcīgo izlasē (Bullock, 1999; Bullock & Limbert, 2003; Shek, 2004b). Buloka un Limberta (Bullock & Limbert, 2003), novērtējot nabadzības atribūciju sievietēm ar zemiem ienākumiem, atklāj, ka sievietes ar zemiem ienākumiem nabadzību skaidro strukturāli. Savukārt, izvērtējot sociālās palīdzības saņēmēju un vidēju ienākumu grupas nabadzības atribūcijas atšķirības, tika atklāts, ka sociālās palīdzības saņēmēji nabadzību skaidro strukturāli, bet vidēju ienākumu grupa – individuālistiski (Bullock, 1999). Tātad sociālās palīdzības saņēmējiem ir tendence nabadzību skaidrot strukturāli. Kā norāda Sekombs (Seccombe, 1999, kā minēts Bullock, 2004), ir būtiska atšķirība, kā trūcīgie skaidro savas nabadzības cēloņus un kā viņi skaidro citu trūcīgo nabadzības cēloņus. Trūcīgie savu finansiālo statusu raksturo strukturāli, savukārt individuālistisko atribūciju lieto, kad raksturo citu sociālās palīdzības saņēmēju nabadzību.

Šeks (Shek, 2004b) veicis longitudinālu nabadzības atribūcijas izpēti (ar gada intervālu) trūcīgo ģimenēs. Viņš savā pētījumā analizē, vai nabadzības atribūcija ir noturīga laikā un vai pastāv nabadzības atribūcijas atšķirības starp dažādiem ģimenes locekļiem (tēvs, māte, pusaudži).

Izvērtējot, vai nabadzības atribūcija ir noturīga laikā, tika atklāts, ka pusaudžiem laika gaitā samazinās tendence nabadzību skaidrot ar personiskām problēmām, savukārt netika konstatēts, ka iespēju trūkums, izmantošana, liktenis kā nabadzības atribūcijas mainītos laikā. Vecāku izlasē nabadzības atribūcijas izmaiņas laikā netika konstatētas (Shek, 2004b).

Izvērtējot dažādu ģimenes locekļu (tēvs, māte, pusaudži) nabadzības atribūcijas atšķirības, tika atklāts, ka pusaudži daudz izteiktāk, salīdzinot ar mātēm, nabadzību skaidro ar personiskajām problēmām. Tēvi, salīdzinot ar mātēm, daudz izteiktāk norāda uz personiskajām problēmām, skaidrojot nabadzību. Izvērtējot atšķirības nabadzības izmantošanas atribūcijā, tika atklāts, ka tēvi, salīdzinot ar mātēm, nabadzību daudz izteiktāk skaidro ar izmantošanu. Turpretī, izvērtējot atšķirības nabadzības likteņa atribūcijā, tika atklāts, ka mātes norāda likteni kā nozīmīgāku nabadzības cēloni, salīdzinot ar tēviem (Shek, 2004b).

Interesanti rādītāji ir iegūti, izvērtējot sociālās palīdzības saņēmēju un sociālo darbinieku nabadzības atribūcijas atšķirības (Bullock, 2004; Weiss-Gal, Benyamini, Ginzburg, Savaya, & Peled, 2009). Buloka (Bullock, 2004) atklāj, ka sociālās palīdzības saņēmējiem un sociālajiem darbiniekiem nepastāv atšķirības nabadzības ekonomiskajā/strukturālajā atribūcijā, nabadzības individuālistiskajā atribūcijā un nabadzības ģimenes/fatālistiskajā atribūcijā, savukārt pastāv

atšķirības nabadzības aizspriedumu/strukturālajā atribūcijā. Sociālās palīdzības saņēmēji nabadzības aizspriedumu/strukturālo atribūciju norāda nozīmīgāku nekā sociālie darbinieki. Izvērtējot nabadzības atribūcijas vidējos rādītājus, jāsecina, ka gan sociālie darbinieki, gan sociālās palīdzības saņēmēji kā visnozīmīgāko norāda nabadzības ekonomisko/strukturālo atribūciju, bet kā visnenozīmīgāko – nabadzības individuālistisko atribūciju. Vaiss-Gals un kolēģi (Weiss-Gal et al., 2009) atklāj, ka pastāv sociālo darbinieku un sociālās palīdzības saņēmēju nabadzības sociālās atribūcijas un nabadzības fatālistiskās atribūcijas atšķirības. Savukārt nabadzības psiholoģiskajā atribūcijā un nabadzības motivācijas atribūcijā atšķirības netika konstatētas. Vidējie rādītāji liecina, ka abas grupas norāda nabadzības sociālo atribūciju kā nozīmīgāko nabadzības atribūciju. Pētījumos iegūtie rādītāji ļauj secināt, ka sociālajiem darbiniekiem ir tendence nabadzību skaidrot tāpat kā trūcīgajiem – strukturāli.

Ir vairāki pētījumi, kuros sociālā darba studentiem un citu nozaru studentiem tiek salīdzināta nabadzības atribūcija (Ljubotina & Ljubotina, 2007; Sun, 2001). Sans (Sun, 2001) ir veicis nabadzības atribūcijas izpēti sociālā darba studentu un citu nozaru studentu (uzņēmējdarbības, bioloģijas un inženierzinātņu studenti) izlasē. Iegūtie rādītāji parāda, ka pastāv nabadzības atribūcijas atšķirības starp nabadzības strukturālo atribūciju, taču nepastāv atšķirības starp nabadzības fatālistisko atribūciju un nabadzības individuālistisko atribūciju. Sociālā darba studenti norāda nabadzības strukturālo atribūciju daudz nozīmīgāk nekā citu nozaru studenti, tomēr vidējie rādītāji parāda, ka nabadzības strukturālā atribūcija ir nozīmīgākā nabadzības atribūcija abās izlasēs.

Ļubotina un Ļubotins (Ljubotina & Ljubotina, 2007), salīdzinot sociālā darba studentus ar ekonomikas un lauksaimniecības studentiem, secina, ka nepastāv nabadzības strukturālās atribūcijas, nabadzības fatālistiskās atribūcijas un apkārtējās vides atribūcijas atšķirības starp grupām. Sociālā darba studenti statistiski nozīmīgi mazāk nabadzību skaidro individuālistiski, salīdzinot ar lauksaimniecības un ekonomikas studentiem. Savukārt gan sociālā darba studenti, gan ekonomikas un lauksaimniecības studenti nabadzības strukturālo atribūciju norāda kā nozīmīgāko. Pētījumos iegūtie rezultāti atklāj, ka gan sociālā darba studentiem, gan citu nozaru studentiem ir tendence nabadzību skaidrot strukturāli.

Pētījumu rezultāti nepārprotami norāda, ka gan sociālie darbinieki, gan sociālās palīdzības saņēmēji nabadzību skaidro strukturāli. Tā kā sociālie darbinieki un trūcīgie pārstāv divas dažādas sociālekonomiskās grupas, tad nav skaidrs, kāpēc sociālie darbinieki nabadzību skaidro pretēji uzvedības subjekta–novērotāja efektam. Tika arī atklāts, ka pusaudžiem no trūcīgo ģimenēm laika gaitā samazinās tendence nabadzību skaidrot ar personiskajām problēmām. Tas, savukārt, dod pamatu izvirzīt pieņēmumu, ka, ilgāk dzīvojot nabadzībā, trūcīgie nabadzību daudz mazāk skaidros individuālistiski.

1.3. Attieksme pret trūcīgajiem

Attieksme (*attitude*) tiek definēta kā pozitīvs vai negatīvs objektu novērtējums (Eagly & Chaiken, 1998). Attieksme var tikt virzīta uz jebkuru identificējamu objektu mūsu apkārtējā vidē, ieskaitot cilvēku grupas, strīdīgus jautājumus un konkrētus objektus. Būtiska attieksmes pazīme ir tā, ka attieksme ir subjektīva un atspoguļo to, kā cilvēks redz objektus, un ne vienmēr atspoguļojumi atbilst realitātei (Olson & Maio, 2003).

Lai raksturotu attieksmi pret trūcīgajiem, pētījumos tiek novērtēti dažādi attieksmes komponenti. Makdonalds (MacDonald, 1972) pirmais aizsāka attieksmes pret trūcīgajiem pētījumus, savukārt Zukers, Vainers (Zucker & Weiner, 1993), Kozareli ar kolēģiem (Cozzarelli et al., 2002; Cozzarelli et al., 2001) savos pētījumos jau daudz detalizētāk analizē attieksmi pret trūcīgajiem.

Pētījumi par attieksmi pret trūcīgajiem ir veikti dažādās grupās, tomēr pētniekus īpaši ir interesējusi sociālo darbinieku un sociālā darba studiju programmas studentu attieksme pret trūcīgajiem. Trūcīgo attieksme pret citiem trūcīgajiem nav tikusi izvērtēta.

1.3.1. Attieksmes pret trūcīgajiem struktūra

Vienmēr ir pastāvējusi diskusija par to, cik attieksmes komponenti ir nepieciešami, lai precīzi novērtētu attieksmes struktūru. Attieksmes struktūru var apskatīt no divām pieejām: kā daudzdimensionālu vai viendimensiju pieeju. Daudzdimensionālā vai trīsdaļīgā pieejā ir pieņemts, ka attieksmei ir trīs komponenti – afektīvais (*affect*), kognitīvais (*cognition*) un uzvedības (*behaviour*), savukārt viendimensiju pieejā attieksmi apskata kā vispārēju afektīvu objekta novērtējumu (afektīva orientāciju uz objektu) (Fishbein & Ajzen, 1975).

Skaidrojot attieksmes struktūru, plaši tiek pieminēta trīsdaļīgā attieksmes pieeja, kuras pamatā ir pieņēmums, ka attieksme ietver trīs komponentus, kas pauž trīs dažāda veida reakcijas attiecībā pret attieksmes objektu. Trīsdaļīgā attieksmes pieeja ietver cilvēku pārliecību (*cognitive - beliefs*), pozitīvas vai negatīvas emocijas (*affective - feelings*) un uzvedības nodomu (*behavioural – actual actions*) attiecībā pret attieksmes objektu (Olson & Maio, 2003; Zanna & Rempel, 1988).

Afektīvais komponents var ietvert jūtas, garastāvokli, emocijas un ekspresīvas fizioloģiskas pārmaiņas. Kognitīvo komponentu parasti definē kā pārliecības sastāvdaļu vai uztverto saistību starp attieksmes objektiem un piedāvējumiem (Manstead, 1996). Uzvedības komponents attiecas uz saistību, kas ietver personas atklātu darbību pret attieksmes objektu, kā arī nodomu par darbību, kam nav noteikti jāizpaužas atklātā darbībā. Kognitīvā, afektīvā un

uzvedības reakcija izsaka pozitīvu vai negatīvu novērtējumu lielākā vai mazākā mērā (Eagly & Chaiken, 1998).

Trīsdaļīgā attieksmes pieeja tās oriģinālajā izpratnē iekļauj attieksmi, kura ietver pētnieku nodemonstrētos trīs komponentus, kas, savukārt, ir precīzi nodalīti viens no otra, bet var būt atšķirīgā veidā savstarpēji saistīti (Fabrigar, Macdonald & Wegener, 2005). Pētījumi arī atklāj, ka trīs komponenti var būt pretrunā viens ar otru un tādēļ tikai afektīvais attieksmes komponents norāda uz cilvēka attieksmi pret objektu (Fishbein & Ajzen, 1975). Pastāv uzskats, ka trīsdaļīgā pieejā ir neskaidras attieksmes – uzvedības attiecības (Breckler, 1984). Vairākos pētījumos nav iekļauts uzvedības komponents un attieksme tiek aplūkota kā divu dimensiju modelis, t.i., modelis, kas sastāv no kognitīvā un afektīvā komponenta (Fabrigar et al., 2005).

Tātad attieksmi var analizēt no viendimensionālas vai daudzdimensionālas pieejas. Daudzdimensionālajā pieejā attieksmes struktūrā ir trīs komponenti un tie ir savstarpēji saistīti un vienlīdz nozīmīgi. Tomēr var arī dominēt viens vai divi no trim attieksmes komponentiem attiecībā pret attieksmes objektu. Par labu viendimensionālās attieksmes pieejai liecina tas, ka trīs komponenti var būt pretrunā viens ar otru un tādēļ tikai afektīvais attieksmes komponents norāda uz cilvēka attieksmi pret objektu (Fishbein & Ajzen, 1975). Svarīgi ir apzināties, ka ne visi attieksmes komponenti veidojas vienlīdzīgi attiecībā pret attieksmes objektu. Attieksme var veidoties, pamatojoties uz kādu attieksmes komponentu (Zanna & Rempel, 1988).

Dažādos pētījumos attieksme pret trūcīgajiem tiek izvērtēta atšķirīgi. Piemēram, Makdonalds (MacDonald, 1972) ir analizējis vispārējo attieksmi pret trūcīgajiem, jo novērtēja dažādus attieksmes komponentus (afektīvo un kognitīvo), stereotipus, politiskos izteikumus un nabadzības atribūciju. Pētījumā iegūtie rādītāji atklāja, ka respondentiem ir negatīva attieksme pret trūcīgajiem. Makdonalda nabadzības skalu bieži izmanto pētījumos, lai izvērtētu attieksmi pret trūcīgajiem, un ilgu laiku tā bija vienīgā skala, kuru lietoja attieksmes pret trūcīgajiem mērījumos.

Svarīgi bija uzlabot attieksmes pret trūcīgajiem aptaujas, jo tajās iekļautie apgalvojumi zaudēja aktualitāti, tādēļ Atertons ar kolēģiem (Atherton et al., 1993) izveidoja Attieksmi pret nabadzību un trūcīgajiem aptauju. Autori, veidojot Attieksmi pret nabadzību un trūcīgajiem aptauju, ņēma vērā nabadzību raksturojošus cēloņus pēdējo gadu laikā. Attieksme pret nabadzību un trūcīgajiem ir vienfaktora aptauja. Atertons ar kolēģiem (Atherton et al., 1993) analizē vispārīgo attieksmi pret nabadzību un trūcīgajiem, galveno uzmanību pievēršot emocionālajai attieksmei. Savukārt Rēners un viņa kolēģi (Rehner et al., 1997) savā pētījumā, kurā analizē sociālo darbinieku attieksmi pret trūcīgajiem un nabadzību, izmantoja Atertona u.c. attieksmes pret nabadzību un trūcīgajiem aptauju. Viņi ņēma vērā autoru ieteikumus iekļaut pētījumā lielāku skaitu mainīgo, iegūstot skalas 10 faktoru atrisinājumu: bezatbildība (*irresponsibility*), determinisms (*determinism*), apstākļu sagādīšanās (*no-fault circumstances*), trūkumi

(*deficiency*), pašapmierinātība (*complacency*), necieņa (*unworthiness*), identificēšanās (*identification*), paternālisms (*paternalism*), nomelnošana (*denigration*), pazaudētas tiesības (*lost rights*). Atertons u.c. (Atherton at al., 1993) uzsver, ka aptauja tika aprobēta studentu izlasē, tādēļ turpmākajos pētījumos aptauja būtu arī jāpārbauda reprezentatīvākā izlasē. Attieksmes pret nabadzību un trūcīgajiem aptauja šobrīd tiek atzīta par labāko, tomēr to ieteicams pārbaudīt ar lielāku respondentu skaitu, izmantojot vairāk sociāldemogrāfisko rādītāju.

Turpmākajos pētījumos par attieksmi pret trūcīgajiem zinātnieki ir izvērtējuši dažādus attieksmes komponentus un novērtējuši to savstarpējo saistību. Piemēram, Zukers un Vainers (Zucker & Weiner, 1993), analizējot respondentu attieksmi pret trūcīgajiem, pētījumā atribūcijas teoriju lieto, saistot nabadzības cēloņu skaidrojumu ar afektīvo reakciju (dusmas, līdzjūtība) un rīcības nodomu (palīdzēt/nepalīdzēt). Lai novērtētu attieksmi pret trūcīgajiem, autori respondentiem lūdza izvērtēt nabadzības atribūcijas skalu no vairākām pozīcijām, tā iegūstot rādītājus, kas ļauj analizēt attieksmes afektīvo un rīcības nodomu komponentu.

Izvērtējot emocionālo reakciju saistību ar uzvedības nodomu, atklāts, ka izteiktas dusmas ir negatīvi saistītas ar rīcības nodomu – personīgo palīdzību un sociālo palīdzību. Savukārt pastāv cieša pozitīva saistība starp līdzjūtību un rīcības nodomu – personīgo palīdzību un sociālo palīdzību (Zucker & Weiner, 1993).

Kozareli ar kolēģiem (Cozzarelli et al., 2001), pētot attieksmi pret trūcīgajiem, izšķir afektīvo (pozitīva/negatīva attieksme) un kognitīvo (stereotipi) komponentu. Salīdzinot stereotipus par trūcīgajiem un vidēju ienākumu grupu, autori secina, ka respondenti statistiski nozīmīgi vairāk piedēvē pozitīvus stereotipus nekā negatīvus vidēju ienākumu grupai, savukārt statistiski nozīmīgāk trūcīgajiem piedēvē negatīvus stereotipus nekā pozitīvus. Izvērtējot attieksmes afektīvo komponentu, tika atklāts, ka respondentiem kopumā ir pozitīva attieksme pret trūcīgajiem. Salīdzinot afektīvās attieksmes atšķirības attieksmē pret trūcīgajiem un vidēju ienākumu grupu, tika secināts, ka attieksme pret trūcīgajiem ir negatīvāka nekā pret vidēju ienākumu grupu (Cozzarelli et al., 2001). Kozareli ar kolēģiem (Cozzarelli et al., 2001) norāda, lai arī pētījums ir ļoti nozīmīgs attieksmes pret trūcīgajiem izpētē, iegūtos rezultātus nepieciešams pārbaudīt dažādās izlasēs, lietojot ticamākus mērījumus.

Kozareli u.c. (Cozzarelli et al., 2002) salīdzina afektīvo attieksmi pret trūcīgajām sievietēm un trūcīgajiem vīriešiem un secina, ka attieksme pret trūcīgajām sievietēm ir pozitīvāka, salīdzinot ar trūcīgajiem vīriešiem. Analizējot stereotipus par trūcīgajiem, tika secināts, ka trūcīgās sievietes galvenokārt tiek stereotipizētas pozitīvāk nekā trūcīgie vīrieši. Pastāv uzskats, ka trūcīga sieviete ir strādīgāka, lepnāka, orientēta uz ģimeni, draudzīgāka, atbildīgāka, sīrsnīgāka, jaukāka un veselīgāka nekā trūcīgs vīrietis. Trūcīgs vīrietis tika uztverts vairāk kā netīrīgs, noziedznieks un alkoholiķis. Izvērtējot saistību starp afektīvo un kognitīvo attieksmes

komponentu, tika secināts, ka izteikta pozitīva afektīva attieksme pret trūcīgajiem ir saistīta ar izteiktiem pozitīviem stereotipiem par trūcīgajiem (Cozzarelli et al., 2002).

Haine un Montails (Hine & Montiel, 1999) analizē nabadzības atribūcijas saistību ar pretnabadzības aktivitātēm. Lai izvērtētu pretnabadzības aktivitātes, autori pētījuma gaitā izveidoja pašnovērtējuma skalu. Iegūtie rādītāji parāda, ka pretnabadzības aktivitātes mērījumos pastāv statistiski būtiskas atšķirības starp respondentiem no pretnabadzības organizācijām (nevalstiskajām organizācijām) un respondentiem no vispārējās populācijas. Respondenti no pretnabadzības organizācijām statistiski vairāk norāda, ka veic daudz vairāk pretnabadzības aktivitātes, salīdzinot ar respondentiem no vispārējās populācijas.

Tātad, lai novērtētu attieksmi pret nabadzību un trūcīgajiem, tiek izmantotas divas pieejas. Viendimensijas pieeja analizē vispārīgo attieksmi pret nabadzību un trūcīgajiem, īpaši neizšķirot attieksmes komponentus (Atherton et al., 1993; MacDonald, 1972), savukārt daudzdimensionālā pieejā tiek izšķirti atsevišķi attieksmes komponenti: afektīvais un uzvedības (Zucker & Weiner, 1993), afektīvais un kognitīvais (Cozzarelli et al., 2001) un uzvedības (Hine & Montiel, 1999). Pētījumi, kas analizē attieksmi no daudzdimensionālās pieejas, ļauj labāk izprast attieksmju komponentu savstarpējās attiecības. Savukārt, kā norāda Fišbeins un Ajzens (Fishbein & Ajzen, 1975), trīs komponenti var būt pretrunā viens ar otru un tikai afektīvais attieksmes komponents norāda uz cilvēka attieksmi pret objektu. Tādēļ pētījumā tiks novērtēta vispārējā afektīvā attieksme pret trūcīgajiem.

1.3.2. Sociālo darbinieku attieksme pret trūcīgajiem

Ir vairāki pētījumi, kuros tiek novērtēta sociālo darbinieku (Rehner et al., 1997) un sociālā darba studiju programmas studentu (Atherton et al., 1993, Gasker & Vafeas, 2003, Proctor et al., 2010, Weaver & Yun, 2010) attieksme pret trūcīgajiem.

Atertons ar kolēģiem (Atherton et al., 1993), salīdzinot sociālā darba/socioloģijas studiju programmas studentu un uzņēmējdarbības studiju programmas studentu attieksmi pret trūcīgajiem, atklāj, ka sociālā darba/socioloģijas studiju programmas studentiem ir statistiski nozīmīgi pozitīvāka attieksme pret trūcīgajiem, salīdzinot ar uzņēmējdarbības studiju programmas studentiem. Vīvers un Jans (Weaver & Yun, 2010) arī ir izvērtējuši, vai sociālā darba un uzņēmējdarbības studiju programmas studentiem atšķiras attieksme pret trūcīgajiem un vai attieksme pret trūcīgajiem atšķiras, uzsākot studijas un beidzot studijas noteiktajā studiju programmā. Pētījumā iegūtie rādītāji parāda, ka sociālā darba un uzņēmējdarbības studiju programmas studentiem nepastāv atšķirības attieksmē pret trūcīgajiem uzsākot studijas. Savukārt sociālā darba un uzņēmējdarbības studiju programmas studentiem studiju nobeigumā pastāv atšķirības attieksmē pret trūcīgajiem. Tas ļauj secināt, ka sociālo darbinieku studiju programma

ietekmē studentu attieksmi pret trūcīgajiem. Sociālā darba studentiem attieksme pret trūcīgajiem studiju beigās kļūst pozitīvāka (Weaver & Yun, 2010).

Pamatojoties uz Atertona un kolēģu (Atherton et al., 1993), kā arī Vīvera un Jana (Weaver & Yun, 2010) pētījumiem var secināt, ka, uzsākot studijas, sociālā darba un uzņēmējdarbības studiju programmas studentiem nav atšķirības attieksmē pret trūcīgajiem. Savukārt mācību nobeigumā attieksme pret trūcīgajiem sociālā darba studiju programmas studentiem ir statistiski nozīmīgi pozitīvāka salīdzinājumā ar uzņēmējdarbības studiju programmas studentiem.

Gaskers un Vafeas (Gasker & Vafeas, 2003) izvērtēja sociālā darba, psiholoģijas un krimināltiesību studiju programmu studentu attieksmi pret trūcīgajiem. Sociālā darba un psiholoģijas studiju programmas studentiem ir tendence veidot pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, salīdzinot ar krimināltiesību studentiem. Pētījumā ir arī izvērtēts, vai sociālā darba, psiholoģijas, krimināltiesību studiju programmu studentu attieksme pret trūcīgajiem mainās studiju laikā. Tika atklāts, ka studiju laikā sociālā darba studentu attieksme pret trūcīgajiem kļūst statistiski nozīmīgi pozitīvāka, savukārt psiholoģijas un krimināltiesību studentu attieksme pret trūcīgajiem studiju laikā ir nemainīga. Tātad sociālā darba studiju programmas veicina studentu pozitīvu attieksmi pret trūcīgajiem.

Savukārt Proktors ar kolēģiem (Proctor et al., 2010) izvērtēja, vai dažādu studiju programmu studenti (kinezioloģijas, medicīnas, medmāsas, fizioterapijas, sociālā darba specialitāšu studenti), apgūstot vienu un to pašu apmācību programmu, maina attieksmi pret trūcīgajiem. Visi studiju programmu studenti Starpnozaru iedzīvotāju veselības projektā (SIVP) piedalījās piecu nedēļu apmācībā, kur viņu attieksme pret trūcīgajiem tika novērtēta, uzsākot apmācību un apmācības beigās. Pētījumā iegūtie rādītāji atklāja, ka visiem studiju programmas studentiem kopā apmācību beigās attieksme pret trūcīgajiem kļūst pozitīvāka. Savukārt, izvērtējot attieksmi pret trūcīgajiem katrā studiju programmā atsevišķi, tika atklāts, ka kinezioloģijas, medicīnas, medmāsas un sociālā darba studiju programmas studentiem attieksme pret trūcīgajiem kļūst pozitīvāka apmācības beigās, bet fizioterapijas studentiem attieksme pret trūcīgajiem kļūst negatīvāka. Tātad ne vienmēr apmācību programma pozitīvi ietekmēs attieksmes pret trūcīgajiem maiņu.

Rēners ar kolēģiem (Rehner et al., 1997) ir vienīgie, kuri novērtējuši sociālo darbinieku attieksmi pret trūcīgajiem. Pētījumā ir izvērtēta saistība starp sociālo darbinieku vecumu, izglītību, sociālo darbinieku darba stāža ilguma, strādājot ar trūcīgajiem, un attieksmi pret trūcīgajiem. Sociālo darbinieku vidējais darba stāžs darbā ar trūcīgajiem bija 11 gadi. Sociālo darbinieku darba stāža ilgumu darbā ar trūcīgajiem ir saistīts ar attieksmi pret trūcīgajiem. Īpaši gados vecāki sociālie darbinieki un tie, kam ir lielāks darba stāžs darbā ar trūcīgajiem, tiecas veidot pozitīvu attieksmi pret trūcīgajiem. Svarīgi ir arī izvērtēt pašu trūcīgo pieredzi trūcīgā statusā un tā saistību ar attieksmi pret trūcīgajiem.

Pētījumos iegūtie rādītāji atklāj, ka gan sociālā darba studentiem, gan sociālajiem darbiniekiem ir pozitīva attieksme pret trūcīgajiem. Jāpiebilst, ka nav pētījumu, kuros tiktu izvērtēta pašu trūcīgo attieksme pret trūcīgajiem, kas ļautu labāk izprast trūcīgo savstarpējo attieksmi vienam pret otru.

1.4. Identifikācija ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem

Nabadzības atribūcijas saistība ar attieksmi pret trūcīgajiem ir apskatīta, izmantojot divas dažādas teorētiskās pieejas. Zukers un Vainers (Zucker & Weiner, 1993) piedāvā aplūkot nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem atbilstoši sasniegumu motivācijas un emociju atribūcijas teorijai, akcentējot atribūcijas-emocijas-darbības savstarpējās attiecības. Savukārt Kozareli ar kolēģiem (Cozzarelli et al., 2001) un Haine un Montails (Hine & Montiel, 1999) piedāvā nabadzību aplūkot, saistot nabadzības atribūciju ar kādu no trim attieksmes komponentiem. Kozareli ar kolēģiem (Cozzarelli et al., 2001) norāda: „Mēs esam pārliecināti, ka īpaši interesanti būtu pārbaudīt indivīda, kurš sevi identificē kā dzīvojošu nabadzībā, attieksmi un atribūciju” (224.lpp.). Autori arī norāda, ka, veicot pētījumu studentu izlasē, jāņem vērā, ka studentiem ir relatīvi maz ienākumu, bet tomēr daudzi no viņiem savu ekonomisko situāciju uztver kā pagaidu un visticamāk sevi neuzskata par trūcīgajiem (Cozzarelli et al., 2001).

Nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem pētījumi ir veikti dažādās grupās, izvērtējot respondentu piederību grupai pēc tās objektīvajām pazīmēm, neņemot vērā, vai indivīds izjūt piederību trūcīgo grupai vai nē. Saskaņā ar sociālās identitātes pieeju cilvēks var neidentificēties ar grupu, kurai pēc objektīvām pazīmēm pieder, savukārt saskaņā ar „Es” paplašināšanās modeli, cilvēks var izjust piederību grupai, kurai viņš pēc objektīvajām pazīmēm nepieder. Līdz šim nav veikti pētījumi, kuri izvērtētu identifikācijas ar trūcīgajiem saistību ar nabadzības atribūciju, kā arī identifikācijas ar trūcīgajiem saistību ar attieksmi pret trūcīgajiem. Tā kā sociālie darbinieki un reizēm trūcīgie skaidro nabadzību un veido attieksmi pret trūcīgajiem pretrunā sociālās identitātes pieejai, tad būtiski ir noskaidrot, vai identifikācija ar trūcīgajiem ir prognozētājs nabadzības atribūcijai un attieksmei pret trūcīgajiem.

1.4.1. Nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem

Daudz pētīts ir atribūcijas veids, ko cilvēki izmanto, skaidrojot, kāpēc indivīds ir trūcīgs (Feagin, 1972a; Smith & Stone, 1989), savukārt maz ir pētīta attieksme pret trūcīgajiem (Atherton et al., 1993). Pārsteidzoši maz ir pētījumu, kuros tiek novērtēta nabadzības atribūcijas saistība ar attieksmi pret trūcīgajiem (Cozzarelli et al., 2001; Hine & Montiel, 1999; Zucker & Weiner, 1993).

Haine un Montails (Hine & Montiel, 1999), izvērtējot, vai nabadzības atribūcija trešās pasaules valstīs ir mediators saistībai starp politisko piederību un pretnabadzības aktivitātēm, secināja, ka, nabadzībā trešās pasaules valstīs vainojot ekspluatāciju, ir mediators saistībai starp sociālo konservatīvismu un pretnabadzības aktivitātēm. Pārējās nabadzības atribūcijas trešās pasaules valstīs nav mediators saistībai starp sociālo konservatīvismu un pretnabadzības aktivitātēm. Savukārt, izvērtējot, vai nabadzības atribūcija prognozē pretnabadzības aktivitātes, tika secināts: ja trešās pasaules valsts nabadzībā vaino ekspluatāciju, tas ievērojami prognozē pretnabadzības aktivitātes; savukārt, ja vaino trūcīgos un konfliktus, tas daudz mazāk prognozē līdzdalību cīņā pret nabadzību; bet, ja nabadzībā vaino dabu un trešās pasaules valstu valdības, tas līdzdalību pretnabadzības pasākumos neprognozē.

Kozareli u.c. (Cozzarelli et al., 2001) ir analizējuši nabadzības atribūcijas (eksternāla/internāla) saistību ar attieksmi pret trūcīgajiem (afektīvo un kognitīvo) un ir secinājuši, ka izteiktas pozitīvas jūtas pret trūcīgajiem bija saistītas ar lielāku tendenci veidot nabadzības eksternālu atribūciju un samazinātu tendenci veidot internālu atribūciju. Pozitīvi stereotipi par trūcīgajiem bija saistīti ar eksternālu atribūcijas pieaugumu un internālas atribūcijas samazinājumu. Negatīvi stereotipi par trūcīgajiem atklāja dažādus attiecību modeļus: vairāk negatīvi stereotipi bija saistīti ar izteiktu tendenci veidot internālu atribūciju un nelielu tendenci veidot kultūras atribūciju. Autori arī norāda, ka pētījumā izmantotajām aptaujām ir visai zema ticamība, tādēļ iegūtos rezultātus nepieciešams apstiprināt dažādās izlasēs un lietojot ticamus mērījumus.

Zukers un Vainers (Zucker & Weiner, 1993) veikuši divus eksperimentus, lai analizētu nabadzības atribūcijas (nabadzības individuālistiskās atribūcijas, nabadzības sociālās atribūcijas, nabadzības fatālistiskās atribūcijas) saistību ar afektīvu attieksmi pret trūcīgajiem (līdzjūtība/dusmas) un uzvedības nodomu (personīgā palīdzība/valsts palīdzība). Veicot pirmo eksperimentu, tika secināts, ka afektīvā attieksme – līdzjūtība saistīta negatīvi ar nabadzības individuālistisko atribūciju, bet pozitīvi ar nabadzības sociālo atribūciju, savukārt nav statistiski nozīmīgi saistīta ar nabadzības fatālistisko atribūciju. Afektīvā attieksme - dusmas saistīta pozitīvi ar nabadzības individuālistisko atribūciju, bet nav saistīta ar nabadzības sociālo atribūciju un nabadzības fatālistisko atribūciju. Uzvedības nodoms – personīgā palīdzība ir saistīta negatīvi ar nabadzības individuālistisko atribūciju, bet pozitīvi ar nabadzības sociālo atribūciju un nabadzības fatālistisko atribūciju. Uzvedības nodoms – valsts palīdzība ir negatīvi saistīts ar nabadzības individuālistisko atribūciju, bet pozitīvi ar nabadzības sociālo atribūciju un nabadzības fatālistisko atribūciju. Otrajā eksperimentā, pārbaudot nabadzības atribūcijas saistību ar attieksmi pret trūcīgajiem, tika iegūti atšķirīgi rādītāji. Afektīvā attieksme – līdzjūtība saistīta pozitīvi ar nabadzības sociālo atribūciju un nabadzības fatālistisko atribūciju, bet nav statistiski nozīmīgi saistīta ar nabadzības individuālistisko atribūciju. Afektīvā attieksme – dusmas nav

statistiski nozīmīgi saistīta ar nabadzības atribūciju. Uzvedības nodoms – palīdzēt un valsts palīdzība ir saistīts pozitīvi ar nabadzības sociālo atribūciju un nabadzības fatālistisko atribūciju, savukārt nav saistīts ar nabadzības individuālistisko atribūciju. Abos eksperimentos iegūtie rādītāji neapšaubāmi parāda, ka afektīvā attieksme – līdzjūtība ir pozitīvi saistīta ar nabadzības sociālo atribūciju. Uzvedības nodoms – palīdzēt un labklājības palīdzība ir pozitīvi saistīts ar nabadzības sociālo atribūciju un nabadzības fatālistisko atribūciju. Pārējās saistības starp mainīgajiem ir neskaidras.

Autori (Zucker & Weiner, 1993) pētījumā novērtē arī *vadāmības* un *vainas* atribūciju un atklāj, ka uztvertā vadāmība un vaina pozitīvi saistīta ar dusmām un negatīvi ar līdzjūtību, personīgo un valsts palīdzību. Uztvertā vadāmība un vaina pozitīvi saistīta ar nabadzības individuālistisko atribūciju un negatīvi ar nabadzības sociālo atribūciju, savukārt ar nabadzības fatālistisko atribūciju nav statistiski nozīmīgi saistīta. Apvienojot vainas un vadāmības rādītājus, papildus tika iegūts *atbildības* atribūcijas novērtējuma rādītājs. Uztvertie individuālie un sociālie nabadzības cēloņi ir saistīti ar uztverto atbildību par nabadzību, kas savukārt ir saistīts ar afektīvām reakcijām – dusmas un līdzjūtība. Apskatot atribūcijas-emocijas-darbības attiecības kopumā, autori atklāj, ka tieši savstarpēji saistīta ir nabadzības sociālā atribūcija un afektīva attieksme - līdzjūtība. Tātad nabadzības sociālā atribūcija saistīta tieši ar līdzjūtību neatkarīgi no nabadzības sociālās atribūcijas saistības ar uztverto atbildību. Emocionālās reakcijas bija tieši saistītas ar personisko palīdzību - izteiktāka līdzjūtība un samazinātas dusmas palielina nodomu personīgi palīdzēt. Valsts palīdzība parasti tiek tieši saistīta ar emocionālo reakciju – līdzjūtība, tomēr citos gadījumos tā ir tieši saistīta ar konservatīvismu un uztverto atbildību. Tas norāda, ka valsts palīdzība nav pilnīgi saistīta ar emocionālajām reakcijām, bet to tieši ietekmē izziņas darbības (skat. 1.attēlu 24.lpp.).

Pastāv vairākas metodoloģiskas grūtības, salīdzinot nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem pētījumos iegūtos rādītājus. Pirmkārt, Zukers un Vainers (Zucker & Weiner, 1993) veic pētījumus atbilstoši atribūcijas teorijai, stingri norādot, ka veic atribūcijas analīzi, savukārt Kozareli u.c. (Cozzarelli et al., 2001) norāda, ka veic atribūcijas un attieksmes mērījumus. Nosacīti var pieņemt, ka Vainera atribūcijas-emocijas-darbības modelis var būt pielīdzināts trīs attieksmes komponentiem, kas ir savstarpēji saistīti. Tādā gadījumā, otrkārt, pastāv neskaidrība, novērtējot un salīdzinot kognitīvo attieksmes komponentu. Zukers un Vainers (Zucker & Weiner, 1993) nabadzības atribūcijas cēloņu skaidrojumus interpretē kā kognitīvu komponentu atribūcijas modelī, savukārt Kozareli u.c. (Cozzarelli et al., 2001) izdala atsevišķi nabadzības atribūcijas faktorus un kognitīvo attieksmes komponentu. Viņi kognitīvo attieksmes komponentu novērtē kā stereotipus par trūcīgajiem (Cozzarelli et al., 2001). Tātad Zukers un Vainers veic pētījumu, pamatojoties uz atribūcijas teoriju, bet Kozareli ar kolēģiem savā pētījumā skaidri nodala atribūcijas un attieksmes jēdzienu.

Apkopojot iepriekšējo pētījumu rezultātus (Cozzarelli et al., 2001; Zucker & Weiner, 1993), var secināt, ka pozitīva attieksme pret trūcīgajiem un emocionālā reakcija – līdzjūtība saistīta pozitīvi ar nabadzības strukturālo/eksternālo atribūciju, savukārt emocionālā reakcija – dusmas saistīta pozitīvi ar nabadzības individuālistisko atribūciju. Tātad pozitīva attieksme pret trūcīgajiem saistīta ar nabadzības strukturālo atribūciju, savukārt negatīva attieksme pret trūcīgajiem saistīta ar nabadzības individuālistisko atribūciju. Nabadzības kultūras atribūcijas, nabadzības ģimenes atribūcijas un nabadzības fatālistiskās atribūcijas saistība ar attieksmi pret trūcīgajiem ir neskaidra. Haine un Montails (Hine & Montiel, 1999), pārbaudot, vai nabadzības atribūcija prognozē uzvedības nolūku pretnabadzības aktivitātes, atklāj, ka, nabadzībā vainojot ekspluatāciju, tiek prognozēta pretnabadzības aktivitāte, savukārt, ja nabadzībā tiek vainoti trūcīgie un konflikti, tad pretnabadzības aktivitātes samazinās. Darbā tiek izvirzīta šāda hipotēze: izteiktāka nabadzības strukturālā atribūcija un nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

Agrāk veiktajos pētījumos ir tikusi izvērtēta sociālo darbinieku un trūcīgo nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem (piemēram, Bullock, 1999; Bullock & Limbert, 2003; Shek, 2004b). Savukārt nav pētījumu, kuros būtu izvērtēta nabadzības atribūcijas saistība ar attieksmi pret trūcīgajiem sociālo darbinieku un trūcīgo izlasē. Īpaši nozīmīgi būtu izvērtēt, vai trūcīgajiem un sociālajiem darbiniekiem nabadzības atribūcija ir saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem. Tādēļ darbā tiek izvirzīta šādas hipotēzes: trūcīgajiem izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem. Savukārt sociālajiem darbiniekiem izteiktāka nabadzības strukturālā atribūcija un nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

1.4.2. Identifikācija ar trūcīgajiem un nabadzības atribūcija

Līdz šim nav pētīta identifikācijas ar trūcīgajiem saistība ar nabadzības atribūciju. Tādēļ darbā būtiski parādīt iepriekšējos pētījumos gūtās atziņas par identifikācijas ar grupu saistību ar atribūciju.

Hjūstons (Hewstone, 1990) piedāvā apskatīt kauzālo atribūciju starpgrupu kontekstā un ierosina, ka kauzālā atribūcija un sociālā identitāte ir savstarpēji saistītas. Atribūcijas teorijā tiek analizēts, kā cilvēki skaidro citu cilvēku un savu uzvedību – viņu kauzālo atribūciju (Hewstone, 1996). Sociālās identitātes teorijā ir apskatīts, kā indivīds kategorizē savu sociālo pasauli iekšgrupā un ārgrupā. Indivīdam sociālās identitātes izjūta sniedz zināšanas, ka viņš/viņa pieder noteiktām sociālajām grupām ar emocionālu un vērtību nozīmi viņam/viņai kā šīs grupas loceklim (Tajfel, 1978).

Atribūcijas teoriju sasaistot ar sociālās identitātes pieeju, tiek analizēts, kā cilvēki no dažādām sociālajām grupām skaidro iekšgrupas un ārgrupas locekļu uzvedību. Tendence novērtēt savu grupu (iekšgrupu) vai tās locekļus daudz labvēlīgāk nekā citu grupu (ārgrupu) vai tās locekļus tiek definēta kā starpgrupu atribūcijas kļūda (Hewstone et al., 2002).

Starpgrupu atribūcijas kļūda ir novērojama trīs jomās: skaidrojot pozitīvu un negatīvu iznākumu, veiksmi un neveiksmi un grupu atšķirības (Hewstone, 1990). Hjūstons (Hewstone, 1990), apkopojot un analizējot vairākus pētījumus, secina, ka šis fenomens nav tik universāls kā to paredzēja Petigrjū (Pettigrew, 1979). Starpgrupu atribūcija un sociālā identitāte ir saistīta trīs galvenos veidos. Pirmajā pastāv tendence iekšgrupas pozitīvu un ārgrupas negatīvu rīcību skaidrot internāli, bet iekšgrupas negatīvu un ārgrupas pozitīvu rīcību - eksternāli. Otrajā ārgrupas neveiksmi skaidro ar spēju trūkumu, bet ārgrupas panākumus skaidro ar veiksmi, sasniegumiem vai vieglu uzdevumu. Treškārt, augstāki rādītāji ir iekšgrupas apstiprinošai (*ingroup - serving*) atribūcijai attiecībā pret ārgrupas apstiprinošo (*outgroup - serving*) atribūciju (Hewstone, 1990).

Hjūstons (Hewstone, 1990) skaidro, kāpēc cilvēki pieļauj starpgrupu atribūcijas kļūdu. Saskaņā ar sociālās identitātes teoriju starpgrupu atribūcijas kļūda ietver kognitīvo un motivācijas skaidrojumu. Kognitīvais skaidrojums - sociālās identitātes tiek iegūtas sociālā salīdzinājuma procesā, kad cilvēks savas personīgās īpašības novērtē, salīdzinot sevi (savu grupu) ar citiem cilvēkiem (citām grupām). Cilvēks lieto kauzālo atribūciju, lai raksturotu grupu un tās locekļus. Motivācijas skaidrojums – indivīds, identificējoties ar kādu grupu, ir motivēts saglabāt pozitīvu sociālo identitāti. Lai sasniegtu vai paaugstinātu pozitīvu sociālo identitāti, kā arī lai aizsargātu šo identitāti, grupas locekļi var izmantot atribūciju. Hogs un Abramss (Hogg & Abrams, 1990, kā minēts Hewstone, 2002) akcentē divus secinājumus no pašvērtējuma hipotēzes: (1) veiksmīga starpgrupu atribūcijas kļūda paaugstina pašvērtējumu un (2) pazemināts vai apdraudēts pašvērtējums motivē uz starpgrupu atribūcijas kļūdu.

Izvērtējot attiecības starp identifikāciju ar grupu un atribūciju, iegūtie pētījumu rādītāji ir pretrunīgi. Piemēram, Krēmers (Cremer, 2000) atklāj, ka cilvēki ar izteiktu grupas identifikāciju lieto vairāk grupu apstiprinošo kļūdu, nekā cilvēki, kas mazāk izteikti identificējas ar grupu. Savukārt Hanters, Stringers un Vatsons (Hunter, Stringer, & Watson, 1992) savā pētījumā atklāj, ka gan zemas, gan arī augstas identifikācijas ar grupas locekļiem bija tendence skaidrot negatīvu iekšgrupas uzvedību eksternāli un internāli negatīvu ārgrupas uzvedību. Šajā pētījumā tika atklāts, ka atribūcija nebija iemesls, lai uzlabotu vai pasargātu savu grupas identitāti. Arī citu pētījumu rezultāti atklāj vāju un nepastāvīgu saistību starp iekšgrupas identifikāciju un starpgrupu kļūdu (piemēram, Hinkle & Brown, 1990). Tātad pētījumos iegūtie rezultāti ļauj secināt, ka saistība starp identifikāciju ar grupu un atribūciju (starpgrupu atribūcijas kļūdu) ne vienmēr ir guvusi apstiprinājumu.

Hinkle un Brauns (Hinkle & Brown, 1990) norāda, ka saskaņā ar sociālās identitātes teoriju identifikācijai ar grupu un iekšgrupu atribūcijas kļūdai ir jābūt tieši savstarpēji saistītām. Tērners (Turner, 1999), savukārt, norāda, ka Hinkle un Brauns nepareizi interpretē sociālās identitātes teoriju, skaidrojot identifikāciju ar grupu un iekšgrupas atribūcijas kļūdu attiecības. Tērners (Turner, 1999) apgalvo, ka sociālajai identitātei ne vienmēr ir jābūt tiešai saistībai ar identifikāciju ar grupu un iekšgrupu atribūciju. Iekšgrupu kļūda (vai sociālā konkurence) ir tikai viena no dažām indivīda un grupas stratēģijām, kuru grupas locekļi lieto, lai sasniegtu pozitīvu atšķirtspēju. Indivīds var arī lietot individuālo mobilitāti un sociālo kreativitāti, lai sasniegtu pozitīvu sociālo identitāti. Tērners (Turner, 1999) paskaidro, ka starp identifikāciju ar grupu un starpgrupu atribūciju pastāv vēl vairāki citi faktori, kas ir mediatori saistībai starp šīm attiecībām. Viņš norāda faktorus, kas nosaka, vai iekšgrupas kļūda tiks novērota: (a) pakāpe, ar kādu indivīds identificējas ar grupu; (b) attiecīgās sociālās identitātes īpatnība, par kuru tiek pieņemts īpašs salīdzinājuma spriedums; (c) uztvertā sociālā starpgrupu attiecību struktūra; (d) salīdzinājuma dimensijas nozīmīgums starpgrupu statusu attiecībās un/vai (e) ārgrupas nozīmīgums, pieņemot īpašu salīdzinājuma spriedumu. Arī Hjūstons ar kolēģiem (Hewstone, et al., 2002) norāda, ka starpgrupu kļūda ir vispārēja, bet ne universāls fenomens.

Tā kā nabadzība tiek uztverta kā sociāla neveiksme un trūcīgie raksturojami kā zema statusa grupa, tad saskaņā ar starpgrupu atribūcijas kļūdu pētījumos iegūtajiem rezultātiem (piemēram, Hewstone, 1990) respondenti, kas neidentificējas ar trūcīgajiem, skaidros nabadzību individuālistiski (piemēram, spēju trūkums), savukārt tie, kas identificējas ar trūcīgajiem, skaidros nabadzību - strukturāli.

Iepriekšējie nabadzības atribūcijas pētījumi atklāj, ka sociālie darbinieki skaidro nabadzību ekonomiski/strukturāli (Bullock, 2004; Weiss-Gal et al., 2009), kas ir pretrunā ar starpgrupu kļūdu. Pamatojoties uz identifikācijas ar grupu un atribūcijas pētījumiem, kā arī saskaņā ar „Es” paplašināšanās modeli, pastāv iespēja, ka sociālie darbinieki, kas skaidro nabadzību strukturāli, identificēs sevi ar trūcīgajiem. Savukārt sociālie darbinieki, kas skaidro nabadzību individuālistiski, neidentificēs sevi ar trūcīgajiem.

Nabadzības atribūcijas pētījumi arī atklāj, ka pusaudžiem no trūcīgo ģimenēm laika gaitā samazinās tendence nabadzību skaidrot ar personiskajām problēmām (Shek, 2004b). Savukārt Sekomba (Secombe, 1999, kā minēts Bullock, 2004) norāda, ka trūcīgie savu finansiālo statusu raksturo strukturāli, savukārt individuālistisko atribūciju lieto, kad raksturo citu sociālās palīdzības saņēmēju nabadzību. Pamatojoties uz identifikācijas ar grupu un atribūcijas pētījumos iegūtajiem rādītājiem, pastāv iespēja, ka trūcīgie, kas skaidro nabadzību individuālistiski, identificējas ar trūcīgajiem mazāk izteikti nekā trūcīgie, kas skaidro nabadzību strukturāli. Darbā tiek izvirzīta šāda hipotēze: trūcīgajiem mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības individuālistiskā atribūciju. Saskaņā ar Šeka (Shek, 2004b) pētījuma

rezultātiem pastāv iespēja, ka trūcīgie, kas nonākuši nabadzībā nesen, nabadzību izteiktāk skaidros ar personiskajiem cēloņiem un izteiktāk identificēsies ar trūcīgajiem, savukārt trūcīgie, kas atrodas nabadzībā ilgāku laiku, gluži pretēji.

Pētījumā ir svarīgi noskaidrot arī attiecības starp trūcīgo un sociālo darbinieku identifikāciju ar trūcīgajiem un nabadzības atribūciju, lai atklātu, vai identifikācija ar trūcīgajiem prognozē nabadzības atribūciju un ir iemesls, ka sociālie darbinieki un reizēm trūcīgie skaidro nabadzību pretrunā ar grupu apstiprinošo kļūdu. Darbā tiek izvirzīta šāda hipotēze: sociālajiem darbiniekiem izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālā atribūcija un nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūciju.

Pētījumā ir svarīgi noskaidrot attiecības starp identifikāciju ar trūcīgajiem un nabadzības atribūciju, kas līdz šim nav pētītas. Darbā tiek izvirzīta šāda pētījuma hipotēze: izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūcija un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, savukārt mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības individuālistisko atribūciju.

1.4.3. Identifikācija ar trūcīgajiem un attieksme pret trūcīgajiem

Identifikācijas ar trūcīgajiem saistība ar attieksmi pret trūcīgajiem līdz šim nav tikusi izvērtēta, tādēļ darbā ir būtiski atklāt iepriekšējos pētījumos iegūtās atziņas par identifikācijas ar grupu saistību ar attieksmi pret trūcīgajiem. Darbā attieksme pret trūcīgajiem tiek apskatīta starpgrupu kontekstā, pamatojoties uz sociālās identitātes pieeju un „Es” paplašināšanās modeli.

Saskaņā ar Šerifa reālistisko konflikta teoriju (*Realistic Conflict Theory*, Sherif, 1967, kā minēts Turner & Reinold, 2004) starpgrupu attiecības, labāk nekā individuālie un starppersonu procesi, nosaka starpgrupu attieksmi. Hogs un Smits (Hogg & Smith, 2007) piedāvā grupu centrētu orientāciju uz attieksmi – metateoriju, kur attieksme tiek pamatota grupu attiecībās un tāpēc tā ir neatņemama sastāvdaļa grupas un starpgrupas procesos.

Sociālās identitātes teorijā un „Es” kategorizācijas teorijā tiek skaidrots, ka starpgrupu attieksme vienmēr ir mijiedarbības rezultāts starp cilvēku kolektīvo psiholoģiju kā grupu locekļu un starpgrupu attiecību sociālo struktūru (Turner & Reinold, 2004). Starpgrupu attieksme ir aplūkota kā iracionālu psiholoģisku kļūdu rezultāts, kas nozīmē, ka nepamatoti aizspriedumi ir raksturīgi grupas dzīvē (Turner & Reynold, 2004). Brūvere (Brewer, 1999), Hogs un Smits (Hogg & Smith, 2007) skaidro attieksmi saskaņā ar sociālās identitātes pieeju, savukārt Petigrjū (Petigrew 1997, 1998) apskata starpgrupu attieksmi, pamatojoties uz „Es” paplašināšanās modeļa teorētiskajām nostādnēm. Pamatojoties uz „Es” paplašināšanās modeli, Ārons ar kolēģiem (Aron, McLaughlin-Volpe et al., 2004) norāda, ka negatīva attieksme pret ārgrupu tiek mazināta un pozitīva attieksme tiek palielināta, ja ir notikusi „ārgrupas iekļaušana sevī”. „Es”

paplašināšanās modelī tiek norādīts, ka pozitīvs afekts saistībā ar starpgrupu draudzību ir nozīmīgs, mazinot aizspriedumus starp sociālajām grupām un veicinot identifikāciju ar ārgrupu (Petigrew, 1997, 1998).

Brūvere (Brewer, 1999) ierosina, ka pozitīva attieksme pret iekšgrupu var būt neatkarīgi no negatīvas attieksmes pret citām grupām. Attieksmes pret iekšgrupu un ārgrupu atšķirības bieži izpaužas ar pozitīvu attieksmi pret iekšgrupu un mazāk pozitīvu attieksmi pret ārgrupu.

Brūvere (Brewer, 1999, 2002, kā minēts Susskind & Hodges, 2007) min četrus principus, kas ietekmē starpgrupu attieksmi. Pirmais princips ir sociālā kategorizācija iekšgrupā un ārgrupā, kas veicina to, ka tiek akcentētas līdzības grupas iekšienē un atšķirības starp grupām. Sociālā kategorizēšana iekšgrupā un ārgrupā ne vienmēr izraisa attieksmes starp grupām atšķirības. Saskaņā ar otro principu, ja cilvēkam ir nepieciešams identificēties ar iekšgrupu, tad identifikācija ar grupu ietver motivāciju uztvert sevi par grupas dalībnieku un iekļauties iekšgrupā. Cilvēka iekļaušanās grupā izraisa pozitīvu attieksmi pret iekšgrupu. Brūveres trešais princips ir tāds, ka pozitīva attieksme pret iekšgrupu veidojas sociālās salīdzināšanas procesā, kad iekšgrupa tiek uztverta kā labāka nekā ārgrupa. Ceturtais princips – noteiktos apstākļos, piemēram, ja tiek uztverti draudi no ārgrupas, attiecības starp iekšgrupu un ārgrupu kļūst naidīgas. Brūvere skaidro, ka tikai pirmie divi principi ir universāli. No šīs perspektīvas pozitīva attieksme pret iekšgrupu ir galvenā (Susskind & Hodges, 2007).

Hogs un Smits (Hogg & Smith, 2007) norāda, ka lielākoties attieksme tiek aplūkota kognitīvā, intraindivīda un starppersonu dimensijās, tādēļ piedāvā aplūkot attieksmi no grupu procesu, starpgrupu attiecību un sociālās identitātes pētījumu perspektīvas. Attieksmi apskatot no sociālās identitātes perspektīvas, Hogs un Smits (Hogg & Smith, 2007) secina, ka sociālās identitātes teorija nodrošina uz grupu pamatotu attieksmi un attieksmes fenomena analīzi; pieeju, kas skaidri sasaista attieksmi ar daudzpusīgāku sociālās identitātes, sociālo grupu un starpgrupu attiecību dinamikas sociālo kontekstu. Hoga un Smits (Hogg & Smith, 2007) teorētiskajā pieejā tiek aprakstīts, kā sociālās grupas konfigurē normatīvās attieksmes, kas ietver grupas iekšējās līdzības un diferencē iekšgrupas no ārgrupām, un, identificējoties ar sevi iekļaujošām grupām, izraisa cilvēku attieksmes un uzvedību maiņu atbilstoši iekšgrupu normām, ņemot vērā konkrēto situāciju. Tajā ir precizēti sociālās izziņas un sociāli interaktīvie procesi, kas pamatojas uz identitāti kas, savukārt, rada ar identitāti saistītu attieksmes fenomenu.

Izvērtējot saistību starp identifikāciju ar grupu un attieksmi pret ārgrupu, vairākos pētījumos tika atklāts, ka identifikācija ar nacionālo, etnisko un citu nozīmīgu grupu saistīta ar mazāk pozitīvu attieksmi pret ārgrupu (Berry et al., 1977; Chang & Ritter, 1976; McFarland, 1998; Morse & Allport, 1952; Pettigrew et al., 1998; Ruttenberg, Zea, & Sigelman, 1996, kā minēts Duckitt & Parra, 2004). Savukārt citos pētījumos nav atklāta statistiski nozīmīga saistība starp identifikāciju ar iekšgrupu un attieksmi pret ārgrupu, vai arī ir atklāta vāja saistība (Heaven,

Rajab, & Ray, 1984; Ray & Furnham, 1984; Ray & Lovejoy, 1986; Struch & Schwartz, 1989, kā minēts Duckitt & Parra, 2004). Pārbaudot identifikācijas ar grupu saistību ar attieksmi pret iekšgrupu, tika secināts, ka grupas identifikācija ir saistīta ar labvēlīgāku attieksmi pret iekšgrupu (Hinkle & Brown, 1990). Dukits un Mphutings (Duckitt & Mhuthing, 1998) ir atklājuši, ja attiecības starp grupām tiek raksturotas kā apdraudētas, iekšgrupas identifikācija ir saistīta ar mazāk labvēlīgu attieksmi pret ārgrupu, savukārt, kad attiecības tiek uzvertas kā neapdraudētas, attieksme pret ārgrupu ir pozitīvāka.

Sociālās identitātes teorija (Tajfel & Turner, 1986) skaidro, ka iekšgrupas identifikācija ir saistīta ar pozitīvu attieksmi pret iekšgrupu un mazāk pozitīvu attieksmi vai aizspriedumiem pret ārgrupu. Tā kā pētījumi parāda, ka ne vienmēr attieksmei pret ārgrupu ir tendence būt mazāk pozitīvai, tad saskaņā ar „Es” paplašināšanās modeli (Aron, McLaughlin-Volpe et al., 2004) tika ierosināts, ka samazinoties negatīvajai attieksmei un palielinoties pozitīvajai attieksmei pret ārgrupu, ir notikusi ārgrupas iekļaušana sevī.

Petigrjū un Trops (Pettigrew & Tropp, 2006), veicot metanalīzi, atklāj, ka starpgrupu kontakts parasti mazina starpgrupu aizspriedumu. Petigrjū un Trops (Pettigrew & Tropp, 2008), pārbaudot, vai zināšanas (*knowledge*), raizes (*anxiety*), empātija un otras puses perspektīvas ieņemšana (*empathy and perspective taking*) mediē saistību starp starpgrupu kontaktu un aizspriedumiem, secina, ka visi trīs mediatori mediē saistību starp starpgrupu kontaktu un aizspriedumiem. Kopumā tika secināts, ka starpgrupu attiecībās zināšanas, raizes, empātija un perspektīvas ieņemšana mazina aizspriedumus.

Pētījumā ir svarīgi noskaidrot saistību starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem. Darbā tiek izvirzīta šāda pētījuma hipotēze: izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

Identifikācija ar trūcīgajiem nav tikusi izvērtēta, savukārt ir pētīta attieksme pret trūcīgajiem. Zinātniekus īpaši ir interesējusi sociālo darbinieku un sociālā darba studentu attieksme pret trūcīgajiem (Rehner et al., 1997; Atherton et al., 1993, Weaver & Yun, 2010). Rēners u.c. (Rehner et al., 1997), novērtējot attieksmi pret trūcīgajiem, atklāj, ka sociālajiem darbiniekiem ir pozitīva attieksme pret trūcīgajiem, palielinoties sociālo darbinieku stāžam, attieksme pret trūcīgajiem kļūst pozitīvāka (Rehner et al., 1997). Izvērtējot sociālā darba studentu attieksmi pret trūcīgajiem, tika secināts, ka tā ir pozitīva, savukārt citu nozaru studentiem pastāv tendence veidot negatīvu attieksmi pret trūcīgajiem (Atherton et al., 1993, Weaver & Yun, 2010). Petigrjū un Trops (Pettigrew & Tropp, 2006) noskaidro, ka zināšanas, raizes, empātija un perspektīvas ieņemšana mazina aizspriedumus. Pastāv iespēja, ka sociālo darbinieku apmācības sistēma veicina pozitīvu attieksmi pret trūcīgajiem. Savukārt sociālie darbinieki ikdienas darbā nepārtraukti komunicē ar trūcīgajiem. Sociālo darbinieku ikdienas

darbs ar trūcīgo klientu ir saistīts ar zināšanām, rūpēm, empātiju un perspektīvas ieņemšanu, kas varētu izraisīt pozitīvu attieksmi pret trūcīgajiem un veicināt „ārgrupas iekļaušanu sevī”. Ņemot vērā, ka sociālo darbinieku ģimeņu ieņēmumi kopumā reizēm nav būtiski lielāki nekā trūcīgajiem, tad sociālos darbiniekus ne vienmēr varētu uzskatīt par krasi atšķirīgu ārgrupu attiecībā pret tiem. Pamatojoties uz sociālās identitātes pieeju un „Es” paplašināšanās modeli, darbā tiek izvirzīta šāda pētījuma hipotēze: sociālajiem darbiniekiem izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem. Pastāv arī iespēja, ka sociālie darbinieki, kuri strādā sociālajā dienestā ilgāku laiku, ir izveidojuši ciešākas attiecības ar trūcīgajiem un tādejādi veidos pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, kas, savukārt, var novest pie identifikācijas ar trūcīgajiem.

Trūcīgo identifikācija ar trūcīgajiem un attieksme pret citiem trūcīgajiem nav zināma, jo līdz šim nav tikusi novērtēta. Ņemot vērā, ka nabadzība un piederība trūcīgo grupai sabiedrībā tiek uztvertā kā sociāla neveiksme, pastāv iespēja, ka trūcīgie mazāk identificējas ar trūcīgajiem, bet ar kādu citu nozīmīgu grupu, kas sniedz viņiem pozitīvu sociālo identitāti. Darbā tiek izvirzīta šāda pētījuma hipotēze: trūcīgajiem mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

1.5. Kopsavilkums

Veiktos pētījumus par nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem nosacīti var iedalīt divās izpētes pieejās. Pirmajā pieejā tiek izvērtēta nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem dažādās sociālajās grupās pēc to objektīvo rādītāju novērtējuma. Otrajā pieejā tiek analizētas saistība starp nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem studentu izlasēs.

Tāpat iepriekšējie pētījumi ir izvērtējuši nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem dažādās sociālajās grupās, pamatojoties uz grupu objektīvo pazīmju novērtējumu, neņemot vērā, vai indivīds sevi identificē ar trūcīgajiem vai nē. Kā norāda Kozareli u.c. (Cozzarelli et al., 2001): „Mēs domājam, ka īpaši interesanti būtu pārbaudīt attieksmi un atribūciju indivīdiem, kuri identificē sevi kā dzīvojošus nabadzībā” (224.lpp.).

Zinātnieki, pamatojoties uz grupu objektīvo pazīmju novērtējumu, ir izrādījuši īpašu interesi izpētīt tieši sociālo darbinieku un sociālā darba studentu nabadzības atribūcijas un attieksmi pret trūcīgajiem, kā arī izvērtējuši pašu trūcīgo nabadzības atribūciju. Analizējot nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem starpgrupu kontekstā, jāsecina, ka sociālajiem darbiniekiem, sociālā darba studentiem un trūcīgajiem iegūtie nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem rādītāji ir pretrunīgi. Nabadzības atribūcijas rādītāji ir pretrunā ar starpgrupu atribūcijas kļūdu. Savukārt attieksmes pret trūcīgajiem rādītāji nav saskaņā ar sociālās identitātes pieeju. Tādēļ ir būtiski novērtēt, vai konkrētais indivīds identificējas ar trūcīgajiem

vai nē. Svarīgi ir arī noskaidrot vai identifikācija ar trūcīgajiem ir saistīta ar nabadzības atribūciju un vai tā ir pamatā tam, kāpēc sociālie darbinieki un reizēm trūcīgie pusaudži skaidro nabadzību pretrunā ar starpgrupu atribūcijas kļūdu. Tāpat ir būtiski atklāt identifikācijas ar trūcīgajiem saistību ar attieksmi pret trūcīgajiem, kā arī papildus atklāt, vai sociālo darbinieku identifikācija ar trūcīgajiem ir pamatā pozitīvas attieksmes veidošanai pret trūcīgajiem.

Iepriekšējo empīrisko datu apkopojums parāda, ka **pastāv saistība starp nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem**. Nabadzības strukturālā/eksternālā atribūcija saistīta ar pozitīvu attieksmi pret trūcīgajiem un emocionālu reakciju – līdzjūtību, savukārt nabadzības individuālistiskā atribūcija saistīta ar emocionālu reakciju – dusmām (Zucker & Weiner, 1993; Cozzarelli et al., 2001). Tātad nabadzības strukturālā atribūcija saistīta ar pozitīvu attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt nabadzības individuālistiskā atribūcija saistīta ar negatīvu attieksmi pret trūcīgajiem. Nabadzības fatālistiskās/ģimenes atribūcijas saistība ar attieksmi pret trūcīgajiem nav tikusi izvērtēta. Zukers un Vainers (Zucker & Weiner, 1993) atklāj, ka nabadzības atribūcija ir sistemātiski saistīta ar emocionālo reakciju pret trūcīgajiem un lēmumu palīdzēt tiem, kas ir saskaņā ar atribūcijas-emocijas-darbības teoriju.

Pamatojoties uz pētījumos iegūtajiem rādītājiem un uz Vainera atribūcijas–emocijas–darbības teoriju, tiek pieņemts, ka izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, bet izteiktāka nabadzības strukturālā atribūcija – pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem. Tā kā saistība starp nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem nav analizēta, tiek pieņemts, ka izteiktāka nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

Līdz šim nav veikti pētījumi, kuros būtu izvērtēta saistība starp **identifikāciju ar trūcīgajiem un nabadzības atribūciju**. Hjūstons (Hewstone, 1990) atribūcijas teoriju sasaista ar sociālās identitātes pieeju un analizē, kā cilvēki no dažādām sociālajām grupām skaidro iekšgrupas un ārgrupas locekļu uzvedību. Tendence novērtēt savu grupu (iekšgrupu) vai tās locekļus daudz labvēlīgāk nekā citu grupu (ārgrupu) vai tās locekļus tiek definēta kā starpgrupu atribūcijas kļūda (Hewstone et al., 2002). Viņš gūst apstiprinājumu starpgrupu atribūcijas kļūdai un secina, ka iekšgrupas pozitīva un ārgrupas negatīva rīcība tiek skaidrota internāli, bet iekšgrupas negatīva un ārgrupas pozitīva rīcība - eksternāli (Hewstone, 1990).

Izvērtējot saistību starp identifikāciju ar grupu un atribūciju, iegūtie rādītāji nav viennozīmīgi. Krēmers (Cremer, 2000) atklāj, ka cilvēki ar izteiktāku identifikāciju ar grupu pieļauj vairāk grupu apstiprinošo kļūdu nekā cilvēki, kas mazāk izteikti identificējas ar grupu. Savukārt Hanteris u.c. (Hunter et al., 1992) secina, ka gan zemas, gan arī augstas identifikācijas grupas locekļiem ir tendence skaidrot negatīvu iekšgrupas uzvedību eksternāli un negatīvu ārgrupas uzvedību – internāli. Hjūstons ar kolēģiem (Hewstone et al., 2002) norāda, ka starpgrupu atribūcijas kļūda ir vispārējs, bet ne universāls fenomens. Tā parādās tajos gadījumos,

kad indivīdam ir nepieciešams sasniegt vai paaugstināt pozitīvu sociālo identitāti, kā arī, lai aizsargātu to. Savukārt Tērners (Turner, 1999) norāda, ka iekšgrupas kļūda ir tikai viena no dažām indivīda un grupas stratēģijām, kuru var novērot grupas locekļiem tajos gadījumos, kad indivīdam nepieciešama pozitīva atšķirtspēja. Pamatojoties uz literatūras analīzi, tiek izvirzīts pieņēmums, ka indivīdi ar izteiktāku identifikāciju ar trūcīgajiem pieļauj vairāk starpgrupu atribūcijas kļūdu nekā indivīdi, kuriem ir mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem. Tātad izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, savukārt mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības individuālistisko atribūciju.

Līdz šim nav arī izvērtēta saistība starp **identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem**. Saskaņā ar sociālās identitātes pieeju (Tajfel & Turner, 1986) tiek secināts, ka iekšgrupas identifikācija ir saistīta ar pozitīvu attieksmi pret iekšgrupu un mazāk pozitīvu attieksmi vai aizspriedumiem pret ārgrupu. Savukārt, pamatojoties uz „Es” paplašināšanās modeli, negatīva attieksme pret ārgrupu tiek mazināta un pozitīva attieksme tiek palielināta, ja ir notikusi „ārgrupas iekļaušanas sevi” (Aron, McLaughlin-Volpe et al., 2004). Petigrjū un Trops (Pettigrew & Tropp, 2006) ir noskaidrojuši, ka starpgrupu attiecībās zināšanas, raizes, empātija un perspektīvas ieņemšana mazina starpgrupu aizspriedumus. Saskaņā ar sociālās identitātes pieeju un „Es” paplašināšanās modeli tiek pieņemts, ka izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

Pētījumā tiek izvērtēta saistība starp identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem, tāpat arī tiek izvērtēta trūcīgo un sociālo darbinieku identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem savstarpējā saistība. Saskaņā ar literatūras analīzi un empīrisko pētījumu rādītājiem sākotnēji tiek noskaidrots, vai, kontrolējot grupas piederību (trūcīgie un sociālie darbinieki), nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem. Pētījumā tiek izvirzītas šādas **hipotēzes:**

H.1. Izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, savukārt mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības individuālistisko atribūciju.

H.2. Izteiktāka nabadzības strukturālā atribūcija un nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

H.3. Izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

Tā kā līdz šim nav tikusi izvērtēta identifikācija ar trūcīgajiem, nav zināma tās saistība ar respondentu vecumu. Tāpat arī nav zināmas identifikācijas ar trūcīgajiem un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās.

Iepriekšējos pētījumos ir konstatēts, ka pastāv saistība starp respondenta vecumu, izglītības līmeni un nabadzības atribūciju. Gados vecāki respondenti nabadzību skaidro individuālistiski, savukārt respondenti, jaunāki par 30 gadiem, nabadzību skaidro strukturāli. Nabadzības individuālistisko skaidrojumu sniedz respondenti ar augstāku izglītības līmeni, savukārt ar zemāku izglītības līmeni – strukturālo skaidrojumu (Feagin, 1972a; Feather, 1974).

Tika arī atklāts, ka attieksme pret trūcīgajiem ir saistīta ar sociālo darbinieku vecumu. Gados vecāki sociālie darbinieki tiecas veidot pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem (Rehner et al., 1997). Ņemot vērā, ka respondentu vecums ir nozīmīgi saistīts ar nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem, kā arī pastāv nabadzības atribūcijas atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās, pētījumā tiek izvirzīti šādi **pētījuma papildus jautājumi**:

1. Vai respondentu vecums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?
2. Vai pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās?

Trūcīgo izpratni par nabadzību un attieksmi pret citiem trūcīgajiem veidojas no pieredzes, dzīvojot nabadzībā, un personīgā komunikācija ar citiem trūcīgajiem. Sociālajiem darbiniekiem izpratne par nabadzību un attieksme pret trūcīgajiem veidojas ikdienas darba pieredzē, kad notiek nepārtraukta komunikācija un veidojas ciešas attiecības ar trūcīgajiem. Tātad sociālie darbinieki ir īpaša sociālā grupa attiecībā pret trūcīgajiem, jo ir daudz vairāk un vispusīgāk informēta par nabadzību un trūcīgajiem nekā citas sociālās grupas. Tādēļ darbā ir būtiski izvērtēt trūcīgo un sociālo darbinieku nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem, kā arī papildus novērtēt identifikāciju ar trūcīgajiem, kas līdz šim nav tikusi analizēta. Veicot identifikācijas ar trūcīgajiem analīzi, svarīgi raksturot abu sociālo grupu materiālā stāvokļa izvērtējumu.

Apkopojot trūcīgo un sociālo darbinieku materiālā stāvokļa izvērtējumu Latvijā, var secināt, ka trūcīgie uzskatāmi par vismaznodrošinātāko sabiedrības daļu, savukārt sociālie darbinieki pieder vidēju ienākumu cilvēku grupai. Tāpat tika noskaidrots, ka sociālie darbinieki ne vienmēr var tikt uzskatīti par krasi atšķirīgu ārgrupu attiecībā pret trūcīgajiem.

Iepriekšējo empīrisku datu apkopojums parāda, ka trūcīgajiem ir tendence nabadzību skaidrot strukturāli (Bullock, 1999; Bullock & Limbert, 2003). Savukārt Šeks (Shek, 2004b) ir atklājis, ka trūcīgie pusaudži veido nabadzības personisko atribūciju, kas ir pretrunā ar starpgrupu atribūcijas kļūdu. Sekombs (Seccombe, 1999, kā minēts Bullock, 2004) ir norādījis, ka trūcīgie savu finansiālo statusu raksturo strukturāli, savukārt individuālistisko atribūciju lieto, kad raksturo citu trūcīgo nabadzību.

Piederība trūcīgo grupai sabiedrībā tiek uztverta kā sociāla neveiksme (Zucker & Weiner, 1993), tādēļ trūcīgo pozitīva sociālā identitāte var tikt apdraudēta. Saskaņā ar sociālās identitātes teoriju trūcīgie, lai sasniegtu un saglabātu pozitīvu sociālo identitāti, var izmantot kādu no trīs izturēšanās stratēģijām (individuālo mobilitāti, sociālo kreativitāti un sociālo konkurenci) (Tajfel & Turner, 1979). Identifikācija ar grupu būs mazāk izteikta, kad trūcīgais lietos individuālo mobilitāti, bet identifikācija ar grupu būs izteiktāka, kad indivīds lietos sociālo kreativitāti vai konkurenci. Ja indivīds izmanto sociālo konkurenci kā izturēšanās stratēģiju, tas var izraisīt starpgrupu atribūcijas kļūdu veidošanos. Hjūstons (Hewstone, 1990) norāda, ka saskaņā ar sociālās identitātes teoriju starpgrupu atribūcijas kļūda ietver kognitīvo (sociālā identitāte tiek iegūta sociālā salīdzinājuma procesā) un motivācijas (indivīds, identificējoties ar kādu grupu, ir motivēts saglabāt savu sociālo identitāti pozitīvu) skaidrojumu. Tātad, ja trūcīgajiem būs mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem, tad starpgrupu atribūcijas kļūda netiks novērota. Šajā gadījumā trūcīgie lietos nabadzības individuālistisko atribūciju. Savukārt, pastāv iespēja, ka izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju.

Sociālās identitātes teorijā (Tajfel & Turner, 1986) tiek skaidrots, ka iekšgrupas identifikācija ir saistīta ar pozitīvu attieksmi pret iekšgrupu un mazāk pozitīvu attieksmi vai aizspriedumiem pret ārgrupu. Tātad var pieņemt, ka trūcīgajiem izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozēs pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozēs negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

Pētījumā ir būtiski atklāt, vai trūcīgajiem nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem. Lai atklātu trūcīgajiem attiecības starp identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem, tiek izvirzītas šādas **pētījuma hipotēzes:**

H.4. Trūcīgajiem mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības individuālistisko atribūciju.

H.5. Trūcīgajiem izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

H.6. Trūcīgajiem mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

Kā norāda Harpers (Harper, 1996), lielākais trūkums nabadzības atribūcijas pētījumos ir tas, ka nabadzības atribūcija tiek novērtēta kā stabila laikā un dažādās situācijās. Nabadzības atribūcijas longitūdinālu izpēti trūcīgo izlasē ir veicis Šeks (Shek, 2004b), secinot, ka nabadzības atribūcija ir noturīga laikā. Viņš arī piebilst, ka ar vienu gadu varētu nepietikt, lai izdarītu secinājumus par nabadzības atribūcijas dinamiku (Shek, 2004b). Nozīmīgi ir izvērtēt ne tikai identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem saistību ar

trūcīgo vecumu un izglītības līmeni, bet arī noteikt identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem saistību ar trūcīgā statusa ilgumu trūcīgajiem. Saskaņā ar literatūras analīzē gūtajiem secinājumiem darbā tiek izvirzīti šādi **pētījuma papildus**

jautājumi:

3. Vai trūcīgajiem trūcīgā statusa ilgums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?
4. Vai trūcīgajiem vecums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?
5. Vai trūcīgajiem pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās?

Iepriekšējo empīrisko datu apkopojums parāda, ka sociālie darbinieki un sociālā darba studenti nabadzību skaidro strukturāli (Bullock, 2004; Ljubotina & Ljubotina, 2007; Sun, 2001). Hjūstons (Hewstone, 1996) apgalvo, ja attiecības starp grupām ir vājas, grupas locekļi tiecas pieļaut grupu apstiprinošo kļūdu. Savukārt, ja attiecības starp grupām ir ciešas, ir iespējams, ka cilvēki nepieļauj grupas apstiprinošo kļūdu attiecībā pret ārgrupu. Pastāv iespēja, ka sociālajiem darbiniekiem, nepārtraukti komunicējot ar trūcīgajiem, var mazināties starpgrupu atribūcijas kļūda attiecībā pret nabadzības cēloņu skaidrojumu.

Tika atklāts, ka sociālo darbinieku attieksme pret trūcīgajiem ir pozitīva (Rehner, et al., 1997), kā arī sociālā darba studiju programmas studentu attieksme pret trūcīgajiem ir statistiski nozīmīgi pozitīvāka salīdzinājumā ar uzņēmējdarbības studiju programmas studentiem (Atherton et al., 1993; Weaver & Yun, 2010). Sociālā darba studiju programmas studenti ir tāda pati ārgrupa kā uzņēmējdarbības studiju programmas studenti attiecībā pret trūcīgajiem, tādēļ nav skaidrs, kāpēc sociālā darba studiju programmas studentu attieksme pret trūcīgajiem ir pozitīvāka. Saskaņā ar kontakta hipotēzi starpgrupu kontakti mazina negatīvu starpgrupu attieksmi, savukārt „Es” paplašināšanās modelī tiek norādīts, ka pozitīvas emocijas saistībā ar starpgrupu draudzību ir nozīmīgas, mazinot aizspriedumus par ārgrupu un veicinot identifikāciju ar ārgrupu (Petigrew, 1997, 1998). Saskaņā ar „Es” paplašināšanās modeli, tika ierosināts, ka sociālajiem darbiniekiem un sociālā darba studentiem pozitīvākas attieksmes veidošanās pret trūcīgajiem var veicināt „ārgrupas iekļaušanu sevī”.

Tātad pastāv iespēja, ka sociālo darbinieku izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem var prognozēt izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, kā arī pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem. Savukārt sociālo darbinieku mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības individuālistisko atribūciju un negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

Pētījumā tiek noskaidrota saistība starp sociālo darbinieku identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem. Pētījumā tiek izvirzītas šādas **pētījuma hipotēzes:**

H.7. Sociālajiem darbiniekiem izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju.

H.8. Sociālajiem darbiniekiem izteiktāka nabadzības strukturālā atribūcija un nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

H.9. Sociālajiem darbiniekiem izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

Sociālo darbinieku darba stāža ilguma saistība ar identifikāciju ar trūcīgajiem un nabadzības atribūcija līdz šim nav izvērtēta. Rēners ar kolēģiem (Rehner et al., 1997) atklāj saistību starp sociālo darbinieku darba stāžu darbā ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem, secinot, ka sociālie darbinieki, kam ir lielāka praktiskā darba pieredze, tiecas veidot labvēlīgāku attieksmi pret trūcīgajiem. Darbā tiek izvirzīti šādi **pētījuma papildus jautājumi:**

6. Vai sociālajiem darbiniekiem darba stāža ilgums sociālajā dienestā ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?
7. Vai sociālajiem darbiniekiem vecums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?
8. Vai sociālajiem darbiniekiem ar augstāko izglītību un sociālajiem darbiniekiem ar vidējo izglītību pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības?

2. Metode

2.1. Pētījuma dalībnieki

Pētījuma pirmo trīs hipotēžu pārbaudei izlasi veidoja 196 respondenti (100 sociālās darbinieces, 96 trūcīgas sievietes), sievietes vecumā no 20 līdz 82 gadiem ($M = 47,28$, $SD = 13,61$). 53% respondentes norādīja, ka viņām ir augstākā izglītība, 38% - vidējā izglītība, 9% - pamatizglītība.

Ceturtais, piektais un sestais pētījuma hipotēzes pārbaudei izlasi veidoja trūcīgas sievietes vecumā no 20 līdz 82 gadiem ($M = 53,77$, $SD = 13,69$). Trūcīgo statuss sociālajā dienestā no sešiem mēnešiem līdz 16 gadiem ($M = 2,88$, $SD = 3,47$). Augstākā izglītība bija 11%, vidējā izglītība - 70%, bet pamatizglītība - 19% trūcīgo.

Septītais, astotais un deviņtais pētījuma hipotēzes pārbaudei izlasi veidoja sociālās darbinieces vecumā no 21 līdz 62 gadiem ($M = 41,04$, $SD = 10,26$). Sociālo darbinieku darba pieredze

sociālajā dienestā no sešiem mēnešiem līdz 16 gadiem ($M = 5,75$, $SD = 4,35$). Augstākā izglītība bija 93%, bet vidējā izglītība - 7% sociālo darbinieču.

2.2. Mērījumi

Pētījumā tika izmantotas trīs aptaujas: Identifikācija ar grupu aptauja, Nabadzības atribūcijas aptauja un Attieksmes pret trūcīgajiem aptauja. Pētījumā iekļautās aptaujas līdz šim Latvijā nav tikušas izmantotas. Lai sasniegtu pētījuma mērķi un atbildētu uz pētījuma jautājumiem, visas aptaujas pētījumā tika adaptētas.

Identifikācijas ar grupu aptauja (*Group Identification scale, Brown et. al., 1986*) mēra sociālo identifikāciju un tika lietota identifikācijai ar trūcīgajiem izpētei. Brauns ar kolēģiem (Brown et al., 1986) aptaujā mēģināja apvienot trīs identitātes aspektus (apzināšanos, novērtējumu un afektu). Aptauja sastāv no deviņiem apgalvojumiem, kas jānovērtē 5 punktu Likerta skalā: 1 – nepiekrītu, 2 – daļēji nepiekrītu, 3 – ne piekrītu, ne nepiekrītu, 4 - daļēji piekrītu, 5 - piekrītu. Apgalvojumi ar Nr. 5, 6, 7, 8 tika pārkodēti apgrieztā veidā. Jo augstāki rādītāji, jo izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem.

Identifikācija ar grupu aptauja nav tikusi izmantota Latvijā, tādēļ tika pieņemts lēmums par tās adaptāciju pētījumā. Sākotnēji aptauju tulkoja divi neatkarīgi tulki. Divi valodu eksperti pārbaudīja tulkojumu un vienojās par labāko latviešu valodas apgalvojumu formulējumu. Valodas ekspertiem bija labas psiholoģijas terminoloģijas zināšanas gan angļu, gan latviešu valodā.

Analizējot Identifikācijas ar grupu aptaujas psihometriskos rādītājus, sākotnēji tika veikta testu pantu grūtības indeksu pārbaude. Tika arī pārbaudīta aptaujas iekšējās saskaņotība un aptaujas faktoriālā struktūra.

Sākotnēji tika izvērtēts vai *apgalvojumu pantu grūtības indeksi* kā aritmētiskie vidējie ietilpst optimālajā to variācijas intervālā no 20% līdz 80%, 5 punktu Likerta skalas amplitūdas robežās, t.i., no 1,4 līdz 4,2 (Raščevska, 2005). No pantu grūtības indeksa viedokļa vēlamams vai nu pārveidot, vai arī izņemt no aptaujas apgalvojumus, kas neietilpst variācijas intervālā. Sestais aptaujas apgalvojums („Es kritizēju trūcīgos”) neietilpst optimālajā variācijas intervālā.

Analizējot aptaujas *iekšējo saskaņotību*, tika izmantota Kronbaha alfa. Kronbaha alfas rādītāji $\alpha = 0,55$, kas liecina par zemu iekšējo saskaņotību. Orgīnālās aptaujas iekšējās saskaņotības rādītājs 10 apgalvojumiem bija $\alpha = 0,71$ (Brown et al., 1986). Izvērtējot apgalvojumu kopējo korelāciju (Item-Total Corelation), tika atklāts, ka 5 apgalvojumi neiederas aptaujā. Ja apgalvojumu kopējā korelācija ir negatīva vai par zemu ($< 0,30$), tad šos apgalvojumus var izņemt, tā paaugstinot skalu iekšējo saskaņotību (Leech, Barrett, & Morgan,

2008). Apgalvojumi, kuru kopējā korelācija bija zemāka par 0,30: 1.apgalvojums „Es uzskatu trūcīgos par nozīmīgu sabiedrības daļu”, 5.apgalvojums „Es distancējos no trūcīgajiem”, 6.apgalvojums „Es kritizēju trūcīgos”, 7.apgalvojums „Man nav viegli ar trūcīgajiem”, 8.apgalvojums „Es neiederos starp trūcīgajiem”. No pantu analīzes viedokļa tika pieņemts lēmums no aptaujas izņemt 1., 5., 6., 7. un 8. apgalvojumu (skat. 1. pielikumu).

Analizējot četru apgalvojumu aptaujas *iekšējo saskaņotību*, tika izmantota Kronbaha alfa, $\alpha=0,78$, kas liecina par labu iekšējo saskaņotību. Visu apgalvojumu summas korelācijas ir lielākas par 0,30. Visiem apgalvojumiem pantu grūtības indeksi ietilpst optimālajā to variācijas intervālā no 20% līdz 80%, t.i., no 1,2 līdz 4,2 un $M_{vid} = 3,63$, kas liecina, ka rādītāji atbilst labu aptauju psihometriskajiem kritērijiem (skat. 1.tabulu).

1. tabula. Grupas identifikācijas aptaujas aprakstošās statistikas rādītāji, Kronbaha alfas un apgalvojumu kopējās korelācijas

<i>Apgalvojumi</i>	<i>r</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>α</i>
2. Es identificēju sevi ar trūcīgajiem	0,69	3,34	1,47	0,66
3. Es esmu saistīta ar trūcīgajiem	0,39	4,09	1,13	0,81
4. Es uzskatu sevi par piederīgu trūcīgajiem	0,68	3,27	1,55	0,67
9. Es esmu trūcīgā	0,62	3,84	1,06	0,72

Veicot grupas identifikācijas aptaujas *pamatstruktūras novērtējumu* (2., 3., 4., 9. apgalvojums), tika izmantota galvenā asu faktorizācijas metode, kas sniedza viena faktoru atrisinājumu (skat. 2.tabulu).

2. tabula. Grupas identifikācijas aptaujas faktora analīzes rezultāti

<i>Apgalvojumi</i>	<i>Faktora svāri I</i>	<i>Kopvērtība</i>
2. Es identificēju sevi ar trūcīgajiem	0,83	0,52
4. Es uzskatu sevi par piederīgu trūcīgajiem	0,79	0,48
9. Es esmu trūcīgā	0,71	0,41
3. Es esmu saistīta ar trūcīgajiem	0,43	0,16
Īpašvērtība	2,00	
Dispersijas procents	49,97	

Iegūtos rādītājus var interpretēt kā piederības trūcīgo grupai apzināšanos. KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) rādītājs ir 0,76, kas norāda, ka faktoru analīzē izmantotā izlase pēc apjoma ir bijusi

adekvāta. Bartleta testa rādītāji $p < 0,001$, kas ir statistiski nozīmīgi un norāda, ka korelācija starp mainīgajiem ir pietiekami cieša, lai nodrošinātu faktoru analīzei pietiekamu pamatu.

Nabadzības atribūcijas aptauja (*Attributions for poverty, Bullock, William, & Limbert, 2003; Bullock, 2004*). Tā kā Latvijā līdz šim nav tikusi izmantota Nabadzības atribūcijas aptauja, darbā tika veikta aptaujas adaptācija. Pētījumā tika izmantotas divas savstarpēji papildinošas nabadzības atribūcijas aptaujas. Bulokas, Viljama un Limberta (Bullock, William, & Limbert, 2003) nabadzības atribūcijas aptauja, kas sastāv no 30 apgalvojumiem un mēra nabadzības individuālistisko atribūciju ($\alpha = 0,91$), nabadzības strukturālo atribūciju ($\alpha = 0,91$) un nabadzības fatālistisko/strukturālo atribūciju ($\alpha = 0,72$), kā arī Bulokas (Bullock, 2004) nabadzības atribūcijas aptauja, kas sastāv no 24 apgalvojumiem, kas mēra nabadzības individuālistisko atribūciju ($\alpha = 0,83$), nabadzības ekonomisko/strukturālo atribūciju ($\alpha = 0,75$), nabadzības aizspriedumus/strukturālo atribūciju ($\alpha = 0,75$) un nabadzības ģimenes/fatālistisko atribūciju ($\alpha = 0,62$).

Sākotnēji aptaujas tulkoja divi neatkarīgi tulki. Divi valodu eksperti pārbaudīja tulkojumu un vienojās par labāko latviešu valodas apgalvojumu formulējumu. Valodu ekspertiem bija labas psiholoģijas terminoloģijas zināšanas gan angļu, gan latviešu valodā. Kad aptaujas bija iztulkotas, tās tika pārbaudītas deviņu cilvēku grupā (pieci sociālie darbinieki un četri trūcīgie), lai izvērtētu, vai aptaujā lietotie termini ir saprotami un atbilst Latvijas labklājības sistēmai. Veicot apgalvojumu analīzi, grupas locekļi nonāca pie diviem būtiskiem secinājumiem. Pirmais secinājums: vairāki apgalvojumi ir identiski un nav nepieciešams iekļaut aptaujā divus vienādus apgalvojumus. Otrais secinājums: vairāki apgalvojumi neatbilst Latvijas labklājības sistēmai. Tā kā Bulokas (Bullock, 2004) aptaujā ir izmantoti apgalvojumi no Bulokas, Viljama un Limberta (Bullock, William, & Limbert, 2003) nabadzības atribūcijas aptaujas, tika pieņemts lēmums apgalvojumus, kas dublējas, izņemt no nabadzības atribūcijas aptaujas. Nelieli lingvistiski uzlabojumi tika veikti, aptauju pārļausot latviešu valodas speciālistam.

Nabadzības atribūcijas aptauja gala versijā ietver 30 apgalvojumus, kas jānovērtē 5 punktu Likerta skalā, kur 1 – nepiekrītu, 2 – daļēji nepiekrītu, 3 – ne piekrītu, ne nepiekrītu, 4 – daļēji piekrītu, 5 – piekrītu. Visi apgalvojumi ir veidoti tā, lai augsta balle norādītu uz izteiktu faktoru.

Lai novērtētu nabadzības atribūcijas 30 apgalvojumu aptaujas *faktoriālo struktūru* tika veikta galvenā asu faktorizācijas metode ar varimaks rotāciju. Nabadzības atribūcijas aptaujas apstiprinošā *Galvenā faktoru asu metode* sniedz divus iespējamus atrisinājumus: četru faktoru atrisinājumu (nabadzības individuālistisko atribūciju, nabadzības ekonomisko/strukturālo atribūciju, nabadzības aizspriedumus/strukturālo atribūciju un nabadzības ģimenes/fatālistisko atribūciju) un trīs faktoru atrisinājumu (nabadzības ģimenes/fatālistisko atribūciju, nabadzības individuālistisko atribūciju un nabadzības strukturālo atribūciju). Apstiprinošā galvenā faktoru

asu metode tika veikta, pamatojoties uz to, ka oriģinālajai aptaujai ir gaidāmi divi iespējamie atrisinājumi. Trīs faktoru atrisinājumā 1. faktors pēc varimaks rotācijas metodes tika novērtēts ar 15%, 2. faktors - ar 10,68%, 3. faktors - ar 8,52%. Četru faktoru atrisinājumā 1. faktors pēc rotācijas tika novērtēts ar 14,06%, 2. faktors - ar 9,77%, 3. faktors - ar 8,52% un 4. faktors - ar 5,26%.

Turpmākajā pētījumā tiks izmantots Nabadzības atribūcijas aptaujas trīs faktoru atrisinājums. 1.faktors (nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija) ietver 14 apgalvojumus (24., 22., 23., 25., 27., 28., 20., 17., 26., 18., 29., 30., 16., 21.), 2. faktors (nabadzības individuālistiskā atribūcija) ietver 9 apgalvojumus (10., 13., 9., 11., 15., 12., 19., 14., 8.), 3. faktors (nabadzības strukturālā atribūcija) ietver 7 apgalvojumus (2., 5., 6., 7., 4., 3., 1.). Analizējot Nabadzības atribūcijas aptaujas iekšējo saskaņotību, tika izmantota Kronbaha alfa, kur 1.faktora $\alpha = 0,86$, 2.faktora $\alpha = 0,79$, 3.faktora $\alpha = 0,77$. Kronbaha alfas rādītāji liecina par labu iekšējo saskaņotību (skat. 2. pielikumu).

KMO rādītājs ir 0,80, kas norāda, ka faktoru analīzē izmantotā izlase pēc apjoma ir bijusi adekvāta. Bartleta testa rādītāji ir $p < 0,001$, kas ir statistiski nozīmīgi un norāda, ka korelācija starp mainīgajiem ir pietiekami cieša, lai nodrošinātu faktoru analīzei pietiekamu pamatu.

Attieksme pret trūcīgajiem aptauja (*Attitudes Toward Poverty and The Poor, Atherton et al., 1993*) tika veidota, lai novērtētu emocionālo attieksmi pret trūcīgajiem. Aptauja ietver 37 apgalvojumus, kas novērtē gan pozitīvu, gan negatīvu attieksmi pret trūcīgajiem. Aptaujas apgalvojumi ir jānovērtē 5 punktu Likerta skalā, kur 1 – nepiekrītu, 2 – daļēji nepiekrītu, 3 – ne piekrītu, ne nepiekrītu, 4 – daļēji piekrītu, 5 – piekrītu. Jo augstāki rādītāji, jo pozitīvāka attieksme pret trūcīgajiem.

Tā kā Attieksme pret trūcīgajiem aptauja nav izmantota Latvijā, tika izlemts par aptaujas adaptēšanu pētījumā. Sākotnēji aptauju tulkoja divi neatkarīgi tulki. Divi valodu eksperti pārbaudīja tulkojumu un vienojās par labāko latviešu valodas apgalvojumu formulējumu. Valodu ekspertiem bija labas psiholoģijas terminoloģijas zināšanas gan angļu, gan latviešu valodā. Kad aptauja bija iztulkota, tā tika pārbaudīta deviņu cilvēku grupā (pieci sociālie darbinieki un četri trūcīgie), lai izvērtētu, vai aptaujā lietotie termini ir saprotami un atbilst Latvijas labklājības sistēmai. Grupas dalībnieki precizēja Attieksmes pret trūcīgajiem aptaujas formulējumus.

Lai pārbaudītu Attieksmes pret trūcīgajiem aptaujas psihometriskos rādītājus, tika veikts pilotpētījums. Pilotpētījumā iegūtie aptaujas psihometriskie rādītāji atklāja, ka, lai uzlabotu skalas iekšējo saskaņotību no aptaujas jāizņem 15 apgalvojumi.

Pētījumā tiek izmantota Attieksme pret trūcīgajiem aptauja, kas ietver 22 apgalvojumus. Analizējot Attieksmes pret trūcīgajiem aptaujas psihometriskos rādītājus, sākotnēji tika veikta

testu pantu grūtības indeksu pārbaude. Tika arī pārbaudīta aptaujas iekšējās saskaņotība un aptaujas faktoriālā struktūra.

Sākotnēji tika izvērtēts, vai *apgalvojumu pantu grūtības indeksi* kā aritmētiskie vidējie ietilpst optimālajā to variācijas intervālā no 20% līdz 80%, 5 punktu Likerta skalas amplitūdas robežās, t.i., no 1,4 līdz 4,2 (Raščevska, 2005). No pantu grūtības indeksa viedokļa vēlams vai nu pārveidot, vai arī izņemt no aptaujas apgalvojumus, kas neietilpst variācijas intervālā. Visi aptaujas apgalvojumi ietilpst variācijas intervālā.

Analizējot aptaujas *iekšējo saskaņotību*, tika izmantota Kronbaha alfa. Kronbaha alfas rādītāji $\alpha = 0,75$. Orģinālās aptaujas iekšējās saskaņotības rādītājs 37 apgalvojumiem bija $\alpha = 0,93$ (Atherton et al., 1993). Izvērtējot apgalvojumu kopējo korelāciju, tika atklāts, ka vairāki apgalvojumi neiederas aptaujā. Ja apgalvojumu kopējā korelācija ir negatīva vai par zemu ($< 0,30$), tad šos apgalvojumus var izņemt, tā paaugstinot skalu iekšējo saskaņotību (Leech, Barrett, & Morgan, 2008). Apgalvojumi, kuru kopējā korelācija bija zemāka par 0,30: 1. apgalvojums „Trūcīgie vienmēr būs nabadzīgi neatkarīgi no tā, kas viņu labā tiek darīts”; 3. apgalvojums „Sociālās palīdzības saņēmējiem vajadzētu atļaut tērēt naudu tā, kā viņi paši to izvēlas”; 6.apgalvojums „Sabiedrībai ir pienākums palīdzēt trūcīgajiem”; 7.apgalvojums „Cilvēkiem, kuri dzīvo no sociālās palīdzības, būtu jāstrādā, jo tas ir viņu pašu interesēs”; 9.apgalvojums „Trūcīgie atšķiras no pārējās sabiedrības”; 12.apgalvojums „Trūcīgie uzskata, ka viņi ir pelnījuši atbalstu”; 14.apgalvojums „Bērni, kuri ir izauguši, dzīvojot no sociālās palīdzības, nekad dzīvē neko nerasniegs”; 15.apgalvojums „Trūcīgiem cilvēkiem, kuriem nav darba, vajadzētu pieņemt pirmo darba piedāvājumu”; 16.apgalvojums „Daži trūcīgie dzīvo labāk par mani, ja saskaita visus sociālos pabalstus, ko viņi saņem”; 18.apgalvojums „Lielākā daļa no pašvaldības budžeta tiek tērēta trūcīgo pabalstiem”; 22.apgalvojums „Es domāju, ka es varētu uzticēties trūcīgajiem, kas strādātu manā pakļautībā”. No aptaujas tika izņemts izņemt 1., 3., 6., 7., 8., 12., 14., 15., 16., 18. un 22. apgalvojumu (skat. 3. pielikumu).

Analizējot aptaujas *iekšējo saskaņotību* 11 apgalvojumu aptaujai (2., 4., 5., 8., 10., 11., 13., 17., 19., 20. 21.), Kronbaha alfas rādītāji $\alpha = 0,75$, kas liecina par labu iekšējo saskaņotību. Lai uzlabotu skalas iekšējo saskaņotību, tika izņemts apgalvojums, kuru apgalvojumu kopējā korelācija bija zemāka par 0,30. Ja apgalvojumu kopējā korelācija ir negatīva vai par zemu ($< 0,30$), tad šo apgalvojumu var atņemt, tā paaugstinot skalu iekšējo saskaņotību. Apgalvojums, kura kopējā korelācija bija zemāka par 0,30: 2. „Sociālā palīdzība padara cilvēkus slinkus”. Tika izņemts no aptaujas izņemt 2. apgalvojumu (skat. 4.pielikumu).

Analizējot aptaujas *iekšējo saskaņotību* 10 apgalvojumu aptaujai (4., 5., 8., 10., 11., 13., 17., 19., 20., 21.) Kronbaha alfas rādītāji $\alpha = 0,76$. Visu apgalvojumu summas korelācijas ir lielākas par 0,30. Visiem apgalvojumiem pantu grūtības indeksi ietilpst optimālajā to variācijas

intervālā no 20% līdz 80%, t.i., no 1,2 līdz 4,2 un $M_{vid} = 2,85$, kas liecina, ka rādītāji atbilst labu aptauju psihometriskajiem kritērijiem (skat. 3.tabulu).

3.tabula. Attieksme pret trūcīgajiem: aptaujas aprakstošās statistikas rādītāji, Kronbaha alfas un apgalvojumu kopējā korelācija

Apgalvojumi	<i>r</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>α</i>
04. Trūcīgie ir negodīgi	0,43	3,49	1,31	0,73
05. Ja trūcīgie uzcītīgāk strādātu, viņi varētu izbēgt no nabadzības	0,39	2,54	1,31	0,74
08. Trūcīgie, kuri ir bez darba, varētu atrast darbu, ja vien pacenstos	0,39	2,57	1,37	0,74
10. Būt trūcīgam ir paša izvēle	0,46	3,34	1,38	0,73
11. Lielākā daļa trūcīgo ir apmierināti ar savu dzīves līmeni	0,39	3,55	1,36	0,74
13. Mātes, kuras saņem sociālo palīdzību, laiž pasaulē bērnus, lai saņemtu vairāk naudas	0,35	2,56	1,25	0,74
17. Sociālās palīdzības saņēmēju vidū ir daudz krāpnieku	0,37	2,34	1,21	0,74
19. Trūcīgos vajadzētu ciešāk uzraudzīt	0,38	2,76	1,36	0,74
20. Es domāju, ka trūcīgajiem ir atšķirīga vērtību sistēma nekā citiem cilvēkiem	0,44	2,50	1,34	0,73
21. Es domāju, ka trūcīgie paši rada sev sarežģījumus	0,55	2,77	1,31	0,71

Lai novērtētu 10 apgalvojumu aptaujas pamatstruktūru, tika veikta galvenā asu faktorizācijas metode, kas sniedza viena faktoru atrisinājumu. Iegūtos rādītājus var interpretēt kā vispārējo attieksmi pret trūcīgajiem. KMO rādītājs ir 0,78, kas norāda, ka faktoru analīzē izmantotā izlase pēc apjoma ir bijusi adekvāta. Bartleta testa rādītāji $p < 0,001$, kas ir statistiski nozīmīgi un norāda, ka korelācija starp mainīgajiem ir pietiekami cieša, lai nodrošinātu faktoru analīzei pietiekamu pamatu (skat. 4.tabulu 61.lpp.). Arī aptaujas autori, veicot faktoranalīzi, nonāca pie skalas viena faktora atrisinājumu. Viņi atklāja, ka visi apgalvojumi tika pārslogoti (0,33 vai vairāk) uz vienu faktoru, kura īpašvērtība bija 11,4.

4.tabula. Attieksme pret trūcīgajiem aptaujas faktora analīzes rezultāti

<i>Apgalvojumi</i>	<i>Faktora svari 1</i>	<i>Kopvērtība</i>
21. Es domāju, ka trūcīgie paši rada sev sarežģījumus	0,65	0,35
10. Būt trūcīgam ir paša izvēle	0,55	0,31
20. Es domāju, ka trūcīgajiem ir atšķirīga vērtību sistēma nekā citiem cilvēkiem	0,52	0,26
04. Trūcīgie ir negodīgi	0,49	0,25
11. Lielākā daļa trūcīgo ir apmierināti ar savu dzīves līmeni	0,46	0,22
19. Trūcīgos vajadzētu ciešāk uzraudzīt	0,45	0,23
08. Trūcīgie, kuri ir bez darba, varētu atrast darbu, ja vien pacenstos	0,45	0,27
05. Ja trūcīgie uzcītīgāk strādātu, viņi varētu izbēgt no nabadzības	0,44	0,27
17. Sociālās palīdzības saņēmēju vidū ir daudz krāpnieku	0,44	0,20
13. Mātes, kuras saņem sociālo palīdzību, laiž pasaulē bērnus, lai saņemtu vairāk naudas	0,40	0,15
Īpašvērtība	2,40	
Dispersijas procents	24,02	

2.3. Procedūra

Pētījuma dati tika ievākti Rīgas sociālajos dienestos no 2009. gada jūlija līdz oktobrim. Sociālie darbinieki aizpildīja pētījuma aptaujas savās darba vietās, savukārt trūcīgie aizpildīja aptaujas, kad apmeklēja sociālo dienestu, lai izmantotu kādu no sociālās palīdzības veidiem: nakts patversmi, zupas virtuvi, dienas centru. Respondentu dalība pētījumā notika brīvprātīgi, tādēļ daudzi trūcīgie atteicās piedalīties pētījumā. Aptaujas anketas ievāca divi speciāli apmācīti psiholoģijas bakalaura programmas studenti tiešā kontaktā ar respondentiem.

2.4. Datu analīzes un apstrādes metodes

Datu apstrādei tika lietota multiplā mediācijas analīze, izmantojot SPSS 17.0 versiju ar Prīčera un Heisa veidoto sintaksi SPSS programmai (Preacher & Hayes, 2008). Pamatojoties uz

Prīčera un Heisa (Preacher & Hayes, 2008) multiplās mediācijas pieeju, tika veikta *Bootstrapping* analīze. Datu analīzē tika arī izmantota Pīrsona korelāciju analīze, vienkāršā dispersijas analīze, regresijas analīze un t–tests.

3. Rezultāti

3.1. Pārbaudes rezultāti 1., 2. un 3. pētījuma hipotēzei

Lai noskaidrotu, vai, kontrolējot grupas piederību (trūcīgie un sociālie darbinieki), nabadzības atribūcija (nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija, nabadzības individuālistiskā atribūcija, nabadzības strukturālā atribūcija) ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem un pārbaudītu pētījuma 1., 2. un 3. hipotēzi, vispirms tika novērtēta saistība starp identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem, izmantojot Pīrsona korelāciju. Iegūtie rādītāji parāda, ka identifikācija ar trūcīgajiem ir pozitīvi saistīta ar nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju ($r = 0,42, p < 0,001$) un nabadzības strukturālo atribūciju ($r = 0,40, p < 0,001$), savukārt nav statistiski nozīmīgi saistīta ar nabadzības individuālistisko atribūciju.

Izvērtējot savstarpējo saistību starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem, iegūtie rādītāji ir pārsteidzoši un pretēji gaidītajam (skat. 5.tabulu).

5. tabula. Identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem Pīrsona korelāciju koeficienti ($N = 196$)

<i>Mainīgie</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
1. Identifikācija ar trūcīgajiem	3,49	0,91	-	0,42**	-0,03	0,40**	-0,16*
Nabadzības atribūcijas:							
2. Fatālistiskā/ģimenes	3,24	0,81		-	0,26**	0,37**	-0,24**
3. Individuālistiskā	3,59	0,82			-	0,06	-0,32**
4. Strukturālā	3,81	0,72				-	-0,16*
5. Attieksme pret trūcīgajiem	2,85	0,73					-

* $p < 0,05$. ** $p < 0,01$.

Identifikācija ar trūcīgajiem ir negatīvi saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem ($r = -0,16, p < 0,05$). Tātad rādītāji liecina, ka izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem saistīta ar negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem. Nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija ($r = -0,24, p < 0,001$),

nabadzības individuālistiskā atribūcija ($r = -0,32, p < 0,001$) un nabadzības strukturālā atribūcija ($r = -0,16, p < 0,05$) ir negatīvi saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem. Tādējādi var spriest, ka respondentiem ir tendence veidot negatīvu attieksmi pret trūcīgajiem neatkarīgi no tā, kā tiek skaidrota nabadzība.

Rezultāti liecina, ka pastāv saistība starp visiem multiplās mediācijas modelī iekļautajiem mainīgajiem, izņemot identifikāciju ar trūcīgajiem un nabadzības individuālistisko atribūciju. Lai arī netika konstatēta statistiski nozīmīga saistība starp identifikāciju ar trūcīgajiem un nabadzības individuālistisko atribūciju, būtiski ir pārbaudīt šo saistību hipotētiskā multiplās mediācijas modelī (skat. 2.attēlu 65.lpp.). Kā rāda pētījumi, ja arī nepastāv saistība starp kādu no multiplās mediācijas modeļa individuālajām daļām, tās netiek izņemtas no turpmākas multiplās mediācijas modeļa pārbaudes (piemēram, Kim & Park, 2009). Prīčers un Heiss (Preacher & Hayes, 2008) norāda, ka tieši hipotētisko multiplās mediācijas modeli ir būtiski pārbaudīt un analizēt kopumā, neizņemot no tā nevienu modelim nozīmīgu mediatoru. Tas nozīmē, ka ir iespējams pārbaudīt hipotētisko multiplās mediācijas modeli un noskaidrot, vai nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem.

Tā kā kopējo pētījuma izlasi veido sociālie darbinieki un trūcīgie, darbā būtiski ir noskaidrot, vai pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas, attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības sociālajiem darbiniekiem un trūcīgajiem. Lai novērtētu identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas, attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības sociālajiem darbiniekiem un trūcīgajiem, tika izmantots t–tests.

Rezultāti parāda, ka pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības trūcīgajiem un sociālajiem darbiniekiem identifikācijā ar trūcīgajiem, $t(196) = -11,49, p < 0,001$. Trūcīgie daudz izteiktāk nekā sociālie darbinieki identificējas ar trūcīgajiem. Izvērtējot nabadzības atribūcijas atšķirības trūcīgajiem un sociālajiem darbiniekiem, tika konstatēts, ka starp abām grupām pastāv statistiski nozīmīgas nabadzības fatālistiskās/ģimenes atribūcijas, $t(196) = -5,73, p < 0,001$, nabadzības individuālistiskās atribūcijas, $t(196) = 3,20, p < 0,001$, un nabadzības strukturālās atribūcijas, $t(196) = -3,70, p < 0,001$, atšķirības. Sociālie darbinieki nabadzības individuālistisko atribūciju novērtē kā nozīmīgāko nabadzības atribūciju, nabadzības strukturālo atribūciju norāda kā otru nozīmīgāko, bet nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju kā trešo nozīmīgāko. Savukārt trūcīgie kā nozīmīgāko novērtē nabadzības strukturālo atribūciju, nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju norāda kā otru nozīmīgāko, bet nabadzības individuālistisko atribūciju kā trešo nozīmīgāko.

Sociālajiem darbiniekiem un trūcīgajiem pastāv statistiski nozīmīga atšķirības arī attieksmē pret trūcīgajiem, $t(196) = 1,99, p < 0,05$, tomēr iegūtie rādītāji arī liecina, ka atšķirības ir vājas. Sociālā darba speciālistiem ir tendence veidot pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem

salīdzinājumā ar trūcīgajiem. Vidējie rādītāji parāda, ka abām grupām ir tendence veidot negatīvu attieksmi pret trūcīgajiem (skat. 6. tabulu).

6. tabula. Identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem aprakstošās un secinošās statistikas rādītāji sociālajiem darbiniekiem un trūcīgajiem ($N = 196$)

<i>Mainīgie</i>	<i>Sociālie darbinieki</i> ($n = 100$)		<i>Trūcīgie</i> ($n = 96$)		<i>t</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
Identifikācija ar trūcīgajiem	2,79	0,76	4,19	0,70	-11,49	0,00***
Nabadzības atribūcijas:						
Fatālistiskā/ģimenes	2,94	0,73	3,55	0,77	-5,73	0,00***
Individuālistiskā	3,77	0,69	3,41	0,89	3,20	0,00***
Strukturālā	3,63	0,72	3,99	0,67	-3,70	0,00***
Attieksme pret trūcīgajiem	2,95	0,69	2,74	0,75	1,99	0,04*

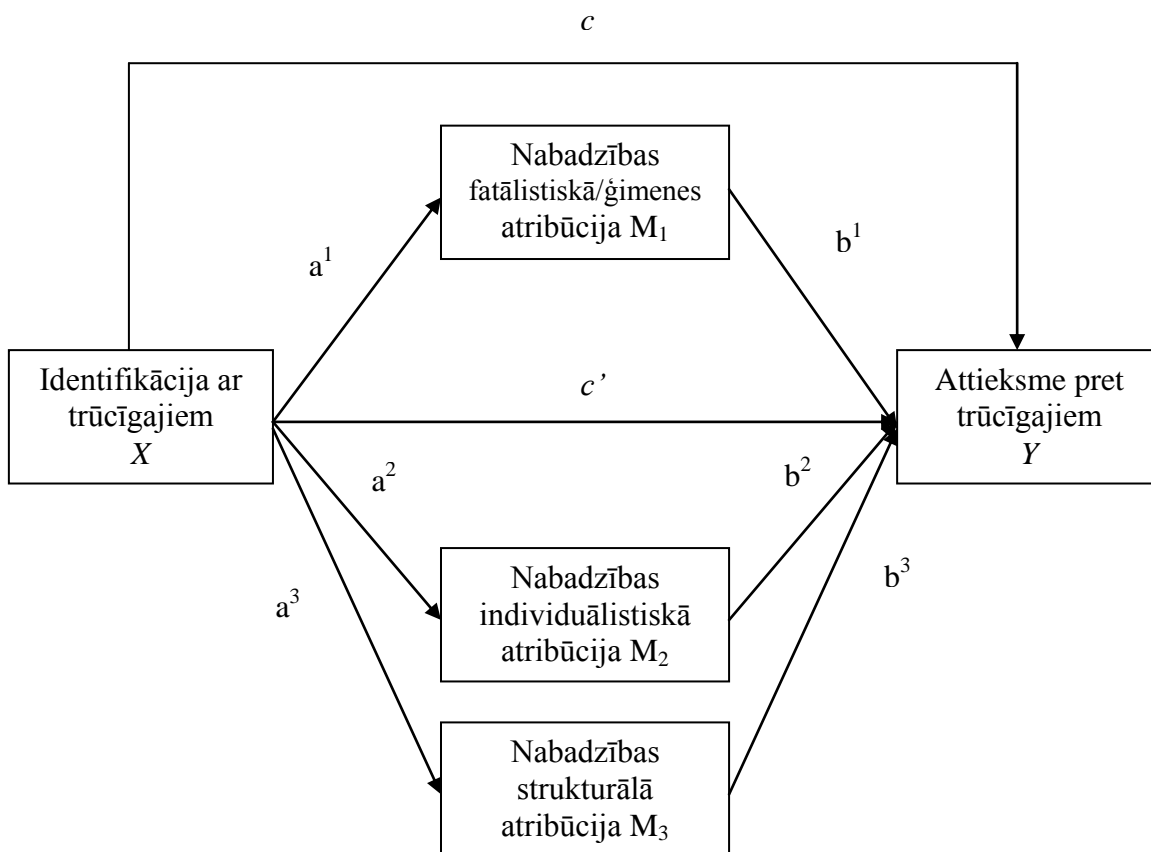
* $p < 0,05$. *** $p < 0,001$.

Ņemot vērā, ka sociālajiem darbiniekiem un trūcīgajiem atšķiras identifikācija ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem, tad hipotētiskais multiplās mediācijas modelis tika pārbaudīts, kontrolējot grupas piederību. Hipotētiskais multiplās mediācijas modelis atsevišķi tika pārbaudīts arī sociālajiem darbiniekiem un trūcīgajiem.

Lai noskaidrotu, vai, kontrolējot grupas piederību (*trūcīgie un sociālie darbinieki*), nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem, kā arī pārbaudītu pētījuma 1., 2. un 3. hipotēzi, tika veikta multiplās mediācijas analīze ar Prīčera un Heisa (Preacher & Hayes, 2008) SPSS makro dizainu.

Multiplās mediācijas analīze ļauj izvērtēt kopējo netiešo ietekmi (total indirect effect), specifisko netiešo ietekmi (specific indirect effect) un tiešo ietekmi (direct effect), kā arī veikt multiplās mediācijas modeļa individuālo a_1 , a_2 , a_3 un b_1 , b_2 , b_3 daļu analīzi.

Hipotētiskais multiplās mediācijas modelis parādīts 2. attēlā (skat. 65.lpp.), kur identifikācija ar trūcīgajiem (X) ir neatkarīgais mainīgais, nabadzības individuālistiskā atribūcija (M_1), nabadzības strukturālā atribūcija (M_2) un nabadzības fatālistiskā atribūcija (M_3) ir mediatori. Savukārt attieksme pret trūcīgajiem (Y) ir atkarīgais mainīgais.

2. attēls. Hipotētiskais multiplās mediācijas modelis

Izmantojot Prīčera un Heisa (Preacher & Hayes, 2008) multiplās mediācijas pieeju, tika veikta *Bootstrapping* analīze, lai pārbaudītu: (1) *kopējo netiešo ietekmi* no identifikācijas ar trūcīgajiem uz attieksmi pret trūcīgajiem caur nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, nabadzības individuālistisko atribūciju un nabadzības strukturālo atribūciju ($X \rightarrow M_1 \rightarrow M_2 \rightarrow M_3 \rightarrow Y$); (2) *specifisko netiešo ietekmi* no identifikācijas ar trūcīgajiem uz attieksmi pret trūcīgajiem caur nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju ($X \rightarrow M_1 \rightarrow Y$); (3) *specifisko netiešo ietekmi* no identifikācijas ar trūcīgajiem uz attieksmi pret trūcīgajiem caur nabadzības individuālistisko atribūciju ($X \rightarrow M_2 \rightarrow Y$); (4) *specifisko netiešo ietekmi* no identifikācijas ar trūcīgajiem uz attieksmi pret trūcīgajiem caur nabadzības strukturālo atribūciju ($X \rightarrow M_3 \rightarrow Y$); (5) *tiešo ietekmi* no identifikācijas ar trūcīgajiem uz attieksmi pret trūcīgajiem ($X \rightarrow Y$).

Specifiskā netiešā ietekme tiek definēta kā divu nestandartizētu daļu savienojums no X uz Y caur M_1 , kas, savukārt, tiek noteikts kā a_1b_1 . Kopējā netiešā ietekme no X uz Y ir specifisko netiešo ietekmju summa, kas tiek aprēķināta pēc formulas $a_1b_1 + a_2b_2 + a_3b_3$. Kopējā netiešā ietekme var tikt aprēķināta arī pēc formulas $c - c'$, kur c ir kopējā ietekme, bet c' ir tiešā ietekme. Kopējā ietekme tiek aprēķināta pēc formulas $c = c' + a_1b_1 + a_2b_2 + a_3b_3$, savukārt tiešā ietekme tiek aprēķināta pēc formulas $c' = c - a_1b_1 - a_2b_2 - a_3b_3$ (Preacher & Hayes, 2008).

Lai novērtētu kopējo netiešo ietekmi un specifisko netiešo ietekmi, tika izmantota *Bootstrapping* analīze. *Bootstrapping* ir neparametriska jaunu izlašu veidošanas (*resampling*) procedūra, kas var tikt lietota, pārbaudot netiešā efekta statistisko nozīmību, kur 95% no koriģētā (*bias corrected, BC*) ticamības intervāla (*confidence interval, CI*) ir pamatots ar 5000 jaunveidotām (*bootstrap*) izlasēm. Pamatojoties uz esošajiem datiem, 5000 reižu tiek izveidota jauna izlase.

Bootstrapping ticamības intervāls netiešajam efektam caur M iegūts, grupējot ab^* vērtības 5000 reizes no zemākās uz augstāko vērtību (*apzīmē novērtējumu, kas iegūts no jauno izlašu veidošanas procedūras). Vērtības, kas definē zemāko un augstāko $100(\alpha/2)\%$ no ab^* sadalījuma, tiek noteiktas un pieņemtas kā zemākā un augstākā robeža no $100(1 - \alpha)\%$ CI no populācijas netiešā efekta, kur α ir vēlamais nominālais I-veida kļūdu līmenis. Precīzāk tiek noteiktas zemākā un augstākā $100(1 - \alpha)\%$ CI robežas attiecīgi kā $(0.5\alpha)5000$ un $1 + (1 - 0.5\alpha)5000$ no ab^* (Preacher & Hayes, 2008). Tātad, pamatojoties uz netiešo efektu vērtībām šajos datos, tiek izveidots to ticamības intervāls. Ja ticamības intervāls ietver nulli, tad var secināt, ka nepastāv statistiski nozīmīga netieša saistība (Preacher & Hayes, 2008).

Atsaucoties uz Prīčera un Heisa (Preacher & Hayes, 2008) un Heisa (Hayes, 2009) ieteikumu, netiešā ietekme šajā pētījumā tiek pamatota ar 5000 jaunveidotām izlasēm. Izvērtējot kopējo netiešo ietekmi, tika atklāts, ka nabadzības atribūcija nav mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem, jo ticamības intervāls (no -0,15 līdz 0,02) ietver nulli (skat. 7.tabulu). Prīčers un Heiss (Preacher & Hayes, 2008) norāda, ja arī kopējā netiešā ietekme nav statistiski nozīmīga, tad tomēr pastāv iespēja, ka specifiskā netiešā ietekme var būt statistiski nozīmīga.

7. tabula. Kopējā netiešā ietekme un specifiskās netiešās ietekmes no identifikācijas ar trūcīgajiem uz attieksmi pret trūcīgajiem caur nabadzības atribūciju

	<i>Netiešais efekts</i>	<i>BC 95% CI</i>	
		<i>Zemākā robeža</i>	<i>Augstākā robeža</i>
Nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija	-0,01	-0,04	0,02
Nabadzības individuālistiskā atribūcija	-0,02	-0,12	0,03
Nabadzības strukturālā atribūcija	-0,03	-0,09	0,01
Kopējais	-0,06	-0,15	0,02

Piezīme. BC – koriģētais, CI - ticamības intervāls

Izvērtējot specifisko netiešo ietekmi, tika atklāts, ka nabadzības atribūcija nav mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem, jo nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcijas ticamības intervāls (-0,04 līdz 0,02), nabadzības individuālistiskās atribūcijas ticamības intervāls (-0,12 līdz 0,03) un nabadzības strukturālās atribūcijas ticamības intervāls (-0,09 līdz 0,01) ietver nulli. Iegūtie rādītāji liecina, ka nabadzības atribūcija nav mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem. Kā rāda arī citi pētījumi, ne vienmēr hipotētiskais multiplās mediācijas modelis gūst empīrisku apstiprinājumu (piemēram, Kim & Park, 2009).

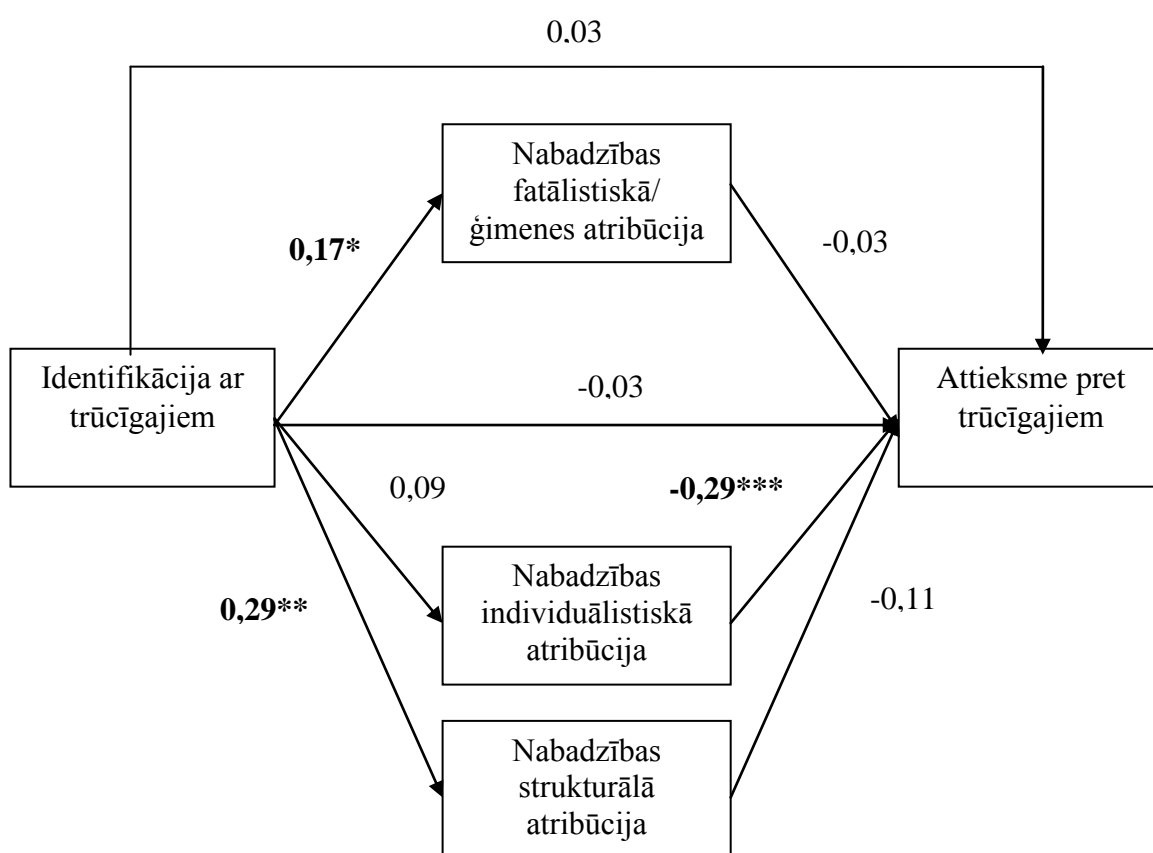
Prīčers un Heiss (Preacher & Hayes, 2008) norāda, ka multiplās mediācijas analīzē netiek akcentēta a un b individuālo daļu analīze, bet tā vietā tiek uzsvērts gandrīz tikai *netiešās ietekmes* lielums. Savukārt Heiss (Hayes, 2009) multiplās mediācijas modelī apskata arī *tiešo ietekmi* (*direct effect*). Tiešā ietekme tiek skaidrota kā ietekme no X uz Y neatkarīgi no M.

Tātad, lai arī Prīčers un Heiss (Preacher & Hayes, 2008) min, ka, izmantojot multiplās mediācijas analīzi nav nepieciešams analizēt mediācijas individuālās daļas, ir pētījumi, kuros tiek analizētas multiplās mediācijas modeļa a un b individuālās daļas (piemēram, Kim & Park, 2009; Alvarez & Juang, 2010), pamatojoties uz nestandardizēto regresijas koeficientu, iegūtu no *Bootstrapping* analīzes.

Lai pārbaudītu pētījuma 1. un 2. hipotēzi, multiplās mediācijas analīzes kontekstā tika veikta multiplās mediācijas modeļa a_1 , a_2 , a_3 un b_1 , b_2 , b_3 individuālo daļu analīze, tā izvērtējot (5) identifikācijas ar trūcīgajiem ietekmi uz nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju pa a_1 ceļu ($X \rightarrow M_1$); (6) identifikācijas ar trūcīgajiem ietekmi uz nabadzības individuālistisko atribūciju pa a_2 ceļu ($X \rightarrow M_2$); (7) identifikācijas ar trūcīgajiem ietekmi uz nabadzības strukturālo atribūciju pa a_3 ceļu ($X \rightarrow M_3$); (8) nabadzības fatālistiskās/ģimenes atribūcijas ietekmi uz attieksmi pret trūcīgajiem pa b_1 ceļu ($M_1 \rightarrow Y$); (9) nabadzības individuālistiskās atribūcijas ietekmi uz attieksmi pret trūcīgajiem pa b_2 ceļu ($M_2 \rightarrow Y$); (10) nabadzības strukturālās atribūcijas ietekmi uz attieksmi pret trūcīgajiem pa b_3 ceļu ($M_3 \rightarrow Y$).

Lai pārbaudītu pētījuma 1. hipotēzi, *vai izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, savukārt mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības individuālistisko atribūciju*, tika veikta regresijas analīze multiplās mediācijas individuālajām daļām, kas iegūta no *bootstrapping* analīzes. Iegūtie rādītāji liecina, ka identifikācijas ar trūcīgajiem prognozē nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju ($B = 0,17$, $p < 0,05$) un nabadzības strukturālo atribūciju ($B = 0,29$, $p < 0,01$). Savukārt identifikācija ar trūcīgajiem nabadzības individuālistisko atribūciju ($B = 0,09$, $p = 0,35$) neprognozē. Kopumā var secināt, ka, kontrolējot grupas piederību, izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju un nabadzības strukturālo atribūciju.

Lai pārbaudītu pētījuma 2. hipotēzi, vai izteiktāka nabadzības strukturālā atribūcija un nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, tika veikta regresijas analīze multiplās mediācijas individuālajām daļām, kas iegūta no *bootstrapping* analīzes. Iegūtie rādītāji liecina, ka nabadzības individuālistiskā atribūcija ($B = -0,29, p < 0,001$) prognozē attieksmi pret trūcīgajiem. Savukārt nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija ($B = -0,03, p = 0,74$) un nabadzības strukturālā atribūcija ($B = -0,11, p = 0,21$) attieksmi pret trūcīgajiem neprognozē. Kopumā var secināt, ka kontrolējot grupas piederību, izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem (skat. 3. attēlu).

Piezīme. $R^2=0,15$; $F(5; 190)=6,48, p<0,001$

* $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$.

Shēmā attēloti nestandartizēti regresijas koeficienti

3. attēls. Multiplās mediācijas modeļa individuālo daļu regresijas analīzes rādītāji, pamatojoties uz *bootstrapping* analīzi ($N = 196$)

Savukārt, pārbaudot pētījuma 3. hipotēzi, vai izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, tika veikta regresijas analīze multiplās mediācijas modeļa tiešai ietekmei, kas iegūta no *bootstrapping* analīzes. Iegūtie rādītāji

liecina, ka identifikācija ar trūcīgajiem neprognozē attieksmi pret trūcīgajiem ($B = 0,03$, $p = 0,70$). Kopumā var secināt, ka, kontrolējot grupas piederību, identifikācija ar trūcīgajiem attieksmi pret trūcīgajiem neprognozē.

Iegūtie rādītāji apstiprina, ka multiplās mediācijas modelī, kontrolējot grupas piederību, identifikācija ar trūcīgajiem un nabadzības atribūcijas faktoru kombinācija statistiski nozīmīgi prognozē attieksmi pret trūcīgajiem, $p < 0,001$, pielāgotais $R^2 = 0,15$. Tas liecina, ka modelis izskaidro 15% no attieksmes pret trūcīgajiem variācijas. Grupas piederības parcālais efekts statistiski nozīmīgi prognozē attieksmi pret trūcīgajiem ($B = -0,36$, $p < 0,05$).

Papildus tiek izvirzīti šādi pētījuma jautājumi: *Vai respondentu vecums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?; Vai pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās?*

Lai noskaidrotu, vai respondentu vecums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem, tika izmantota Pīrsona korelāciju analīze. Iegūtie rezultāti atklāj, ka pastāv statistiski nozīmīgas saistības starp respondentu vecumu un identifikāciju ar trūcīgajiem ($r = 0,27$, $p < 0,001$), un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju ($r = 0,21$, $p < 0,01$). Pieaugot vecumam, respondenti izteiktāk identificējas ar trūcīgajiem un izteiktāk veido nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju. Nepastāv statistiski nozīmīga saistība starp respondenta vecumu un nabadzības individuālistisko atribūciju ($r = -0,11$, $p = 0,14$), nabadzības strukturālo atribūciju ($r = 0,03$, $p = 0,66$) un attieksmi pret trūcīgajiem ($r = 0,04$, $p = 0,56$).

Izmantojot vienkāršo dispersijas analīzi, tika noskaidrots, vai pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās (skat. 8.tabulu 70.lpp.). Rezultāti atklāj, ka identifikācijas ar trūcīgajiem atšķiras dažādās izglītības līmeņa grupās ($F(2, 193) = 57,54$, $p < 0,001$). Respondenti ar pamatizglītību izteiktāk identificējas ar trūcīgajiem atšķirībā no respondentiem ar augstāko izglītību, kuriem ir mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem.

Tika arī noskaidrots, ka pastāv nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcijas ($F(2, 193) = 15,49$, $p < 0,001$) un nabadzības strukturālās atribūcijas ($F(2, 193) = 9,49$, $p < 0,001$) atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās. Nepastāv statistiski nozīmīgas dažādu izglītības līmeņa grupu atšķirības nabadzības individuālistiskajā atribūcijā ($F(2, 193) = 2,00$, $p = 0,14$). Respondenti ar pamatizglītību un vidējo izglītību izteiktāk nabadzību skaidro strukturāli, savukārt respondenti ar augstāko izglītību kā nozīmīgāko norāda nabadzības individuālistisko atribūciju.

Attieksme pret trūcīgajiem ($F(2, 193) = 3,82$, $p < 0,05$) statistiski nozīmīgi atšķiras dažādās izglītības līmeņa grupās. Respondentiem ar augstāko izglītību ir pozitīvāka attieksme pret trūcīgajiem, savukārt respondentiem ar pamatizglītību pretēji – negatīvāka attieksme.

8. tabula. Vidējās vērtības, standartnovirzes identifikācijai ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijai un attieksmei pret trūcīgajiem dažādās izglītības līmeņa grupās ($N = 196$)

<i>Mainīgie</i>	<i>Pamatizglītība</i> (<i>n = 18</i>)		<i>Vidējā izglītība</i> (<i>n = 74</i>)		<i>Augstākā izglītība</i> (<i>n = 104</i>)	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Identifikācija ar trūcīgajiem	4,38	0,49	4,19	0,74	2,91	0,81
Nabadzības atribūcijas:						
Fatālistiskā/ģimenes	3,85	0,93	3,46	0,75	2,97	0,72
Individuālistiskā	3,41	1,05	3,49	0,87	3,70	0,71
Strukturālā	4,27	0,71	3,96	0,60	3,62	0,74
Attieksme pret trūcīgajiem	2,52	0,70	2,76	0,70	2,97	0,73

Rezultāti izlasei kopumā liecina, ka, kontrolējot grupas piederību, nabadzības atribūcija nav mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmei pret trūcīgajiem. Pārbaudot 1. hipotēzi, tika konstatēts, ka izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju un nabadzības strukturālo atribūciju, savukārt nabadzības individuālistisko atribūciju neprognozē. Savukārt, pārbaudot 2. hipotēzi, tika konstatēts, ka izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija un nabadzības strukturālā atribūcija attieksmi pret trūcīgajiem neprognozē. 3. pētījuma hipotēzes pārbaude neguva statistiski nozīmīgu apstiprinājumu, jo netika konstatēts, ka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē attieksmi pret trūcīgajiem.

3.2. Pārbaudes rezultāti 4., 5. un 6. pētījuma hipotēzei

Līdzīgi kā izlasei kopumā, tika veikta multiplās mediācijas analīze ar Prīčera un Heisa (Preacher & Hayes, 2008) SPSS makro dizainu, lai pārbaudītu, vai trūcīgajiem nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmei pret trūcīgajiem, kā arī pārbaudītu pētījuma 4., 5. un 6. hipotēzi.

Pirms veikt multiplās mediācijas analīzi, sākotnēji tika novērtēta saistība starp identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem trūcīgo izlasē, izmantojot Pīrsona korelāciju analīzi. Iegūtie rezultāti parāda, ka identifikācija ar trūcīgajiem ir pozitīvi saistīta ar nabadzības atribūciju: nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju ($r = 0,24, p <$

0,01), nabadzības individuālistisko atribūciju ($r = 0,21, p < 0,05$) un nabadzības strukturālo atribūciju ($r = 0,36, p < 0,001$). Izvērtējot nabadzības atribūcijas saistību ar attieksmi pret trūcīgajiem, Pīrsona korelāciju analīzes rādītāji parāda, ka nabadzības individuālistiskā atribūcija ($r = -0,30, p < 0,01$) un nabadzības strukturālā atribūcija ($r = -0,25, p < 0,01$) ir negatīvi saistīti ar attieksmi pret trūcīgajiem, kas norāda, ka izteiktāka tendence skaidrot nabadzību individuālistiski un strukturāli ir saistīta ar tendenci veidot negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem. Nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija ($r = -0,18, p = 0,07$) nav saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem, kā arī netika atklāta identifikācijas ar trūcīgajiem saistība ar attieksmi pret trūcīgajiem (skat.9. tabulu).

9. tabula. Trūcīgo izlasē identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem Pīrsona korelāciju koeficienti (n = 96)

<i>Mainīgie</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
1. Identifikācija ar trūcīgajiem	-	0,24*	0,21*	0,36**	-0,18
Nabadzības atribūcijas:					
2.Fatālistiskā/ģimenes		-	0,37**	0,22*	-0,18
3.Individuālistiskā			-	0,17	-0,30**
4.Strukturālā				-	-0,25*
5. Attieksme pret trūcīgajiem					-

* $p < 0,05$. ** $p < 0,01$.

Kopumā rezultāti liecina, ka pastāv saistība starp multiplās mediācijas modelī iekļautajiem šādiem mainīgajiem: identifikācija ar trūcīgajiem ir saistīta ar nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības individuālistisko atribūciju ($X \rightarrow M_1, X \rightarrow M_2, X \rightarrow M_3$). Savukārt nabadzības individuālistiskā atribūcija un nabadzības strukturālā atribūcija ir saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem ($M_2 \rightarrow Y, M_3 \rightarrow Y$). Netika atklāta statistiski nozīmīga saistība starp nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem ($M_1 \rightarrow Y$). Kā jau tika minēts iepriekš, Prīčers un Heiss (Preacher & Hayes, 2008) norāda, ka tieši multiplās mediācijas modeli ir būtiski pārbaudīt un analizēt kopumā, neizņemot no tā nevienu modelim nozīmīgu mediatoru. Pamatojoties uz Prīčera un Heisa (Preacher & Hayes, 2008) ieteikumu, visas nabadzības atribūcijas tika pārbaudītas kā mediatori saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem, neizslēdzot nevienu no kopējā multiplās mediācijas modeļa.

Rezultāti parāda, ka identifikācija ar trūcīgajiem nav saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem $X \rightarrow Y$. Lai arī identifikācija ar trūcīgajiem (neatkarīgais mainīgais) nav statistiski nozīmīgi saistīta

ar attieksmi pret trūcīgajiem (atkarīgais mainīgais), tai var būt nozīmīga netieša ietekme uz attieksmi pret trūcīgajiem caur nabadzības atribūcijas faktoriem (mediatoriem) (Preacher & Hayes, 2004). Heiss (Hayes, 2009) skaidro, ja multiplās mediācijas modeļa individuālās daļas ir ar pretējām zīmēm, tās mazina viena otru un var veidot statistiski nenozīmīgu tiešo efektu. Kā redzams 8.tabulā, identifikācija ar trūcīgajiem ir saistīta pozitīvi ar nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, nabadzības individuālistisko atribūciju un nabadzības strukturālo atribūciju, savukārt nabadzības individuālistiskā atribūcija un nabadzības strukturālā atribūcija ir saistīti negatīvi ar attieksmi pret trūcīgajiem. Tas nozīmē, ka ir iespējams pārbaudīt hipotētisko multiplās mediācijas modeli un noskaidrot, vai trūcīgajiem nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem.

Lai noskaidrotu, vai trūcīgajiem nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem, tika izmantota multiplās mediācijas analīze. Multiplās mediācijas analīze ļauj izvērtēt kopējo netiešo ietekmi (total indirect effect), specifisko netiešo ietekmi (specific indirect effect) un tiešo ietekmi (direct effect), kā arī veikt multiplās mediācijas modeļa individuālo daļu analīzi.

Hipotētiskais multiplās mediācijas modelis parādīts 2. attēlā, kur identifikācija ar trūcīgajiem (X) ir neatkarīgais mainīgais, nabadzības individuālistiskā atribūcija (M₁), nabadzības strukturālā atribūcija (M₂) un nabadzības fatālistiskā atribūcija (M₃) ir mediatori. Savukārt attieksme pret trūcīgajiem (Y) ir atkarīgais mainīgais.

Izvērtējot kopējo netiešo ietekmi, tika konstatēts, ka nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem, jo ticamības intervāls (no -0,26 līdz -0,01) neietver nulli (skat. 10.tabulu).

10. tabula. Kopējā netiešā ietekme un specifiskās netiešās ietekmes trūcīgo izlasē no identifikācijas ar trūcīgajiem uz attieksmi pret trūcīgajiem caur nabadzības atribūciju

	<i>Netiešais efekts</i>	<i>BC 95% CI</i>	
		<i>Zemākā robeža</i>	<i>Augstākā robeža</i>
Nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija	-0,01	-0,09	0,05
Nabadzības individuālistiskā atribūcija	-0,06	-0,19	-0,01
Nabadzības strukturālā atribūcija	-0,07	-0,19	0,01
Kopējais	-0,14	-0,26	-0,01

Piezīme. BC – koriģētais, CI - ticamības intervāls

Izvērtējot specifiskās netiešās ietekmes no identifikācijas ar trūcīgajiem uz attieksmi pret trūcīgajiem caur nabadzības atribūciju, tika atklāts, ka nabadzības individuālistiskās atribūcijas ticamības intervāls (-0,19 līdz -0,01) neietver nulli, kas norāda, ka nabadzības individuālistiskā atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem. Savukārt nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcijas ticamības intervāls (-0,09 līdz 0,05) un nabadzības strukturālās atribūcijas ticamības intervāls (-0,19 līdz 0,01) ietver nulli, kas norāda, ka nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija un nabadzības strukturālā atribūcija nav mediatori saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem.

Lai pārbaudītu pētījuma 4. un 5. hipotēzi, multiplās mediācijas analīzes kontekstā tika veikta multiplās mediācijas modeļa a_1 , a_2 , a_3 un b_1 , b_2 , b_3 individuālo daļu analīze, tā izvērtējot (5) identifikācijas ar trūcīgajiem ietekmi uz nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju pa a_1 ceļu ($X \rightarrow M_1$); (6) identifikācijas ar trūcīgajiem ietekmi uz nabadzības individuālistisko atribūciju pa a_2 ceļu ($X \rightarrow M_2$); (7) identifikācijas ar trūcīgajiem ietekmi uz nabadzības strukturālo atribūciju pa a_3 ceļu ($X \rightarrow M_3$); (8) nabadzības fatālistiskās/ģimenes atribūcijas ietekmi uz attieksmi pret trūcīgajiem pa b_1 ceļu ($M_1 \rightarrow Y$); (9) nabadzības individuālistiskās atribūcijas ietekmi uz attieksmi pret trūcīgajiem pa b_2 ceļu ($M_2 \rightarrow Y$); (10) nabadzības strukturālās atribūcijas ietekmi uz attieksmi pret trūcīgajiem pa b_3 ceļu ($M_3 \rightarrow Y$).

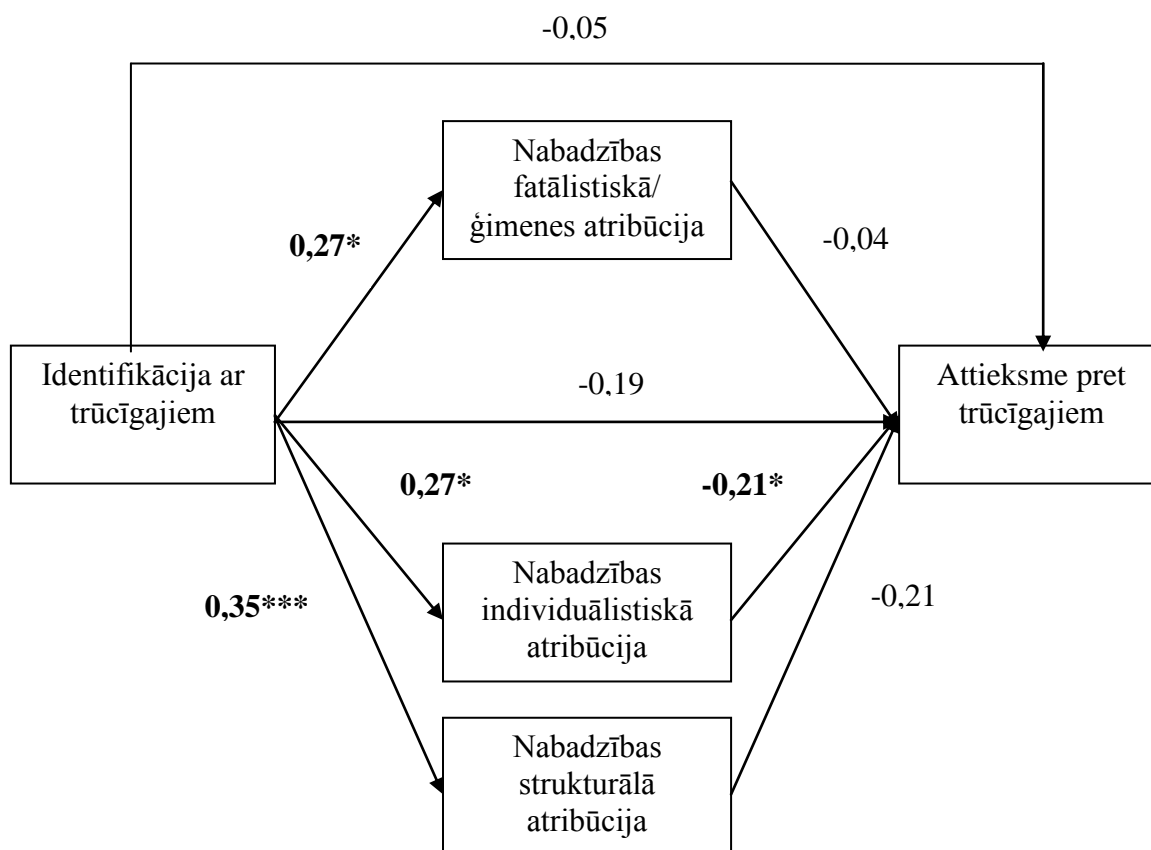
Lai pārbaudītu pētījuma 4. hipotēzi, vai *trūcīgajiem mazāk izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības individuālistisko atribūciju*, tika veikta regresijas analīze multiplās mediācijas individuālajām daļām, kas iegūta no *bootstrapping* analīzes. Rezultāti liecina, ka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju ($B = 0,27$, $p < 0,05$), nabadzības individuālistisko atribūciju ($B = 0,27$, $p < 0,05$) un nabadzības strukturālo atribūciju ($B = 0,35$, $p < 0,001$). Kopumā var secināt, ka trūcīgajiem izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, nabadzības individuālistisko atribūciju un nabadzības strukturālo atribūciju.

Pārbaudot 5. hipotēzi, vai *trūcīgajiem izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem*, tika veikta regresijas analīze multiplās mediācijas individuālajām daļām, kas iegūta no *bootstrapping* analīzes. Iegūtie rezultāti liecina, ka nabadzības individuālistiskā atribūcija ($B = -0,21$, $p < 0,05$) prognozē attieksmi pret trūcīgajiem. Savukārt nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija ($B = -0,04$, $p = 0,71$) un nabadzības strukturālā atribūcija ($B = -0,21$, $p = 0,08$) attieksmi pret trūcīgajiem neprognozē. Iegūtie rezultāti ļauj secināt, ka trūcīgajiem izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

Lai pārbaudītu pētījuma 6. hipotēzi, vai *trūcīgajiem mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem*, tika veikta regresijas analīze multiplās mediācijas modeļa tiešai ietekmei, kas iegūta no *bootstrapping* analīzes. Iegūtie

rezultāti liecina, ka identifikācija ar trūcīgajiem neprognozē attieksmi pret trūcīgajiem ($B = -0,05$, $p = 0,66$). Kopumā var secināt, ka trūcīgajiem identifikācija ar trūcīgajiem attieksmi pret trūcīgajiem neprognozē (skat. 4. attēlu).

Iegūtie rādītāji atklāj, ka multiplās meditācijas modelī identifikācija ar trūcīgajiem un nabadzības atribūcija trūcīgo izlasē statistiski nozīmīgi prognozē attieksmi pret trūcīgajiem, $p < 0,01$, pielāgotais $R^2 = 0,10$. Tas liecina, ka modelis izskaidro 10% no attieksmes pret trūcīgajiem variācijas.

Piezīme. $R^2=0,10$; $F(4; 91)=3,64$, $p<0,01$

* $p < 0,05$. *** $p < 0,001$.

Shēmā attēloti nestandartizēti regresijas koeficienti

4. attēls. Multiplās mediācijas modeļa individuālo daļu regresijas analīzes rādītāji, pamatojoties uz *bootstrapping* analīzi trūcīgo izlasē ($n = 96$)

Pētījumā papildus tika izvirzīti šādi pētījuma jautājumi: *Vai trūcīgajiem trūcīgā statusa ilgums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?; Vai trūcīgajiem vecums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?; Vai trūcīgajiem pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās?*

Lai noskaidrotu, vai trūcīgajiem trūcīgā statusa ilgums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem, tika izmantota Pīrsona korelāciju analīze. Tika atklāts, ka nepastāv statistiski nozīmīga saistība starp trūcīgā statusa ilgumu un identifikāciju ar trūcīgajiem ($r = -0,04, p = 0,72$), nabadzības individuālistisko atribūciju ($r = 0,14, p = 0,17$), nabadzības strukturālo atribūciju ($r = -0,10, p = 0,34$), nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju ($r = 0,08, p = 0,42$) un attieksmi pret trūcīgajiem ($r = -0,05, p = 0,60$).

Lai noskaidrotu, vai trūcīgajiem vecums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem, tika izmantota Pīrsona korelāciju analīze. Iegūtie rādītāji atklāj, ka nepastāv statistiski nozīmīga saistība starp trūcīgo vecumu un identifikāciju ar trūcīgajiem ($r = -0,71, p = 0,49$), nabadzības individuālistisko atribūciju ($r = -0,05, p = 0,63$), nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju ($r = -0,06, p = 0,58$) un nabadzības strukturālo atribūciju ($r = -0,17, p = 0,09$). Savukārt iegūtie rezultāti parāda, ka pastāv statistiski nozīmīga saistība starp trūcīgo vecumu un attieksmi pret trūcīgajiem ($r = 0,29, p < 0,01$). Rezultāti ļauj secināt, ka, pieaugot trūcīgo vecumam, attieksme pret trūcīgajiem kļūst pozitīvāka.

Lai noskaidrotu pētījuma jautājumu, vai trūcīgajiem pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās, tika izmantota vienkāršā dispersijas analīze. Iegūtie rezultāti parāda, ka pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās ($F(2, 93) = 4,92, p < 0,01$). Iegūtie rezultāti ļauj secināt, ka trūcīgie ar pamatizglītību identificējas ar trūcīgajiem izteiktāk nekā trūcīgie ar augstāko izglītību (skat. 11.tabulu).

11. tabula. Trūcīgo izlasē vidējās vērtības, standartnovirzes trūcīgo ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijai un attieksmei pret trūcīgajiem dažādās izglītības līmeņa grupās

<i>Mainīgie</i>	<i>Pamatizglītība</i> (<i>n = 18</i>)		<i>Vidējā izglītība</i> (<i>n = 67</i>)		<i>Augstākā izglītība</i> (<i>n = 11</i>)	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Identifikācija ar trūcīgajiem	4,39	0,49	4,23	0,70	3,61	0,77
Nabadzības atribūcijas:						
Fatālistiskā/ģimenes	3,85	0,93	3,50	0,73	3,34	0,51
Individuālistiskā	3,41	1,05	3,41	0,88	3,37	0,77
Strukturālā	4,27	0,71	3,98	0,60	3,66	0,87
Attieksme pret trūcīgajiem	2,53	0,70	2,77	0,73	2,93	0,96

Pastāv nabadzības strukturālās atribūcijas ($F(2, 93) = 2,97, p < 0,05$) atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās. Savukārt nepastāv statistiski būtiskas izglītību grupu atšķirības

nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcijā ($F(2, 93) = 1,99, p = 0,14$) un nabadzības individuālistiskajā atribūcijā ($F(2, 93) = 0,01, p = 0,99$). Kā redzams 10. tabulā, trūcīgie neatkarīgi no izglītības līmeņa kā nozīmīgāko norāda nabadzības atribūcijas strukturālo faktoru.

Iegūtie rādītāji atklāj, ka nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības attieksmē pret trūcīgajiem ($F(2, 93) = 1,13, p = 0,33$) dažādās izglītības līmeņa grupās.

Kopumā rezultāti trūcīgo izlasē parāda, ka trūcīgajiem nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem. Tāpat arī tika atklāts, ka nabadzības individuālistiskā atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem. Pārbaudot pētījuma 4. hipotēzi tika konstatēts, ka izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju, nabadzības individuālistisko atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju. Pētījuma 5. hipotēzes pārbaudē tika konstatēts, ka izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem. Savukārt netika gūts apstiprinājums, ka nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija un nabadzības strukturālā atribūcija ir saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem. 6. pētījuma hipotēzes pārbaude neguvat statistiski nozīmīgu apstiprinājumu, jo netika konstatēts, ka trūcīgajiem identifikācija ar trūcīgajiem prognozē attieksmi pret trūcīgajiem.

3.3. Pārbaudes rezultāti 7., 8. un 9. pētījuma hipotēzei

Lai pārbaudītu pētījuma 7., 8. un 9. hipotēzi, vispirms tika veikta identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem Pīrsona korelāciju analīze. Iegūtie rezultāti atklāj, ka identifikācija ar trūcīgajiem nav saistīta ar nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju ($r = 0,04, p = 0,39$), nabadzības individuālistisko atribūciju ($r = -0,19, p = 0,08$), kā arī ar nabadzības strukturālo atribūciju ($r = 0,21, p = 0,06$). Tā kā nabadzības atribūcija nav saistīta ar identifikāciju ar trūcīgajiem, iegūtie rezultāti ļauj noraidīt 7. hipotēzi, ka *sociālajiem darbiniekiem izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju.*

Izvērtējot nabadzības atribūcijas saistību ar attieksmi pret trūcīgajiem, rādītāji atklāj, ka nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija ($r = -0,23, p < 0,01$) un nabadzības individuālistiskā atribūcija ($r = -0,44, p < 0,001$) ir negatīvi saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem. Savukārt nabadzības strukturālā atribūcija nav saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem ($r = 0,01, p = 0,49$).

Netika arī konstatēta identifikācijas ar trūcīgajiem saistība ar attieksmi pret trūcīgajiem ($r = 0,23, p = 0,08$) (skat. 12. tabulu 77.lpp.). Tā kā identifikācija ar trūcīgajiem nav saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem, iegūtie rezultāti ļauj noraidīt 9. hipotēzi, ka *sociālajiem darbiniekiem izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.*

12. tabula. Sociālo darbinieku izlasē identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem Pīrsona korelāciju koeficienti (n = 100)

	1.	2.	3.	4.	5.
1. Identifikācija ar trūcīgajiem	-	0,04	-0,19	0,21	0,23
Nabadzības atribūcijas:					
2. Fatālistiskā/ģimenes		-	0,39**	0,38**	-0,23*
3. Individuālistiskā			-	0,07	-0,44**
4. Strukturālā				-	0,01
5. Attieksme pret trūcīgajiem					-

* $p < 0,05$. ** $p < 0,01$.

Lai pārbaudītu 8. hipotēzi, vai sociālajiem darbiniekiem izteiktāka nabadzības strukturālā atribūcija un nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, tika veikta standarta multiplā regresijas analīze. Tika konstatēts, ka attieksmi pret trūcīgajiem statistiski nozīmīgi prognozē nabadzības individuālistisko atribūciju ($\beta = -0,41$, $p < 0,001$), kas liecina, ka izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem. Savukārt nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija ($\beta = -0,09$, $p = 0,39$) un nabadzības strukturālā atribūcija ($\beta = 0,07$, $p = 0,51$) attieksmi pret trūcīgajiem neprognozē. Sociālajiem darbiniekiem nabadzības atribūcijas statistiski nozīmīgi prognozē attieksmi pret trūcīgajiem, $F(3, 96) = 8,02$, $p < 0,001$, pielāgotais $R^2 = 0,18$, kas norāda, ka 18% nabadzības atribūcijas izskaidro attieksmi pret trūcīgajiem variācijas (sk. 13.tabulu). Rezultāti liecina, ka sociālajiem darbiniekiem izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

13. tabula. Sociālo darbinieku izlasē standarta multiplās regresijas analīzes apkopojums nabadzības atribūcijai, prognozējot attieksmi pret trūcīgajiem

<i>Mainīgie</i>	<i>B</i>	<i>SEB</i>	<i>β</i>
Nabadzības atribūcijas:			
1. Fatālistiskā/ģimenes	-0,06	0,07	-0,09
2. Individuālistiskā	-0,45	0,11	-0,41***
3. Strukturālā	0,09	0,14	0,07

Piezīme. $R^2 = 0,18$, $F(3, 96) = 8,02$, $p < 0,001$

*** $p < 0,001$.

Pētījumā papildus tika izvirzīti šādi pētījuma jautājumi: *Vai sociālajiem darbiniekiem darba stāža ilgums sociālajā dienestā ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?; Vai sociālajiem darbiniekiem vecums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?; Vai sociālajiem darbiniekiem ar augstāko izglītību un sociālajiem darbiniekiem ar vidējo izglītību pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības?*

Lai noskaidrotu, vai sociālajiem darbiniekiem darba stāža ilgums sociālajā dienestā ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem, tika izmantota Pīrsona korelāciju analīze. Pīrsona korelāciju analīzes rādītāji parāda, ka nepastāv statistiski nozīmīga saistība starp darba stāža ilgumu sociālajā dienestā un identifikāciju ar trūcīgajiem ($r = -0,01, p = 0,91$), nabadzības individuālistisko atribūciju ($r = -0,08, p = 0,42$), nabadzības strukturālo atribūciju ($r = 0,00, p = 0,99$), nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju ($r = 0,04, p = 0,69$) un attieksmi pret trūcīgajiem ($r = 0,10, p = 0,32$). Lai noskaidrotu, vai sociālajiem darbiniekiem vecums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju, attieksmi pret trūcīgajiem, tika izmantota Pīrsona korelāciju analīze. Iegūtie rādītāji atklāj, ka nepastāv statistiski nozīmīga saistība starp sociālo darbinieku vecumu un identifikāciju ar trūcīgajiem ($r = -0,04, p = 0,77$), nabadzības individuālistisko atribūciju ($r = 0,70, p = 0,47$), nabadzības strukturālo atribūciju ($r = -0,02, p = 0,81$), nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju ($r = 0,15, p = 0,14$) un attieksmi pret trūcīgajiem ($r = -0,11, p = 0,27$).

Lai noskaidrotu, vai sociālajiem darbiniekiem ar augstāko izglītību un sociālajiem darbiniekiem ar vidējo izglītību pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības, tika izmantots t–tests (skat. 14.tabulu).

14. tabula. Vidējās vērtības, standartnovirzes identifikācijai ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijai un attieksmei pret trūcīgajiem dažādās izglītības līmeņa grupās sociālo darbinieku izlasē

<i>Mainīgie</i>	<i>Vidējā izglītība (n = 7)</i>		<i>Augstākā izglītība (n = 93)</i>	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Identifikācija ar trūcīgajiem	3,17	1,13	2,78	0,74
Nabadzības atribūcijas:				
Fatālistiskā/ģimenes	3,01	0,80	2,93	0,73
Individuālistiskā	4,21	0,36	3,74	0,70
Strukturālā	3,75	0,60	3,62	0,73
Attieksme pret trūcīgajiem	2,64	0,24	2,97	0,71

Sociālajiem darbiniekiem ar augstāko izglītību un sociālajiem darbiniekiem ar vidējo izglītību nepastāv atšķirības identifikācijā ar trūcīgajiem, $t(98) = 0,87$, $p = 0,49$. Sociālajiem darbiniekiem ar augstāko izglītību un sociālajiem darbiniekiem ar vidējo izglītību nepastāv atšķirības nabadzības strukturālajā atribūcijā, $t(98) = 0,48$, $p = 0,65$, nabadzības fatālistiskajā/ģimenes atribūcijā, $t(98) = 0,27$, $p = 0,96$, un nabadzības individuālistiskajā atribūcijā, $t(98) = 1,74$, $p = 0,07$. Savukārt pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības sociālo darbinieku ar augstāko izglītību un sociālo darbinieku ar vidējo izglītību attieksmē pret trūcīgajiem, $t(98) = -1,23$, $p < 0,01$. Sociālajiem darbiniekiem ar augstāko izglītību ir pozitīvāka attieksme pret trūcīgajiem, savukārt sociālajiem darbiniekiem ar vidējo izglītību - negatīvāka attieksme pret trūcīgajiem.

Kopumā sociālo darbinieku izlasē rezultāti parāda, ka nepastāv saistība starp identifikāciju ar trūcīgajiem un nabadzības atribūciju, tādējādi negūstot apstiprinājumu 7. hipotēzei. Pārbaudot pētījuma 8. hipotēzi, tika konstatēts, ka izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem. Savukārt tas, ka nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija un nabadzības strukturālā atribūcija ir saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem, netika konstatēts. 9. hipotēze negūst statistiski nozīmīgu apstiprinājumu tam, ka identifikācija ar trūcīgajiem ir saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem.

4. Iztirzājums

Identifikācija ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem

Pētījumā iegūtie vidējie rādītāji ļauj secināt, ka respondenti kopumā pastāv tendence identificēties ar trūcīgajiem. Skaidrojot nabadzību, respondenti kā nozīmīgāko norāda nabadzības strukturālo atribūciju, otro nozīmīgāko norāda nabadzības individuālistisko atribūciju un kā mazāk nozīmīgu min nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju. Atšķirības starp nabadzības individuālistisko atribūciju un strukturālo atribūciju ir nelielas. Tādēļ jāsecina, ka Latvijā respondentiem ir tendence skaidrot nabadzību gan ar ārējiem, gan iekšējiem cēloņiem.

Iepriekš veiktie nabadzības atribūcijas pētījumi dažādās valstīs parāda, ka ASV (Feagin, 1972a; Klugel & Smith, 1986), Austrālijā (Feather, 1974) un Lielbritānijā (Furnham, 1982) nabadzība tiek skaidrota individuālistiski. Savukārt Indijā (piemēram, Nasser et al., 2005; Pandey et al., 1982), Turcijā (Morcol, 1997) un Libānā (Abouchdid & Nasser, 2001) kā nozīmīgākā norādīta nabadzības strukturālā atribūcija. Krievijas iedzīvotāji nabadzību skaidro gan strukturāli, gan arī fatālistiski (Muzdibajev, 2001). Tātad cilvēki dažādās valstīs nabadzību skaidro atšķirīgi. Izvērtējot nabadzības atribūcijas kultūru atšķirības, jāsecina, ka individuālisma kultūrās (piemēram, Austrālija, Lielbritānija) ir tendence nabadzību skaidrot individuālistiski (Feather, 1974; Furnham, 1982), savukārt cilvēkiem no kolektīvisma kultūrām (piemēram,

Indijas, Libānas) – strukturāli (Abouchedid & Nasser, 2001; Pandey et al., 1982). Pastāv arī vairāki izņēmumi, piemēram, tādās individuālisma kultūrās kā Portugāle un Dienvidāfrika nabadzība tiek skaidrota strukturāli (Abouchedid & Nasser, 2002; Nasser & Abouchedid, 2006). Tātad ne vienmēr kultūras faktors ir noteicošais, skaidrojot nabadzības cēloņus.

Hitingers (Huettinger, 2008), pamatojoties uz Hofstedes kultūras dimensijām, veicis pētījumu un secinājis, ka Latvijai raksturīga individuālisma kultūra. Ņemot vērā, ka Latvijai raksturīga individuālisma kultūra, tika prognozēts, ka respondenti nabadzību skaidros individuālistiski, tomēr pētījumā iegūtie rādītāji parāda, ka nozīmīgāka ir nabadzības strukturālā atribūcija. Arī Oslands (Aasland, 2006), veicot Latvijas iedzīvotāju nabadzības iemeslu socioloģisko izpēti, secina, ka respondenti Latvijā nabadzības fenomenu skaidro ar strukturālajiem iemesliem.

Iegūtie attieksmes pret trūcīgajiem rezultāti atklāj, ka izlasei kopumā ir negatīva attieksme pret trūcīgajiem. Arī Kozareli u.c. (Cozzarelli et al., 2001), izvērtējot atšķirības starp attieksmi pret trūcīgajiem un attieksmi pret vidēju ienākumu grupu, secina, ka attieksme pret trūcīgajiem ir negatīvāka nekā attieksme pret vidēju ienākumu grupu.

Analizējot iegūtos rezultātus, nevar ignorēt arī faktu, ka izlasi veidoja trūcīgie un sociālie darbinieki, kas ir divas īpaši specifiskas grupas nabadzības izpētē. Jāņem arī vērā, ka nabadzības atribūcija ir saistīta ar ienākumu līmeni. Pētījumos iegūtie rādītāji atklāj, ka cilvēkiem ar zemiem ienākumiem (Feagin, 1975; Klugel & Smith, 1986) ir tendence veidot strukturālo atribūciju, savukārt individuālistisko atribūciju sniedz respondenti ar vidējiem (Bullock, 1999; Feather, 1974) un augstiem (Feagin, 1975; Muzibajev, 2001) ienākumiem. Pamatojoties uz materiālā stāvokļa izvērtējumu, trūcīgie Latvijā uzskatāmi par vismaznodrošinātāko sabiedrības daļu, savukārt sociālie darbinieki atbilst vidēju ienākumu grupai. Iegūtie rezultāti parāda, ka pastāv sociālo darbinieku un trūcīgo identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības.

Lai sasniegtu vienu no pētījuma mērķiem, tika izvērtēta respondentu identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem savstarpējā saistība, kontrolējot grupas (trūcīgie un sociālie darbinieki) piederību. Pamatojoties uz iepriekšējo pētījumu teorētiskajām nostādnēm, kurās ir norādīts, ka identifikācija ar grupu ir saistīta ar kauzālo atribūciju un attieksmi pret grupu, savukārt nabadzības atribūcija prognozē attieksmi pret trūcīgajiem, tika izveidots teorētiskais multiplās mediācijas modelis.

Sākotnēji tika pārbaudīts, vai respondentiem, kontrolējot grupas piederību, nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem, un secināts, ka nabadzības atribūcija nav mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem, tādēļ būtiski ir atklāt saistības starp mediācijas modelī iekļautajiem mainīgajiem.

Pārbaudot pētījumā izvirzīto pirmo hipotēzi, ka *izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, savukārt mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības individuālistisko atribūciju*, tā apstiprinājās tikai daļēji. Netika gūts apliecinājums, ka mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības individuālistisko atribūciju. Savukārt tika atklāts, ka izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju un nabadzības strukturālo atribūciju. Iegūtie rezultāti ir saskaņā ar grupu apstiprinošo kļūdu un apstiprina Krēmera (Cremer, 2000) pētījumā gūtās atziņas, ka cilvēki ar izteiktu grupas identifikāciju pieļauj vairāk grupu apstiprinošo kļūdu. Līdz šim nabadzības atribūcijas pētījumi tika veikti dažādās sociālajās grupās, pamatojoties uz grupu objektīvo pazīmju novērtējumu, tomēr iegūtie rādītāji ne vienmēr ir bijuši saskaņā ar grupu apstiprinošo kļūdu, piemēram, Šeka (Shek, 2004b) un Bulokas (Bullock, 2004) pētījumos. Tā kā identifikācijas saistība ar nabadzības atribūciju nav agrāk pētīta, tad iegūtie rādītāji ir nozīmīgs pienesums nabadzības atribūcijas izpētē.

Pārbaudot pētījumā izvirzīto otro hipotēzi, ka *izteiktāka nabadzības strukturālā atribūcija un nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem*, tā apstiprinājās tikai daļēji. Tika atklāts, ka izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija un nabadzības strukturālā atribūcija attieksmi pret trūcīgajiem neprognozē.

Pastāv neliels skaits pētījumu, kuros tiek analizēta saistība starp nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem (Zucker & Weiner, 1993; Cozzarelli et al., 2001). Apkopojot iepriekšējo pētījuma rezultātus, tika atklāts, ka izteiktāka nabadzības strukturālā atribūcija saistīta ar pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt nabadzības individuālistiskā atribūcija saistīta ar negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem (Cozzarelli et al., 2001; Zucker & Weiner, 1993).

Līdz šim tieši nav izvērtēta saistība starp nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem. Buloka ar kolēģiem (Bullock et al., 2003) nabadzības atribūcijas aptaujai pievienoja apgalvojumus, kas raksturo diskrimināciju un ģimenes vidi. Viņi ieguva nabadzības atribūcijas aptaujas četru faktoru atrisinājumu: nabadzības individuālistiskā atribūcija, nabadzības ekonomiskā/strukturālā atribūcija, nabadzības aizspriedumu/strukturālā atribūcija, nabadzības ģimenes/fatālistiskā atribūcija (Bullock et al., 2003). Savā pētījumā viņi neizvērtē nabadzības atribūcijas saistību ar attieksmi pret trūcīgajiem, tādēļ nav zināms, kādas ir nabadzības fatālistiskās/ģimenes atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem savstarpējās attiecības (Bullock et al., 2003). Izvērtējot nabadzības fatālistiskās atribūcijas saistību ar attieksmi pret

trūcīgajiem, Zukers un Vainers (Zucker & Weiner, 1993) atklāja, ka nabadzības fatālistiskā atribūcija nav saistīta ar afektīvo attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt ir pozitīvi saistīta ar uzvedības nodomu attiecībā pret trūcīgajiem (personīgā palīdzība, valsts palīdzība). Iegūtos rādītājus nevar viennozīmīgi salīdzināt, jo šajā pētījumā nabadzības fatālistiskā atribūcija ietver arī ģimenes situācijas raksturojošus apgalvojumus, piemēram: „Nabadzības cēlonis ir, ja cilvēki nāk no daudzbērnu ģimenēm”; „Nabadzības cēlonis ir, ja cilvēks nāk no viena vecāka ģimenes”. Iegūtie rezultāti daļēji apstiprina atribūcijas un attieksmes pētījumos iegūtos rezultātus un ir saskaņā ar izvirzīto hipotēzi.

Pārbaudot pētījumā izvirzīto trešo hipotēzi, ka *izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem*, tā neapstiprinājās. Tika atklāts, ka identifikācija ar trūcīgajiem neprognozē attieksmi pret trūcīgajiem.

Saskaņā ar sociālās identitātes teoriju identifikācija ar iekšgrupu ir saistīta ar pozitīvu attieksmi pret iekšgrupu, turpretim ar mazāk pozitīvu attieksmi vai aizspriedumiem pret ārgrupu. Arī Hinkle un Brauns (Hinkle & Brown, 1990) secina, ka grupas identifikācija ir saistīta ar labvēlīgāku attieksmi pret iekšgrupu. Tādēļ nav skaidrs, kāpēc identifikācijas ar trūcīgajiem saistība ar attieksmi pret trūcīgajiem neguva apstiprinājumu. Iegūtie aprakstošās statistikas rezultāti atklāj, ka respondentiem ir izteikta identifikācija ar trūcīgajiem, savukārt attieksme pret trūcīgajiem ir negatīva. Iegūtie rādītāji ir pretrunīgi, kas var būt par iemeslu, ka nav iegūts 3. hipotēzes apstiprinājums.

Pētījumā tika izvirzīti šādi papildus jautājumi: *Vai respondentu vecums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?; Vai pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās?*

Pētījumā iegūtie rezultāti atklāj, ka, pieaugot vecumam, respondenti izteiktāk identificējas ar trūcīgajiem un izteiktāk veido nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju. Savukārt netika konstatēta respondentu vecuma saistība ar nabadzības individuālistisko atribūciju, nabadzības strukturālo atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem. Iepriekšējo pētījumu rezultāti parādījuši, ka pastāv saistība starp respondentu vecumu un attieksmi pret trūcīgajiem (Rehner et al., 1997), kā arī nabadzības atribūciju (Feagin, 1972a; Feather, 1974). Rēners ar kolēģiem (Rehner et al., 1997) atklāja, ka īpaši gados vecāki sociālie darbinieki veido pozitīvu attieksmi pret trūcīgajiem. Nabadzības individuālistisko atribūciju kā nozīmīgu norāda gados vecāki respondenti (Feagin, 1972a; Feather, 1974), savukārt nabadzību strukturāli skaidro respondenti, kas jaunāki par 30 gadiem (Feagin, 1972a).

Tika atklāts, ka identifikācija ar trūcīgajiem, nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija un nabadzības strukturālā atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem atšķiras dažādās izglītības līmeņa

grupās. Savukārt nepastāv izglītības līmeņu grupu atšķirības nabadzības individuālistiskajā atribūcijā. Identifikācija ar trūcīgajiem izteiktāka ir respondentiem ar pamatizglītību, savukārt identifikācija ar trūcīgajiem ir mazāk izteikta respondentiem ar augstāko izglītību. Tāpat tika noskaidrots, ka respondenti ar pamatizglītību un vidējo izglītību izteiktāk nabadzību skaidro strukturāli, savukārt respondenti ar augstāko izglītību - individuālistiski. Iepriekšējie pētījumi ir atklājuši, ka nabadzības individuālistisko skaidrojumu sniedz respondenti ar augstāku izglītības līmeni, savukārt ar zemāku izglītības līmeni - strukturālo skaidrojumu (Feagin, 1972a; Feather, 1974; Furnham, 1982). Respondenti ar augstāko izglītību ir pozitīvāka attieksme pret trūcīgajiem, respondenti ar pamatizglītību – negatīvāka. Kopumā var secināt, ka izglītība ir nozīmīgs faktors, identificējoties ar trūcīgajiem, skaidrojot nabadzību un veidojot attieksmi pret trūcīgajiem.

Apkopojot iegūtos identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem savstarpējo saistību rādītājus izlasei kopumā, var secināt, ka multiplās mediācijas modelis neguva apstiprinājumu, jo nabadzības atribūcija ir saistīti atsevišķi ar identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem. Tika atklāts, ka izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju un strukturālo atribūciju, savukārt izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

Tāpat arī tika atklāts, ka respondentu vecums ir būtiski saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem un nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūciju, savukārt izglītība ir nozīmīgs faktors, identificējoties ar trūcīgajiem, skaidrojot nabadzību un veidojot attieksmi pret trūcīgajiem.

Identifikācija ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem trūcīgo izlasē

Izvērtējot vidējos rādītājus, jāsecina, ka trūcīgie izteikti identificējas ar trūcīgajiem. Saskaņā ar sociālās identitātes teoriju piederība trūcīgo grupai var apdraudēt indivīda pozitīvu sociālo identitāti un identifikācija ar grupu var būt apgrūtināta. Lai sasniegtu un saglabātu pozitīvu sociālo identitāti, trūcīgie var izmantot kādu no trīs izturēšanās stratēģijām. Trūcīgo izteikta identifikācija ar trūcīgajiem liecina, ka indivīds, iespējams, izmanto sociālo kreativitāti vai sociālo konkurenci. Tā kā trūcīgajiem bieži vien nav iespējams izkļūt no materiālajām grūtībām, indivīds nevar lietot individuālo mobilitāti un pāriet uz augstāka statusa grupu. Indivīdam ir grūti noliegt piederību trūcīgo grupai, jo trūcīgā statuss tiek oficiāli piešķirts. Tāpat arī svarīgi apzināties, ka cilvēkiem ar viszemākajiem ienākumiem trūcīgā statuss var sniegt noteiktas priekšrocības (piemēram, iespēju pretendēt uz dažādiem sociālajiem pabalstiem, iespēju saņemt dažādus atvieglojumus).

Starpgrupu atribūcijas kļūdas pieļaušana, skaidrojot nabadzības cēloņus, var liecināt par sociālās konkurences izmantošanu, saglabājot un uzturot pozitīvu sociālo identitāti. Rezultāti atklāj, ka trūcīgie pieļauj starpgrupu atribūcijas kļūdu. Trūcīgie kā nozīmīgāko norāda

nabadzības strukturālo atribūciju, savukārt kā otru nozīmīgāko min nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, bet trešo norāda nabadzības individuālistisko atribūciju. Saskaņā ar grupu apstiprinošo kļūdu trūcīgajiem nabadzība ir jāskaidro ar situācijas iemesliem, kas šajā pētījumā arī guva apstiprinājumu. Šeks (Shek, 2004b), analizējot trūcīgo ķīniešu nabadzības atribūciju, atklāja, ka pusaudžiem laika gaitā samazinās tendence nabadzību skaidrot ar personiskajām problēmām. Savukārt citos pētījumos tika gūts apstiprinājums, ka trūcīgie nabadzību skaidro saskaņā ar starpgrupu atribūcijas kļūdu, veidojot nabadzības strukturālo atribūciju (Bullock, 1999; Bullock, 2004; Bullock & Limbert, 2003). Sekombs (Seccombe, 1999, kā minēts Bullock, 2004) norāda, ka trūcīgie savu finansiālo statusu raksturo strukturāli, savukārt nabadzības individuālistisko atribūciju lieto, kad raksturo citu trūcīgo nabadzību.

Pārsteidzošus rezultātus parāda trūcīgo attieksmes pret trūcīgajiem izpēte. Trūcīgajiem ir tendence veidot negatīvāku attieksmi pret citiem trūcīgajiem, kas ir pretēji gaidītajam. Tā kā pētījumi par trūcīgo attieksmi pret trūcīgajiem agrāk nav veikti, iegūtos rādītājus nav iespējams izvērtēt salīdzinājumā ar citiem pētījumiem.

Lai sasniegtu vienu no pētījuma mērķiem un noskaidrotu, vai trūcīgajiem mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem ir pamatā starpgrupu atribūcijas kļūdas mazināšanai, pētījumā tika pārbaudīta identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem savstarpējā saistība. Sākotnēji pārbaudot, vai trūcīgajiem nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem, pētījuma rezultāti atklāj, ka nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem. Tika arī konstatēts, ka trūcīgajiem nabadzības individuālistiskā atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt nabadzības strukturālā atribūcija un nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija nav mediatori saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem.

Pārbaudot pētījumā izvirzīto ceturto hipotēzi, ka *trūcīgajiem mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības individuālistisko atribūciju*, tā netika apstiprināta. Pētījuma rezultāti atklāja, ka izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, nabadzības individuālistisko atribūciju un nabadzības strukturālo atribūciju.

Izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, kas ir saskaņā ar starpgrupu atribūcijas kļūdu, bet nav skaidrs, kāpēc izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē arī izteiktāku nabadzības individuālistisko atribūciju. Viens no skaidrojumiem varētu būt saistīts ar to, ka šajā pētījumā netika diferencēts, vai trūcīgais skaidro savu vai citu trūcīgo nabadzību. Sekomba (Seccombe, 1999, kā minēts Bullock, 2004) atklāja, ka trūcīgie savu finansiālo statusu raksturo strukturāli, savukārt individuālistisko atribūciju lieto, kad raksturo citu trūcīgo nabadzības

cēloņus. Pastāv iespēja, ka trūcīgie, aizpildot nabadzības atribūcijas aptauju, domāja gan par savu, gan arī par citu trūcīgo nabadzības cēloņiem. Tādēļ iegūtie nabadzības atribūcijas rādītāji trūcīgo izlasē varētu ietekmēt saistību starp identifikāciju ar trūcīgajiem un nabadzības atribūciju. Tā kā darbā netika diferencēts nabadzības atribūcijas izvērtējums, tas ir darba trūkums.

Pārbaudot pētījumā izvirzīto piekto hipotēzi, ka *trūcīgajiem izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem*, tā tika apstiprināta. Iegūtie rezultāti parāda, ka izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem. Iegūtie rezultāti ir saskaņā ar iepriekš veiktajiem pētījumiem un kopējā izlasē iegūtajiem rezultātiem. Iztirzājuma daļā iegūtie rezultāti jau iepriekš ir analizēti.

Pārbaudot pētījumā izvirzīto sesto hipotēzi, ka *trūcīgajiem mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem*, tika konstatēts, ka identifikācija ar trūcīgajiem neprognozē attieksmi pret trūcīgajiem.

Izvirzītā hipotēze tika pamatota ar sociālās identitātes pieeju, kur iekšgrupas identifikācija ir saistīta ar pozitīvu attieksmi pret iekšgrupu. Brūvers (Brewer, 1999) norāda, ka indivīda iekļaušanās grupā veicina pozitīvu attieksmi pret iekšgrupu. Viņš arī norāda, ka pozitīva attieksme pret iekšgrupu veidojas sociālās salīdzināšanās procesā, kur iekšgrupa tiek uztverta kā labāka par ārgrupu (Brewer, 1999). Tā kā trūcīgie pieder zema statusa grupai, saskaņā ar sociālās identitātes teoriju viņu pozitīvā sociālā identitāte var tikt apdraudēta. Saskaņā ar sociālās identitātes teoriju indivīds var izmantot kādu no trīs izturēšanās stratēģijām, kas var arī veicināt mazāk izteiktu identifikāciju ar trūcīgajiem. Saskaņā ar „Es” kategorizācijas teoriju sociālais konteksts ir mainīgs, līdz ar to mainīgas var būt arī kategorijas, kurās trūcīgais sevi vērtē. Tātad trūcīgais var identificēties ar kādu citu noteiktā kontekstā nozīmīgāku sociālo grupu. Pētījumā sestā hipotēze neguva apstiprinājumu, jo trūcīgie identificējas ar trūcīgajiem. Netika konstatēts, ka identifikācija ar trūcīgajiem ir tieši saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem.

Lai pārbaudītu dažādu sociāldemogrāfisko faktoru (trūcīgā statusa ilgums, vecums) iespējamo saistību ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem trūcīgo izlasē, tika izvirzīti šādi pētījuma papildus jautājumi: *Vai trūcīgajiem trūcīgā statusa ilgums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?; Vai trūcīgajiem vecums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?*

Pētījumā netika konstatēts, ka trūcīgo statusa ilgums būtu saistīts ar kādu no šiem mainīgajiem. Kā norāda Harpers (Harper, 1996), lielākais nabadzības atribūciju pētījumu trūkums ir tas, ka nabadzības atribūcija tiek novērtēta kā stabila laikā un dažādās situācijās. Šeks (Shek, 2004b) savā longitudinālajā pētījumā neguva apstiprinājumu, ka trūcīgajiem, atrodoties

trūcīgo statusā ilgākā laika periodā, nabadzības atribūcija mainītos. Viņš arī uzsvēra, ka ar vienu gadu varētu nepietikt, lai secinātu par nabadzības atribūcijas dinamiku (Shek, 2004b).

Viens no darba ierobežojumiem ir tas, ka trūcīgie savu trūcīgā statusu norādījuši paši, kas nav pietiekami precīzs salīdzinājumā ar oficiālajiem sociālā dienesta datiem. No otras puses, cilvēki, kas nonāk materiālās grūtībās, tikai pēc ilgāka laika saņem trūcīgā statusu un tas ne vienmēr atspoguļo trūcīgo materiālo grūtību ilgumu. Tādēļ var uzskatīt, ka trūcīgā statusa ilguma novērtējums nav pietiekami precīzs, lai raksturotu to kā nozīmīgu mainīgo.

Pētījuma rezultāti parādīja, ka, palielinoties trūcīgo vecumam, samazinās nabadzības strukturālā atribūcija. Savukārt, palielinoties vecumam, pieaug pozitīvāka attieksme pret trūcīgajiem.

Pētījumā būtiski bija pārbaudīt, vai trūcīgajiem pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās?

Izglītības līmenis trūcīgajiem ir nozīmīgs faktors, kas nosaka identifikāciju ar trūcīgajiem un nabadzības strukturālo atribūciju. Trūcīgajiem ar pamatizglītību ir izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem, savukārt trūcīgajiem ar augstāko izglītību ir mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem. Trūcīgie ar pamatizglītību skaidro nabadzību ar strukturālajiem faktoriem daudz izteiktāk nekā trūcīgie ar augstāko izglītību.

Apkopojot iegūtos identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem savstarpējo saistību rādītājus trūcīgo izlasē, tika atklāts, ka identifikācija ar trūcīgajiem nav tieši saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem, bet tā ir netieši saistīta caur nabadzības atribūciju. Tika atklāts, ka izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktu nabadzības individuālistisko atribūciju, nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju. Savukārt izteikta nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem. Tika arī atklāts, ka trūcīgo vecums ir saistīts ar nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem, savukārt izglītība ir nozīmīgs faktors, identificējoties ar trūcīgajiem un skaidrojot nabadzību.

Identifikācija ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem sociālo darbinieku izlasē

Tā kā iepriekšējie nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem rādītāji sociālo darbinieku izlasē bija pretrunīgi, tika izvirzīts pieņēmums, ka sociālajiem darbiniekiem var būt izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem. Lai sasniegtu vienu no pētījuma mērķiem un noskaidrotu, vai sociālajiem darbiniekiem izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem ir cēlonis starpgrupu atribūcijas kļūdas mazināšanai un pozitīvas attieksmes veidošanai pret ārgrupu, tika izvērtēta

identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem savstarpējā saistība.

Pārbaudot pētījumā izvirzīto septīto hipotēzi, ka *sociālajiem darbiniekiem izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju*, tika atklāts, ka identifikācija ar trūcīgajiem neprognozē nabadzības atribūciju. Netika gūts apstiprinājums arī izvirzītajai devītajai hipotēzei, ka *sociālajiem darbiniekiem izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem*.

Analizējot pētījumā iegūtos vidējos rādītājus, tika konstatēts, ka sociālajiem darbiniekiem ir mazāk izteikta identifikācija ar trūcīgajiem, kas savukārt var veicināt starpgrupu atribūcijas kļūdu un negatīvas attieksmes pret trūcīgajiem veidošanos.

Sociālie darbinieki kā nozīmīgāko norāda nabadzības individuālistisko atribūciju. Lai arī iegūtie rādītāji ir saskaņā ar starpgrupu atribūcijas kļūdu, tie ir pretrunā ar iepriekšējo pētījumu rezultātiem, kuros sociālie darbinieki un sociālā darba studenti nabadzību skaidro strukturāli (Bullock, 2004; Ljubotina & Ljubotina, 2007; Sun, 2001). Sociālajiem darbiniekiem ir tendence veidot negatīvu attieksmi pret trūcīgajiem. Iegūtie rādītāji ir pretrunā ar iepriekšējo pētījumu rezultātiem, kuros tika atklāts, ka sociālajiem darbiniekiem ir pozitīva attieksme pret trūcīgajiem (Rehner et al., 1997). Viens no skaidrojumiem šādai krasai atšķirībai ar citu valstu pētījumiem varētu būt tas, ka Latvijā sociālā sistēma, sociālo darbinieku izglītība un sociālā darba profesija ir visai jauna. Tāpat pastāv iespēja, ka trūcīgie klienti dažādās valstīs atšķiras, tādējādi tas var ietekmēt gan nabadzības atribūcijas, gan arī attieksmes pret trūcīgajiem veidošanos.

Tā kā pētījumā iegūtie nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem vidējie rādītāji ir pretrunā ar līdz šim veikto pētījumu rezultātiem, tad šajā pētījumā tika noraidīts, ka ciešas attiecības ir grupu apstiprinošās kļūdas mazināšanās cēlonis attiecībā pret ārgrupu. Tika arī noraidīta „Es” paplašināšanās modeļa hipotēze par „citu grupu iekļaušanu sevī”.

Pārbaudot pētījumā izvirzīto astoto hipotēzi, ka *sociālajiem darbiniekiem izteiktāka nabadzības strukturālā atribūcija un nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija prognozē pozitīvāku attieksmi pret trūcīgajiem*, tā neguva apstiprinājumu. Savukārt tika konstatēts, ka izteikta individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem, kas ir saskaņā ar veiktajiem pētījumiem (Cozzarelli et al., 2001; Zucker & Weiner, 1993). Nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem savstarpējā saistība tika analizēta jau iztirzājumā, aprakstot otrās hipotēzes rezultātus.

Pētījumā tika izvirzīti šādi papildus jautājumi: *Vai sociālajiem darbiniekiem darba stāža ilgums sociālajā dienestā ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?; Vai sociālajiem darbiniekiem vecums ir saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem?; Vai sociālajiem darbiniekiem*

ar augstāko izglītību un sociālajiem darbiniekiem ar vidējo izglītību pastāv identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem atšķirības?

Pētījumā netika gūts apstiprinājums, ka sociālajiem darbiniekiem darba stāža ilgums sociālajā dienestā un sociālajiem darbiniekiem vecums būtu saistīts ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem. Rēners ar kolēģiem (Rehner et al., 1997) atklāj saistību starp sociālo darbinieku darba stāžu darbā ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem, secinot, ka sociālie darbinieki, kam ir lielāka praktiskā darba pieredze, tiecas veidot pozitīvu attieksmi pret trūcīgajiem. Viņi arī atklāja, ka īpaši gados vecāki sociālie darbinieki veido pozitīvu attieksmi pret trūcīgajiem (Rehner et al., 1997).

Viens no skaidrojumiem, kāpēc izvirzītie papildus jautājumi neguva apstiprinājumu, varētu būt saistīts ar to, ka valstīs, kurās tikusi veikta nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem izpēte (piemēram, Ķīna, ASV), sociālie dienesti ir jau ar pietiekami ilgu vēsturi. Savukārt sociālie dienesti ir visai jauna sociālā institūcija Latvijā, kas var ietekmēt arī sociālo darbinieku darba stāža ilguma saistību ar nabadzības atribūciju, kā arī attieksmi pret trūcīgajiem. Sākotnēji sociālajos dienestos sāka strādāt cilvēki bez īpašas profesionālās sagatavotības vai tikko bija sākuši mācīties par sociālo darbinieku. Daļa cilvēku pārkvalificējās no citām profesijām par sociālajiem darbiniekiem. Šobrīd jau visiem sociālajiem darbiniekiem ir atbilstoša izglītība. Tāpat arī pašu trūcīgo grupa ir ļoti mainīga. Trūcīgo statuss biežāk tiek piešķirts pensionāriem un ģimenēm ar bērniem. Pakāpeniski veidojas hronisko trūcīgo grupa, kura ir atkarīga no sociālo dienestu palīdzības. Savukārt 2009. gadā ekonomiskās krīzes ietekmē trūcīgo statuss tika piešķirts arī cilvēkiem, kuri strādā par minimāliem ienākumiem, un bezdarbniekiem.

Tika atklāts, ka sociālajiem darbiniekiem ar augstāko izglītību ir pozitīvāka attieksme pret trūcīgajiem, savukārt sociālajiem darbiniekiem ar vidējo izglītību - negatīvāka attieksme pret trūcīgajiem. Šie rezultāti ir saskaņā ar iepriekš veikto pētījumu rezultātiem. Identifikācijas ar trūcīgajiem un nabadzības atribūcijas atšķirības dažādās izglītības līmeņa grupās netika konstatētas.

Apkopojot rezultātus, var secināt, ka sociālajiem darbiniekiem nepastāv izteikta identifikācija ar trūcīgajiem, kas ir par iemeslu, ka identifikācija ar trūcīgajiem nav saistīta ar nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem. Tātad sociālie darbinieki ir ārgrupa attiecībā pret nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem mērījumiem.

Pētījuma ierobežojumi

Pētījumam ir vairāki ierobežojumi. Pētījums tika veikts Rīgā, tādēļ būtiski būtu pētījumā iekļaut respondentus no visiem Latvijas reģioniem. Pētījuma dalībnieki ir latviski runājošas sievietes. Liels skaits Rīgā dzīvojošo trūcīgo ir vīrieši un krieviski runājošie, tādēļ pētījumu ir ieteicams veikt lielākā izlasē, kurā tiktu iekļauti gan vīrieši, gan arī krieviski runājošie.

Sociālajos dienestos strādā ne tikai sociālie darbinieki, bet arī sociālās palīdzības organizatori, kuru darba specifika un izglītība atšķiras no sociālajiem darbiniekiem. Interesanti būtu izvērtēt arī sociālo palīdzības organizatoru nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem.

Turpmākie pētījuma virzieni

Turpmāk, novērtējot trūcīgo nabadzības atribūciju, būtu nepieciešams diferencēt, vai trūcīgais skaidro savus nabadzības cēloņus vai citu trūcīgo nabadzības cēloņus. Tāpat būtu jāizvērtē sociālo darbinieku identifikācija ar trūcīgajiem, izvēloties piemērotāku mērījuma instrumentu, kas pamatots ar „Es” paplašināšanās modeli.

Lai novērtētu trūcīgā statusa ilguma trūcīgajiem un sociālo darbinieku darba stāža ilguma sociālajā dienestā saistību ar identifikāciju ar trūcīgajiem, nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem, būtu ieteicams veikt identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem longitudinālu izpēti.

4.1. Pētījuma praktiskais lietojums

Šī pētījuma praktiskais lietojums saistīts ar nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem izvērtējumu sociālo darbinieku un trūcīgo izlasē. Sociālajiem darbiniekiem un trūcīgajiem kontaktējoties, veidojas savstarpēja izpratne par nabadzības cēloņiem, kas, savukārt, ietekmē attieksmi pret trūcīgajiem veidošanos. Iegūtie trūcīgo nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem rādītāji varētu būt informatīvi sociālajiem darbiniekiem darbā ar trūcīgo klientu. Savukārt sociālo darbinieku nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem rādītāji varētu būt interesanti sociālo politiku veidotājiem Latvijā, kā arī augstākās izglītības iestādēm, kas īsteno sociālo darbinieku apmācību.

Apzinoties, kā trūcīgie skaidro nabadzības cēloņus, tas ļauj sociālajiem darbiniekiem izvērtēt, kādu palīdzību bez pabalsta piešķiršanas piemērot trūcīgajiem. Pēc Šeka (Shek, 2004a) domām: „Ja trūcīgie ir pārliecināti, ka viņu nelabvēlīgās ekonomiskās situācijas pamatā ir apkārtējā vide, pār kuru viņiem nav kontroles, viņi var neko nedarīt un justies frustrēti. No otras puses, ja trūcīgie ir pārliecināti, ka viņu trūcīgā situācija ir viņu pašu nekompetences dēļ, viņi var justies bezpalīdzīgi un depresīvi” (240.lpp.). Tika konstatēts, ka trūcīgie skaidro nabadzību strukturāli, piemēram: „nabadzības cēlonis ir valdības neieinteresētībā uzlabot trūcīgo stāvokli”; „nabadzības cēlonis ir darbs bez sociālajām garantijām”, „nabadzības cēlonis ir zemi atalgots darbs”; „nabadzības cēlonis ir aizspriedumi un diskriminācija, pieņemot darbā un paaugstinot amatā”. Šajā gadījumā trūcīgajiem bez materiālās palīdzības būtu jāsniedz atbilstoša psiholoģiskā palīdzība, lai trūcīgais nekļūtu par sociālo dienestu patstāvīgu klientu, bet uzņemtos arī pats atbildību par savu materiālo situāciju.

Attieksmes pret trūcīgajiem rādītāji atklāj, ka trūcīgie pret citiem trūcīgajiem veido negatīvu attieksmi. Aptaujājot trūcīgos, tika novērots, ka bieži vien paši trūcīgie sevi distancē no citiem trūcīgajiem, veidojot negatīvu attieksmi pret tiem.

Pētījumā tika konstatēts, ka trūcīgajiem ar pamatizglītību ir izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem, savukārt trūcīgajiem ar augtāko izglītību ir mazāka identifikācija ar trūcīgajiem. Var hipotētiski pieņemt, ka trūcīgajiem, kuriem ir augstākā izglītība ir grūtāk pieņemt pašreizējo situāciju – trūcīgā statusu.

Sociālo darbinieku nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem rādītāji ir ļoti informatīvi, lai atklātu, kā tiek definēti nabadzības cēloņi un kāda ir attieksme pret trūcīgo klientu. Tika atklāts, ka sociālie darbinieki nabadzību skaidro individuālistiski, piemēram: „nabadzības cēlonis ir izglītības trūkums”, „nabadzības cēlonis ir nespēja saprātīgi taupīt, tērēt un pārvaldīt naudu”, „nabadzības cēlonis ir cilvēku motivācijas trūkums, kas rodas dzīvojot no sociālās palīdzības”; „nabadzības cēlonis ir atkarības problēmas (piemēram: alkohola, narkotikas, azartspēļu atkarība u.c.)”. Tātad sociālie darbinieki uzskata, ka nabadzībā ir vainojams pats trūcīgais. Izvērtējot attieksmes pret trūcīgajiem rādītājus, jāsecina, ka attieksme pret trūcīgajiem ir negatīva. Iegūtie rādītāji ir pārsteidzoši un pretrunā ar citu valstu sociālo darbinieku nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem rādītājiem, kā arī ar pašu sociālo darbinieku darba misiju.

Lai mazinātu negatīvo attieksmi pret trūcīgo klientu, sociālajiem darbiniekiem noteikti vajadzētu nodrošināt supervīzijas, kur sociālie darbinieki varētu saņemt profesionāļu padomu un atbalstu grūtajā darbā.

4.2. Secinājumi

1. Iegūtie pētījuma rezultāti kopējā izlasē parāda, ka izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, turpretī izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem. Identifikācija ar trūcīgajiem nav saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem.
2. Kopējā izlasē respondentu vecums ir saistīts ar nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju un identifikāciju ar trūcīgajiem.
3. Kopējā izlasē identifikācija ar trūcīgajiem, nabadzības fatālistiskā/ģimenes atribūcija, nabadzības strukturālā atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem atšķiras dažādās izglītības līmeņa grupās.
4. Kopējā izlasē nabadzības atribūcija nav mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem.

5. Trūcīgajiem izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju, nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju un nabadzības individuālistisko atribūciju. Ir atklāts, ka izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.
6. Trūcīgajiem nabadzības atribūcija un nabadzības individuālistiskā atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem.
7. Trūcīgajiem identifikācija ar trūcīgajiem nav saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem.
8. Trūcīgajiem vecums ir saistīts ar attieksmi pret trūcīgajiem.
9. Trūcīgajiem identifikācija ar trūcīgajiem un nabadzības strukturālā atribūcija atšķiras dažādās izglītības līmeņa grupās.
10. Sociālajiem darbiniekiem izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.
11. Sociālajiem darbiniekiem identifikācija ar trūcīgajiem neprognozē nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem.
12. Sociālajiem darbiniekiem attieksme pret trūcīgajiem atšķiras dažādās izglītības līmeņa grupās.
13. Nabadzības atribūcijas aptaujas un attieksmes pret trūcīgajiem aptaujas adaptācija latviešu valodā ir ticami un valīdi instrumenti. Nabadzības atribūcijas aptauja novērtē dažādus nabadzības cēloņus, turpretim attieksmes pret trūcīgajiem aptauja novērtē attieksmi pret trūcīgajiem.

Nobeigums

Līdz šim nabadzības atribūcijas un attieksme pret trūcīgajiem izpēte ir veikta dažādās sociālajās grupās pēc to objektīvo rādītāju novērtējuma, neņemot vērā, vai indivīds identificē sevi ar trūcīgo grupu vai nē. Pētījumos tika konstatēts, ka nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem ir savstarpēji saistītas (Zucker & Weiner, 1993; Cozzarelli et al., 2001), savukārt identifikācijas ar trūcīgajiem saistība ar nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem nav tikusi izvērtēta.

Analizējot nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem pētījumu rezultātus starpgrupu kontekstā, jāsecina, ka sociālo darbinieku, sociālā darba studentu un trūcīgo nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem rādītāji ir pretrunīgi. Sociālie darbinieki un sociālā darba studenti nabadzību skaidro strukturāli (Bullock, 2004; Ljubotina & Ljubotina, 2007; Sun, 2001), savukārt, pusaudžiem no trūcīgajām ģimenēm, kuri ilgāk dzīvo nabadzībā, samazinās tendence nabadzību skaidrot ar personiskām problēmām (Shek, 2004b). Iegūtie nabadzības atribūcijas rādītāji sociālo darbinieku un trūcīgo izlasēs ir pretrunā ar starpgrupu

atribūcijas kļūdu, kur pastāv tendence iekšgrupas pozitīvu un ārgrupas negatīvu rīcību skaidrot internāli, bet iekšgrupas negatīvu un ārgrupas pozitīvu rīcību - eksternāli (Hewstone, 1990). Tika atklāts, ka sociālajiem darbiniekiem ir pozitīva attieksme pret trūcīgajiem (Rehner et al., 1997), kā arī sociālā darba studiju programmas studentiem, salīdzinot ar uzņēmējdarbības studiju programmas studentiem, ir pozitīvāka attieksme pret trūcīgajiem (Atherton et al., 1993; Weaver & Yun, 2010). Saskaņā ar sociālās identitātes teoriju iekšgrupas identifikācija ir saistīta ar mazāk pozitīvu attieksmi pret ārgrupu. Pētījumi arī parāda, ka ne vienmēr attieksmei pret ārgrupu ir tendence būt mazāk pozitīvai, tāpēc saskaņā ar „Es” paplašināšanās modeli tika ierosināts, ka, samazinoties negatīvajai attieksmei pret ārgrupu, sociālajiem darbiniekiem ir notikusi ārgrupas iekļaušana sevī (identifikācija ar ārgrupu).

Pētījuma mērķis bija noskaidrot, vai identifikācija ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem ir savstarpēji saistītas, kā arī izvērtēt identifikācijas ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcijas un attieksmes pret trūcīgajiem savstarpējo saistību atsevišķi trūcīgajiem un sociālajiem darbiniekiem. Papildus tika noskaidrots, vai nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem. Lai sasniegtu pētījuma mērķi, tika izvirzītas *pētījuma hipotēzes*, kuras pārbaudīja, vai identifikācija ar trūcīgajiem prognozē nabadzības atribūciju; vai identifikācijas ar trūcīgajiem prognozē attieksmi pret trūcīgajiem; vai nabadzības atribūcija prognozē attieksmi pret trūcīgajiem. *Lai pārbaudītu pētījuma hipotēzes*, pirmkārt, pētījumā tika adaptēta Nabadzības atribūcijas, Attieksmes pret trūcīgajiem un Identifikācijas ar grupas aptaujas. Otrkārt, pētījuma izlase tika veidota no trūcīgajiem un sociālajiem darbiniekiem, kuriem bija jānovērtē identifikācija ar trūcīgajiem, nabadzības atribūcija un attieksme pret trūcīgajiem.

Pētījuma rezultāti atklāj, ka kopējā izlasē izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības strukturālo atribūciju un nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, kas ir saskaņā ar grupu apstiprinošo kļūdu. Izvērtējot, vai nabadzības atribūcija prognozē attieksmi pret trūcīgajiem, iegūtie rezultāti ir saskaņā ar iepriekšējo pētījumu atziņām (Cozzarelli et al., 2001; Zucker & Weiner, 1993). Izteiktāka nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem. Identifikācija ar trūcīgajiem nav saistīta ar attieksmi pret trūcīgajiem. Netika konstatēts, ka nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju un attieksmi pret trūcīgajiem. Kopumā var secināt, ka identifikācija ar trūcīgajiem ir nozīmīgs nabadzības atribūcijas prognozētājs un, izvērtējot nabadzības atribūciju dažādās grupās pēc to objektīvajiem rādītājiem, ir jāņem vērā arī tas, vai indivīds identificēsies ar trūcīgajiem vai nē.

Trūcīgo izlasē tika konstatēts, ka izteiktāka identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības fatālistisko/ģimenes atribūciju, nabadzības individuālistisko atribūciju un nabadzības strukturālo atribūciju. Iegūtie rādītāji daļēji saskan ar starpgrupu atribūcijas kļūdu, jo tika atklāts, ka izteikta identifikācija ar trūcīgajiem prognozē izteiktāku nabadzības

individuālistisko atribūciju. Tika arī konstatēts, ka identifikācija ar trūcīgajiem neprognozē attieksmi pret trūcīgajiem, bet tai ir netieša ietekme caur nabadzības atribūciju un nabadzības individuālistisko atribūciju.

Sociālo darbinieku izlasē tika atklāts, ka identifikācija ar trūcīgajiem nav saistīta ar nabadzības atribūciju un attieksmi pret trūcīgajiem, kas noraida hipotēzi par citu grupu iekļaušanu sevī. Pētījuma rezultāti parāda, ka gan trūcīgajiem, gan sociālajiem darbiniekiem izteikta nabadzības individuālistiskā atribūcija prognozē negatīvāku attieksmi pret trūcīgajiem.

Pētījumā pirmo reizi tika izvērtēta: 1) sociālo darbinieku un trūcīgo identifikācija ar trūcīgajiem; 2) trūcīgo attieksme pret citiem trūcīgajiem; 3) identifikācijas ar trūcīgajiem saistība ar attieksmi pret trūcīgajiem; 4) identifikācijas ar trūcīgajiem saistība ar nabadzības atribūciju; 5) noskaidrots, vai nabadzības atribūcija ir mediators saistībai starp identifikāciju ar trūcīgajiem un attieksmi pret trūcīgajiem.

Izmantotās literatūras saraksts

- Aasland, A. (2006). Latvijas iedzīvotāju attieksme pret labklājības sistēmu. *Sociālā atstumtība un sociālā iekļaušana: situācijas izvērtējums Latvijā. Zinātnisko rakstu krājums*. (pp. 73-91). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Abouchedid, K., & Nasser, R. (2001). Poverty Attitudes and their determinants in Lebanon's plural society. *Journal of Economic Psychology*, 22, 271-283.
- Abouchedid, K., & Nasser, R. (2002). Attributions of responsibility for poverty among Lebanese and Portuguese university students: a cross-cultural comparison. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 33(1), 25-36.
- Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Alvarez, A., & Juang, L. (2010). Filipino Americans and racism: A multiple mediation model of coping. *Journal of Counseling Psychology* 57, 167-178.
- Aron, A., & Aron, E. N. (1986). *Love and the expansion of self: understanding attraction and satisfaction*. New York: Hemisphere.
- Aron, A., Aron, E. N., & Norman, C. (2004). Self-expansion model of motivation and cognition in close relationships and beyond. In M. B. Brewer & M. Hewstone (Eds.), *Self and social identity* (pp.99 - 123). Malden, MA: Blackwell.
- Aron, A., McLaughlin-Volpe, T., Mashek, D., Lewandowski, G., Wright, S. C., & Aron, E. N. (2004). Including close others in the self. *European Review of Social Psychology*, 15, 101-132.
- Atherton, C. R., Gemmel, R. J., Haagenstad, S., Holt, D. J., Jensen, L. A., O'Hara, D. F., & Rebner, T. A. (1993). Measuring attitudes toward poverty: A New scale. *Social Work Research and Abstracts*, 29(4), 28-30.
- Batson, C.D., Sager, K., Garst, E., Kang, M., Rubchinsky, K., & Dawson, K. (1997). Is empathy-induced helping due to self-other merging? *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 495-509.
- Breckler, S. J. (1984). Empirical validation of affect, behaviour, and cognition as distinct components of attitude. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, 1191 – 205.
- Brewer, M. B. (1999). The psychology of prejudice: Ingroup love or outgroup hate? *Journal of Social Issues*, 55, 429–444.
- Brown, R., Condor, S., Matthews, A., Wade, G., & Williams, J. (1986). Explaining intergroup differentiation in an industrial organization. *Journal of Occupational Psychology*, 59, 273-286.

- Bullock, H. E., & Limbert, W. M. (2003). Scaling the Socioeconomic Ladder: low-income women's perceptions of class status and opportunity. *Journal of Social Issues, 59*(4), 693-709.
- Bullock, H. E. (1999). Attributions for poverty: a comparison of middle-class and welfare recipient attitudes. *Journal of Applied Social Psychology, 29*(10), 2059-2082.
- Bullock, H. E. (2004). From the front lines of welfare reform: an analysis of social worker and welfare recipient attitudes. *The Journal of Social Psychology, 144* (6), 571 – 588.
- Bullock, H. E., Williams, W. R., & Limbert, W. M. (2003). Predicting support for welfare policies: The impact of attributions and beliefs about inequality. *Journal of Poverty, 7*(3), 35 – 56.
- Carr, S.C., & MacLachlan, M. (1998). Actors, observers and attributions for Third World poverty: Contrasting perspectives from Malawi and Australia. *Journal of Social Psychology, 138*, 189-202.
- Choi, I., & Nisbett, R. E. (1998). Situational salience and cultural differences in the correspondence bias and actor-observer bias. *Personality and Social Psychology Bulletin, 24*, 949-960.
- Cialdini, R. B., Brown, S. L., Lewis, B. P., Luce, C., & Neuberg, S. L. (1997). Reinterpreting the empathy-altruism relationship: When one into one equals oneness. *Journal of Personality and Social Psychology, 73*, 481-494.
- Cozzarelli, C., Wilkinson, A.V., & Tagler, M. J. (2001). Attitudes toward the poor and attributions for poverty. *Journal of Social Issues, 57*(2), 207–228.
- Cozzarelli, C., Tagler M.J., & Wilkinson, A.V. (2002). Do middle class students perceive poor women and poor men differently? *Sex Roles, 47*(11), 519-529.
- Cremer, D. De. (2000). Effect of group identification on the use of attributions. *Journal of Social Psychology, 140* (2), 267-269.
- Duckitt, J., & Mphuthing, T. (1998). Group identification and intergroup attitudes: A longitudinal analysis in South Africa. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(1), 80-85.
- Duckitt, J., & Parra, C. (2004). Dimensions of group identification and out-group attitudes in four ethnic groups in New Zealand. *Basic and Applied Social Psychology 26*(4), 237-247.
- Eagly, A. H., & Chaiken, S. (1998). Attitude structure and function. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske and G. Lindzey (Eds.), *The Handbook of Social Psychology* (pp. 269-322). New York: McGraw-Hill
- Fabrigar, L. R., MacDonald, T., & Wegener, D. T. (2005). The structure of attitudes. In D. Albarracin, B. Johnson, & M. Zanna (Eds.), *The handbook of attitudes* (pp. 79-124). Mahwah, NJ: Erlbaum.

- Feagin, J. R. (1972a). Poverty: We still believe that God helps those who help themselves. *Psychology Today*, 6(11), 101-129.
- Feagin, J. R. (1972b). America's welfare stereotypes. *Social Science Quarterly*, 52(4), 921-933.
- Feagin, J. R. (1975). *Subordinating the poor: Welfare and American beliefs*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Feather, N. (1974). Explanation of poverty in Australian and American samples: the person, society and fate. *Australian Journal of Psychology*, 26(3), 199 – 216.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7(2), 117–140.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison-Wesley
- Furnham, A. (1982). Why are the poor always with us? Explanations for poverty in Great Britain. *British Journal of Social Psychology*, 21(4), 311–322.
- Gasker, J. A., & Vafeas, J. G. (2003). Starting where the student is: adapting social justice curricula to poverty attitudes. *The Journal of Baccalaureate Social Work*, 9(1), 93-110.
- Greenberg, J., Psyszczynski, T., & Solomon, S. (1986). The causes and consequences of a need of self-esteem: A terror management theory. In R.F. Baumeister (Eds.), *Public Self and Private Self* (pp. 189-212). New York: Springer Verlag.
- Harper, D. J., Wagstaff, G. F., Newton, J. T., & Harrison, K. R. (1990). Lay causal perceptions of Third World poverty and the just world theory. *Social Behavior and Personality: An international journal*, 18, 235-238.
- Harper, D.J. (1996). Accounting for poverty: from attribution to discourse. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 6(4), 249-265
- Harper, D.J., & Manasse, P.R. (1992). The just world and the third world: British explanations for poverty abroad. *Journal of Social Psychology*, 132(6), 783-785.
- Hayes, A. F. (2009). Beyond Baron and Kenny: Statistical mediation analysis in the new millennium. *Communication Monographs*, 76, 408–420.
- Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. New York: John Wiley & Sons.
- Heradstveit, D. (1981). *The Arab-Israeli conflict: Psychological obstacles to peace*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hewstone, M. (1989). *Causal attribution: From cognitive processes to cognitive beliefs*. Oxford: Blackwell.
- Hewstone, M. (1990). The 'ultimate attribution error'? A review of the literature on intergroup causal attribution. *European Journal of Social Psychology*, 20, 311-335.
- Hewstone, M. (1996). Attribution theories. In T. Manstead & M. Hewstone (Eds.), *The Blackwell Encyclopedia of Social Psychology* (pp. 66 – 71). Blackwell Publishing.

- Hewstone, M., & Jaspars, J. M. F. (1982). Intergroup relations and attribution processes. In H. Tajfel (Eds.), *Social identity and intergroup relations* (pp. 99-133). Cambridge, England, Cambridge University Press.
- Hewstone, M., & Ward, C. (1985). Ethnocentrism and causal attribution in Southeast Asia. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, 614 - 623.
- Hewstone, M., Rubin, M., & Willis, H. (2002). Intergroup-bias. *Annual Review of Psychology*, 53, 575-604.
- Hine, D. W., & Montiel, C. J. (1999). Poverty in developing nations: A cross cultural attributional analysis. *European Journal of Social Psychology*, 29(7), 943-959.
- Hinkle, S., & Brown, R. J. (1990). Intergroup comparisons and social identity: Some links and lacunae. In D. Abrams & M. A. Hogg (Eds.), *Social identity theory: Constructive and critical advances* (pp. 48-70). New York, NY: Springer-Verlag New York, Inc.
- Hogg, M. A., & Smith, J. R. (2007). Attitudes in social context: A social identity perspective. *European Review of Social Psychology*, 18, 89-131.
- Huettinger, M. (2008). Cultural dimensions in business life: Hofstede's indices for Latvia and Lithuania. *Baltic Journal of Management*, 3(3), 359-376.
- Hunter, J.A., Stringer, M., & Watson, R.P (1992) Intergroup attribution and social identity. *The Journal of Social Psychology*, 132(6), 795 - 796.
- Islam, M. R., & Hewstone, M. (1993). Intergroup attributions and affective consequences in majority and minority groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 936-950.
- Jones, E. E., & Davis, K. E. (1965). From acts to dispositions: The attribution process in person perception. In L. Berkowitz (Eds.). *Advances in experimental social psychology* (pp. 219 – 266). New Yourk: Academic Press.
- Jones, E. E., & Nisbett, R. E. (1972). The actor and the observer: divergent perceptions of the causes of behavior. In E. E. Jones, D. Kanouse, H. H. Kelly, R. E. Nisbett, S. Valins, & B. Weiner (Eds.), *Attribution: Perceiving the causes of behavior* (pp. 79-94). Morristown, NJ: General Learning Press.
- Kelley, H. H. (1972). *Causal schemata and the attribution process*. New York: General Learning Press.
- Kelley, H. H. (1973). The process of causal attribution. *American psychologist*, 28(2), 107-128.
- Kelley, H. H. (1967). Attributional theory in social psychology. In D. Levine (Eds.), *Nebraska symposium on motivation* (pp. 192-238). Lincoln: University of Nebraska Press.
- Kemdal, A.B., & Motgomery, H. (2001). Explaining own and others behavior in a controversial issue: animal experimentation. *The Journal of social psychology*, 141(6), 693-713.

- Kim, P. Y., & Park, I. J. K. (2009). Testing a multiple mediation model of Asian American college students' willingness to see a counselor. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology, 15*, 295-302.
- Kluegel, J. R., & Smith, E. R. (1986). *Beliefs about inequality: Americans' view of what is and what ought to be*. New York: Aldine de Gruyter.
- Knobe, J., & Malle, B.F. (2002). Self and other in the explanation of behavior: 30 years later. *Psychological Belgica, 42*, 113-130.
- Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde (2009). Iegūts 2011. gada 11.martā no <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/iedzivotaju-ienemumi-galvenie-raditaji-30268.html>
- Lee, F., Hallahan, M., & Herzog, T. (1996). Explaining real-life events: how culture and domain shape attributions. *Personality and Social Psychology Bulletin, 22*, 732-741.
- Leech, N., Barrett, K. C., & Morgan, G. A. (2007). *SPSS for intermediate statistics: Use and interpretation* (3rd ed.). Lawrence Erlbaum Associates.
- Lerner, M. (1980). *The belief in a just world*. New York: Plenum Press.
- Ljubotina, O. D., & Ljubotina, D. (2007). Attributions of poverty among social and non-social work students in Croatia. *Croatian Medical Journal, 48*(5), 741-749.
- MacDonald, A. P. (1972). More on the Protestant ethic. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 39*(1), 116-122.
- Manstead, T. (1996). Attitude theory and research. In T. Manstead & M. Hewstone (Eds.), *The Blackwell Encyclopedia of Social Psychology* (pp. 47 – 52). Blackwell Publishing.
- Mātes nodarbinātība un bērnu nabadzība. Monee reģionālā monitoringa ziņojums*. Rīga, Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2003.
- Miller, D.T., & Ross, M. (1975). Self-serving biases in the attribution of causality: Fact or fiction? *Psychological Bulletin, 82*, 213-225.
- Miller, J. (1984). Culture and the development of everyday social explanation. *Journal of Personality and Social Psychology, 46*, 961–978.
- MK noteikumi Nr.214 „Noteikumi par ģimeni vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu” (03.03.2009.).
- MK noteikumi Nr.791 „Noteikumi par minimālo mēneša darba algu un minimālo stundas tarifa likmi” (23.09.2008.).
- MK noteikumi Nr.550 „Kārtība, kādā aprēķināms, piešķirams, izmaksājams pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai un slēdzama vienošanās par līdzdarbību” (17. 09.2009.).
- MK noteikumi Nr.693 „Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni un pabalsta apmēru garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai” (09.12.2003.).

- Morcol, G. (1997). Lay explanations for poverty in Turkey and their determinants. *The Journal of Social Psychology, 137*(6), 728-738.
- Morris, M.W., & Peng, K. (1994). Culture and cause: American and Chinese attributions for social and physical events. *Journal of Personality and Social Psychology, 67*, 949-971.
- Muzdibayev, K. (2001). Perekhivaniye bednostji kak socialnoi neudachi: atribucija otvetsvennostji, strategii sovladaniya i indikatori deprivacii [Experience of poverty as social failure: attribution of responsibility, coping strategies and indices of deprivation]. *Sociologicheskij Zhurnal [Journal of Sociology], 1*(C), 5-32.
- Nasser, R., & Abouchdid, K. (2006). Locus of control and the attribution for poverty: comparing Lebanese and South African university students. *Social Behavior and Personality: An International Journal, 34*(7), 777-795.
- Nasser, R., Singhal, S., & Abouchdid, K. (2005). Attributions of poverty among Indian youth. *Current Research in Social Psychology, 11*(1), 1-13.
- Nisbett, R. E. (2003). *The geography of thought: how Asians and Westerners think differently ... and why*. New York: Free Press.
- Nisbett, R. E., Caputo, C., Legant, P., & Marecek, J. (1973). Behavior as seen by the actor and as seen by the observer. *Journal of Personality and Social Psychology, 27*, 154-164.
- Olson, J. M., & Maio G. R. (2003). Attitudes in social behaviour. In J. Wiley and Sons (Eds.). *Handbook of Psychology: personality and social psychology* (pp.299-327). NY: John Wiley and Sons.
- Pandey, J., Sinha, Y., Prakash, A., & Tripathi, R.C. (1982). Right-left political ideologies and attribution of the causes of poverty, *European Journal of Social Psychology, 12*, 327-331.
- Pettigrew, T. F. (1997). Generalized intergroup contact effects on prejudice. *Personality and Social Psychological Bulletin, 23*, 173-185.
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology, 49*, 65-85.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology, 90*, 751-783.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2008). How does intergroup contact reduce prejudice? meta-analytic tests of three mediators. *European Journal of Social Psychology, 38*, 922-934.
- Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2004). SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects in simple mediation models. *Behavior Research Methods, Instruments, and Computers, 36*(4), 717-731.
- Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods, 40*, 879-891.

- Proctor, P., Lake, D., Jewell, L., Racine, L., D'Eon, M., & Reeder, B.A. (2010). Influencing student beliefs about poverty and health through interprofessional community-based educational experiences. *Journal of Research in Interprofessional Practice and Education*, 1(2), 145–158.
- Rajevska, F. (2006). Sociālās politikas attīstība Latvijā – iekšējo un ārējo faktoru mijiedarbības iznākumus. *Sociālā atstumtība un sociālā iekļaušana: situācijas izvērtējums Latvijā. Zinātnisko rakstu krājums*. (pp. 7-32). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Raščevska, M. (2005). *Psiholoģisko testu un aptauju konstruēšana un adaptācija*. Rīga: SIA „Izdevniecība RaKa”.
- Rehner, T., Ishee, J., Salloum, M., & Velasques, D. (1997). Mississippi social workers' attitudes toward poverty and the poor. *Journal of Social Work Education*, 33(1), 131-141.
- Rīgas domes saistošie noteikumi Nr.84 „Noteikumi par Rīgas pilsētas pašvaldības sociālajiem pabalstiem” (03.07.2007.).
- Ross, L. (1977). The intuitive psychologist and his shortcomings: Distortions in the attribution process. In L. Berkowitz (Eds.), *Advances in experimental social psychology* (pp. 173-240). Orlando, FL: Academic Press
- Shek, D. T. L. (2004a). Beliefs about causes of poverty and psychological well-being of parents and adolescents experiencing economic disadvantage in Hong Kong. *The American Journal of Family Therapy*, 32, 239–254.
- Shek, D. T. L. (2004b). Beliefs about the causes of poverty in parents and adolescents experiencing economic disadvantage in Hong Kong. Manuscript submitted for publication. *The Journal of Genetic Psychology*, 165(3), 272-291.
- Smith, K. B., & Stone, L. (1989). Rags, riches, and bootstraps: Beliefs about the causes of wealth and poverty. *The Sociological Quarterly*, 30(1), 93–108.
- Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2009.gadā. *Rīgas domes Labklājības departamenta gadagrāmata, 2009*.
- Storms, M. (1973) Videotape and the attribution process: Reversing actors and observers points of view. *Journal of Personality and Social Psychology*, 27, 165-175
- Sun, A. P. (2001). Perceptions among social work and non-social work students concerning causes of poverty. *Journal of Social Work Education*, 37(1), 161 - 173
- Susskind, J. E., & Hodges, C. (2007). Decoupling children's gender-based in-group positivity from out-group negativity. *Sex Roles*, 56, 707–716.
- Tajfel, H. (1978). Social categorization, social identity and social comparison. In H. Tajfel (Eds.), *Differentiating between social groups* (pp.61-76). New York: Academic Press.

- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations* (pp.33–47). Monterey, CA: Brooks-Cole.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W. Austin (Eds.), *Psychology of Intergroup Relations* (pp.7-24). Chicago: Nelson-Hall
- Taylor, D. M., & Jaggi, V. (1974). Ethnocentrism and causal attribution in a South Indian context. *Journal of Cross – Cultural Psychology*, 5, 162 – 171.
- Taylor, S. E., & Koivumaki, J. H. (1976). The perception of self and others: Acquaintanceship, affect and actor-observer differences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 33, 403-408.
- Tetlock, P. E., & Levi, A. (1982). Attribution bias: On the inconclusiveness of the cognition-motivation debate. *Journal of Experimental Social Psychology*, 18, 68-88.
- Tropp, L. R., & Wright, S. C. (2001). Ingroup identification as the inclusion of ingroup in the self. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27, 585 – 600.
- Turner, J. C. (1999). Some current issues in research on social identity and self-categorization theories. In N. Ellemers, R. Spears, & B. Doosje (Eds.), *Social identity: Context, commitment, content* (pp. 6-34). Oxford: Blackwell.
- Turner, J. C., & Reynolds, K. J. (2004). The Social Identity Perspective in Intergroup relations: theories, themes, and controversies. In M. B. Brewer & M. Hewstone (Ed.s), *Self and social identity* (pp. 259 - 277). Malden, MA: Blackwell.
- Turner, J. C., (1985). Social categorization and the self-concept: a social cognitive theory of group behaviour. In E. J. Lawler (Eds.), *Advances in group processes* (pp.77-122). Greenwich, CT: JAI Press.
- Turner, J. C., (1999). Some current issues in research on social identity and self-categorization theories. In N. Ellemers, R. Spears, & B. Doosje (Eds.), *Social identity: Context, commitment, content* (pp.6 – 34). Blackwell Oxford.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Oxford: Basil Blackwell.
- Weavar R. D., & Yun, S. H. (2010). Social work students' attitude toward poverty in the new economy: a multivariate analysis. *US-China Education Review*, 7(5), 34-46.
- Weiner, B. (1979). A theory of motivation for some classroom experiences. *Journal of Educational Psychology*, 71, 3-25.
- Weiner, B. (1985). An attribution theory of achievement motivation and emotion. *Psychological Review*, 92, 548–573.

- Weiner, B. (1986). *An attributional theory of emotion and motivation*, New York: Springer-Verlag.
- Weiss-Gal, I., Benyamini, Y., Ginzburg, K., Savaya, R., & Peled, E. (2009). Social workers' and service users' causal attributions for poverty. *Social Work, 54*(2), 125-133.
- Wright, S. C., Aron, A., & Tropp, L. R. (2002). Including others (and groups) in the self: Self expansion and intergroup relations. In J. P. Forgas & K. Williams (Eds.), *The social self: Cognitive, interpersonal and intergroup perspectives*.(pp.343-364). Philadelphia: Psychology Press.
- Zanna, M. P., & Rempel, J. K. (1988). Attitudes: A new look at an old concept. In D., Bar-Tal & A.W. Kruglanskis (Eds.). *The social psychology of knowledge* (pp.315-334). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Zucker, G. S., & Weiner, B. (1993). Conservatism and perceptions of poverty: An attributional analysis. *Journal of Applied Social Psychology, 23*(12), 925–943.

Summary

The aim of this study is to examine the relationships between the identification with the poor, attributions for poverty and attitudes toward the poor, and to examine these relationships separately for social workers (n = 100) and poor people (n = 96). The following questions were examined: 1) Does identification with the poor predict attributions for poverty? 2) Do attributions for poverty factors predict attitudes toward the poor? 3) Does identification with the poor predict attitudes toward the poor? In this study the attributions for poverty (Bullock, 2004), attitudes toward the poor (Atherton et al., 1993), identification with the poor (Brown et al., 1986) and socio - demographic variables are assessed.

Previous researches show that sometimes poor adolescents explain poverty by individualistic attributions (Shek, 2004b), whereas social workers use structural attributions (Bullock, 2004). This contradicts the group-serving bias where the in-group members explain their failure by structural attributions while the out-group members explain the in-group's failure by individualistic attributions. Social workers also tend to have positive attitudes toward the poor, whereas poor people's attitudes toward other poor people remain unknown. Reduction of the group-serving bias of the poor could be explained by Social Identity Theory, when an individual belonging to a low-status group may not feel to be a part of the group. In the sample of social workers, reduction of the group-serving bias and formation of positive attitudes toward the out-group can be explained by the close relationship between the social workers with the poor. In line with the Self-Expansion Model, close relationships may reduce negative attitudes toward the out-group and promote identification with the out-group.

The results show that higher identification with the poor predicts stronger structural attributions and family/fatalistic attributions while individualistic attributions predict negative attitudes toward the poor. It was found that for both poor people and social workers stronger individualistic attributions predict negative attitudes toward the poor. The poor people's stronger identification with the poor predicts family/fatalistic attributions, structural attributions and individualistic attributions, but social workers' identification with the poor doesn't predict attributions for poverty. Relationship between the identification with the poor and attitudes toward the poor was not confirmed.

In summary, the results of the study show that social workers and poor people explain poverty in accordance with in-group/out-group perspective. Social workers' identification with the poor is not correlated with attributions for poverty and attitudes toward the poor. Thus, the Self-Expansion Model was not confirmed.

Keywords: identification with the poor, attributions for poverty, attitudes toward the poor

1. pielikums. Grupas identifikācijas aptaujas aprakstošās statistikas rādītāji, Kronbaha alfas un apgalvojumu kopējā korelācija

<i>Apgalvojumi</i>	<i>r*</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>α</i>
1. Es uzskatu trūcīgos par nozīmīgu sabiedrības daļu	0,09	4,15	1,08	0,56
2. Es identificēju sevi ar trūcīgajiem	0,43	3,34	1,47	0,46
3. Es esmu saistīta ar trūcīgajiem	0,43	4,09	1,13	0,47
4. Es uzskatu sevi par piederīgu trūcīgajiem	0,49	3,27	1,55	0,43
5. Es distancējos no trūcīgajiem (a)	-0,03	3,75	1,41	0,61
6. Es kritizēju trūcīgos (a)	0,10	4,40	0,95	0,55
7. Man nav viegli ar trūcīgajiem(a)	0,13	3,23	1,45	0,56
8. Es neiederos starp trūcīgajiem (a)	0,26	3,04	1,46	0,52
9. Es esmu trūcīgā	0,42	3,84	1,06	0,48

*r – diskriminācijas indekss (apgalvojumu kopējā korelācija)

2. pielikums. Nabadzības atribūcijas aptaujas faktoru analīzes rezultāti

<i>Apgalvojumi</i>	<i>Faktora svāri</i>			<i>Kopvērtība</i>
	<i>1 Fatālistiskā/ ģimenes ($\alpha=0,86$)</i>	<i>2 Individuā- listiskā ($\alpha=0,79$)</i>	<i>3 Strukturālā ($\alpha=0,77$)</i>	
24. Nabadzības cēlonis ir neveiksme	0,64	0,07	0,06	0,52
22. Nabadzības cēlonis ir sociālo kontaktu trūkums, lai atrastu darbu	0,63	0,13	-0,04	0,48
23. Nabadzības cēlonis ir materiālā atbalsta nesaņemšana no radniekiem	0,62	-0,02	0,20	0,52
25. Nabadzības cēlonis ir naudas trūkums	0,60	-0,15	0,19	0,47
27. Nabadzības cēlonis ir, ja nav īpašumā dzīvojamā platība (piemēram: dārga īres maksa par dzīvojamo platību, nespēja nomaksāt īres maksu)	0,57	-0,08	0,21	0,44
28. Nabadzības cēlonis ir cilvēka dzīvošana nestabilās ģimenēs	0,56	-0,04	0,00	0,45
20. Nabadzības cēlonis ir nelabvēlīgu apstākļu sagādīšanās	0,55	0,23	0,00	0,52
17. Nabadzības cēlonis ir piedzimt ar zemu intelektu	0,53	0,21	0,13	0,54
26. Nabadzības cēlonis ir emocionālā atbalsta nesaņemšana no radniekiem	0,51	0,10	0,09	0,45
18. Nabadzības cēlonis ir viena vecāka ģimenes (piemēram: mamma viena audzina bērnus)	0,48	0,02	0,09	0,38
29. Nabadzības cēlonis ir, ja cilvēki nāk no daudz bērnu ģimenēm	0,48	-0,11	0,22	0,42
30. Nabadzības cēlonis ir nevēlēšanās riskēt	0,47	0,14	0,06	0,35
16. Nabadzības cēlonis ir spēju un talantu trūkums	0,43	0,37	0,13	0,45
21. Nabadzības cēlonis ir slimība, invaliditāte	0,42	0,14	0,05	0,35

2. pielikums (turpinājums). Nabadzības atribūcijas aptaujas faktoru analīzes rezultāti

<i>Apgalvojumi</i>	<i>Faktora svāri</i>			<i>Kopvērtība</i>
	1 <i>Fatālistiskā/ ģimenes ($\alpha=0,86$)</i>	2 <i>Individuā- listiskā ($\alpha=0,79$)</i>	3 <i>Strukturālā ($\alpha=0,77$)</i>	
10. Nabadzības cēlonis ir motivācijas trūkums un slinkums	-0,14	0,76	-0,01	0,61
13. Nabadzības cēlonis ir nevēlēšanās pilnveidot sevi	0,14	0,66	-0,10	0,51
9. Nabadzības cēlonis ir gribasspēka un mērķtiecības trūkums	-0,10	0,66	0,06	0,57
11. Nabadzības cēlonis ir cilvēku pārāk izvēlīga un noraidoša attieksme, lai pieņemtu zemi apmaksātu darbu	0,07	0,51	-0,13	0,38
15. Nabadzības cēlonis ir nespēja saprātīgi taupīt, tērēt un pārvaldīt naudu	0,14	0,51	0,06	0,33
12. Nabadzības cēlonis ir inteligences trūkums	0,32	0,50	0,08	0,44
19. Nabadzības cēlonis ir izglītības trūkums	0,35	0,47	-0,01	0,41
14. Nabadzības cēlonis ir atkarības problēmas (piemēram: alkohola, narkotikas, azartspēļu atkarība u.c.)	0,15	0,44	-0,06	0,35
8. Nabadzības cēlonis ir cilvēku motivācijas trūkums, kas rodas, dzīvojot no sociālās palīdzības	-0,15	0,41	0,14	0,39
2. Nabadzības cēlonis ir zemi atalgots darbs	0,10	-0,03	0,69	0,46
5. Nabadzības cēlonis ir augsti nodokļi, kas atņem naudas līdzekļus strādājošajiem	0,08	0,09	0,61	0,42
6. Nabadzības cēlonis ir aizspriedumi un diskriminācija, pieņemot darbā un paaugstinot amatā	0,17	0,02	0,60	0,42

2. pielikums (turpinājums). Nabadzības atribūcijas aptaujas faktoru analīzes rezultāti

<i>Apgalvojumi</i>	<i>Faktora svāri</i>			<i>Kopvērtība</i>
	1 <i>Fatālistiskā/ ģimenes ($\alpha=0,86$)</i>	2 <i>Individuā- listiskā ($\alpha=0,79$)</i>	3 <i>Strukturālā ($\alpha=0,77$)</i>	
7. Nabadzības cēlonis ir vāja sociālā sistēma, kas neļauj cilvēkiem finansiāli atgūties un nostāties uz kājām (piemēram: augsti sociālie nodokļi, zemi valsts sociālā nodrošinājuma pabalsti)	0,01	-0,03	0,58	0,38
4. Nabadzības cēlonis ir valdības neieinteresētībā trūcīgo stāvokļa uzlabošanā	0,07	-0,16	0,54	0,37
3. Nabadzības cēlonis ir darbs bez sociālajām garantijām	0,12	0,10	0,48	0,36
1. Nabadzības cēlonis ir valsts nespēja nodrošināt ar kvalitatīvu izglītību	0,17	0,03	0,44	0,29
Īpašvērtība	4,50	3,20	2,55	
Dispersijas procents	15,00	10,68	8,52	

3. pielikums. Attieksme pret trūcīgajiem aprakstošās statistikas rādītāji, Kronbaha alfas un apgalvojumu kopējā korelācija

<i>Apgalvojumi</i>	<i>r*</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>α</i>
1. Trūcīgie vienmēr būs nabadzīgi neatkarīgi no tā, kas viņu labā tiek darīts	0,29	3,29	1,38	0,74
2. Sociālā palīdzība padara cilvēkus slinkus	0,32	2,78	1,34	0,74
3. Sociālās palīdzības saņēmējiem vajadzētu atļaut tērēt naudu tā, kā viņi paši to izvēlas (a)	0,01	2,84	1,54	0,76
4. Trūcīgie ir negodīgi	0,41	3,49	1,31	0,73
5. Ja trūcīgie uzcītīgāk strādātu, viņi varētu izbēgt no nabadzības	0,33	2,54	1,31	0,74
6. Sabiedrībai ir pienākums palīdzēt trūcīgajiem (a)	0,05	3,95	1,03	0,75
7. Cilvēkiem, kuri dzīvo no sociālās palīdzības, būtu jāstrādā, jo tas ir viņu pašu interesēs	0,23	1,42	0,65	0,74
8. Trūcīgie, kuri ir bez darba, varētu atrast darbu, ja vien pacenstos	0,39	2,57	1,37	0,73
9. Trūcīgie atšķiras no pārējās sabiedrības	0,24	2,63	1,32	0,74
10. Būt trūcīgam ir paša izvēle	0,47	3,34	1,38	0,72
11. Lielākā daļa trūcīgie ir apmierināti ar savu dzīves līmeni	0,42	3,55	1,36	0,73
12. Trūcīgie uzskata, ka viņi ir pelnījuši atbalstu	0,11	2,13	1,20	0,75
13. Mātes, kuras saņem sociālo palīdzību, laiž pasaulē bērnus, lai saņemtu vairāk naudas	0,32	2,56	1,25	0,74
14. Bērni, kuri ir izauguši, dzīvojot no sociālās palīdzības, nekad dzīvē neko nerasniegs	0,15	3,42	1,34	0,75
15. Trūcīgajiem cilvēkiem, kuriem nav darba, vajadzētu pieņemt pirmo darba piedāvājumu	0,28	2,00	1,21	0,74

Piezīme. *r – diskriminācijas indekss (apgalvojumu kopējā korelācija)

3. pielikums (turpinājums). Attieksme pret trūcīgajiem aprakstošās statistikas rādītāji, Kronbaha alfas un apgalvojumu kopējā korelācija

<i>Apgalvojumi</i>	<i>r*</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>α</i>
16. Daži trūcīgie dzīvo labāk par mani, ja saskaita visus sociālos pabalstus, ko viņi saņem	0,28	2,80	1,45	0,74
17. Sociālās palīdzības saņēmēju vidū ir daudz krāpnieku	0,42	2,34	1,21	0,73
18. Lielākā daļa no pašvaldības budžeta tiek tērēta trūcīgo pabalstiem	0,25	3,06	1,42	0,74
19. Trūcīgos vajadzētu ciešāk uzraudzīt	0,39	2,76	1,36	0,73
20. Es domāju, ka trūcīgajiem ir atšķirīga vērtību sistēma nekā citiem cilvēkiem	0,46	2,50	1,34	0,73
21. Es domāju, ka trūcīgie paši rada sev sarežģījumus	0,51	2,77	1,31	0,72
22. Es domāju, ka es varētu uzticēties trūcīgajiem, kas strādātu manā pakļautībā (a)	0,22	3,88	1,05	0,74

Piezīme. *r – diskriminācijas indekss (apgalvojumu kopējā korelācija)

4.pielikums. Attieksme pret trūcīgajiem aprakstošās statistikas rādītāji, Kronbaha alfas un apgalvojumu kopējā korelācija

<i>Apgalvojumi</i>	<i>r*</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>α</i>
2. Sociālā palīdzība padara cilvēkus slinkus	0,25	2,78	1,34	0,75
4. Trūcīgie ir negodīgi	0,43	3,49	1,31	0,73
5. Ja trūcīgie uzcītīgāk strādātu, viņi varētu izbēgt no nabadzības	0,38	2,54	1,31	0,74
8. Trūcīgie, kuri ir bez darba, varētu atrast darbu, ja vien pacenstos	0,40	2,57	1,37	0,74
10. Būt trūcīgam ir paša izvēle	0,48	3,34	1,38	0,73
11. Lielākā daļa trūcīgie ir apmierināti ar savu dzīves līmeni	0,39	3,55	1,36	0,74
13. Mātes, kuras saņem sociālo palīdzību, laiž pasaulē bērnus, lai saņemtu vairāk naudas	0,37	2,56	1,25	0,74
17. Sociālās palīdzības saņēmēju vidū ir daudz krāpnieku	0,36	2,34	1,21	0,74
19. Trūcīgos vajadzētu ciešāk uzraudzīt	0,37	2,76	1,36	0,74
20. Es domāju, ka trūcīgajiem ir atšķirīga vērtību sistēma nekā citiem cilvēkiem	0,43	2,50	1,34	0,73
21. Es domāju, ka trūcīgie paši rada sev sarežģījumus	0,55	2,77	1,31	0,72

Piezīme. *r – diskriminācijas indekss (apgalvojumu kopējā korelācija)